

ประวัติและความเป็นมาของพระอินทร์ในวรรณคดี

เรื่องราวของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตทำให้เราเห็นได้ว่า พระอินทร์เป็นเทพที่รู้จักกันแพร่หลายในอินเดียมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยแรกที่พวกอารยันเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดีย และต่อมาจนถึงสมัยหลัง ๆ คือ สมัยมหากาพย์และปุราณะ ถึงแม้ชาวอารยันจะหันไปเคารพนับถือเทพเจ้าของตน ๆ ว่าเป็นเทพสูงสุด และกล่าวว่าพระอินทร์เสื่อมอำนาจลงไปมาก แต่พระอินทร์ก็ยังเป็นเทพที่ชนทั่วไปรู้จักกันคืออยู่นั่นเอง เมื่ออินเดียมีลัทธิศาสนาใหม่เกิดขึ้น เช่น ลัทธิศาสนาเชน ที่มีความเชื่อแตกต่างออกไปจากศาสนาพราหมณ์ แต่ความนิยมเกี่ยวกับเรื่องพระอินทร์ก็ยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวในคัมภีร์ทางศาสนาเชนหลายตอนกล่าวถึงพระอินทร์ กล่าวคือ ในอุตตรารชยาณ-สูตร ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับคำสอนสมัยหลัง ๆ ของศาสนาเชน ได้กล่าวถึง พระเจ้านมิถักรีย์แห่งกรุงมิติล่า ผู้ทรงสละสมบัติทางโลกและถือเพศเป็นนักบวชในศาสนาเชน พระอินทร์ได้แปลงองค์เป็นพราหมณ์มาเฝ้าและทูลลงพระทัยราชกุมารีว่า จะยังไผ่พระทัยกับสมบัติทางโลกหรือไม่ เมื่อทราบว่าพระองค์มิไคหวั่นไหว พระอินทร์ก็ชื่นชมและกรวาระราชกุมารี พลังประกาศยกย่อง แสดงให้เห็นความสละขลังในชีวิตแบบอนาคาริกของศาสนาเชน วรรณคดีทางศาสนาเชนก็มีเรื่องเล่าถึงพระเจ้าโหมหะผู้เรื่องอำนาจ ซึ่งโปรดให้จัดงานเทศกาลฉลองพระอินทร์ตามวาระที่เคยจัด โดยยกของพระอินทร์ขึ้น ประดับประดาเสาชงอย่างงดงาม และจัดการบูชาอย่างใหญ่ เทศกาลฉลองพระอินทร์นับเป็น

1

A. L. Basham, "Jainism and Buddhism," Sources of Indian Tradition, ed. Wm. Theodore de Bary (Delhi: Motilal Banarsidass, 1972) pp. 66 - 8 อ้างจาก Uttarādhyāyana Sūtra, 9.

เรื่องเกี่ยวกับที่กล่าวไว้ในมหากาพย์ คือ เป็นความนิยมในการบูชาพระอินทร์ของศาสนาพราหมณ์ยุคหลัง ในฐานะที่เป็นเทพประธานคน และเป็นเทพนกรบ นั่นเอง แต่เรื่องราวในศาสนาเช่นโคเลาคอว่า ต่อมาเมื่อองค์พระอินทร์ถูกทอหึงจนเกิดอกกลัวสิ่งสกปรก และถูกเหยียบย่ำ เป็นเหตุให้พระเจ้าโทมทะเล ผู้ทอดพระเนตรองค์พระอินทร์ ทรงสลดสังเวชพระหทัย จนทรงรูปร่างเห็นธรรมและออกบรพชาตามลัทธิศาสนาเช่น²

ศาสนาเช่นเกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับศาสนาพุทธ แม้ว่าลัทธิที่เชื่อถือจะต่างจากศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ยังเห็นได้ถึงความเชื่อเรื่องพระอินทร์มีมาก่อน และยังได้รับความนิยมอยู่ ฉะนั้น แม้จะเปลี่ยนลัทธิความเชื่อถือ แต่เมื่อมีความนิยมนับถือพระอินทร์มาแต่เดิม ความนิยมนั้นจึงยังคงมีอยู่ จะแตกต่างจากเดิมบ้างก็ตรงที่เริ่มเพิ่มคุณลักษณะของพระอินทร์ให้เปลี่ยนไปจากเดิม เพื่อสอดคล้องกับลัทธิศาสนาเท่านั้น ศาสนาพุทธก็เช่นกัน ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศลัทธิธรรมคำสอนนั้น ชาวอินเดียส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพราหมณ์มาแต่เดิม ความนิยมในพระอินทร์ยังมีอยู่ เรื่องราวของพระอินทร์จึงปรากฏในพุทธศาสนาด้วย

4.1 ประเภทของวรรณคดีบาลี

วรรณคดีในพุทธศาสนาที่เราเรียกว่า วรรณคดีบาลีหรือวรรณคดีที่เขียนเป็นภาษาบาลีนั้นหมายถึง วรรณคดีในพุทธศาสนา เฉพาะฝ่ายเถรวาทอันเป็นฝ่ายใต้เท่านั้น เพราะใ้ภาษาบาลีเขียนคัมภีร์ต่าง ๆ ส่วนพุทธศาสนาทางฝ่ายเหนือ คือ ฝ่ายมหายานที่ใ้ภาษาสันสกฤตที่ Franklin Edgerton เรียกว่า ภาษาสันสกฤตแบบพันทาง (Buddhist

¹ ดูเรื่องข้างตน ขอ 3.3.7, หน้า 125 - 6.

² A. C. Woolner, Introduction to Prakrit (Delhi: Motial Banarsidass, 1975), pp. 142 - 3.

Hybrid Sanskrit)¹ เขียนคัมภีร์ต่าง ๆ นั้นจะไม่กล่าวถึง ณ ที่นี้ คัมภีร์ต่าง ๆ ใน พุทธศาสนาที่เขียนเป็นภาษามาลีนัน แผลอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 2 พวก² คือ พระไตร-ปิฎกพวกหนึ่ง กับหนังสือที่ไม่ใช่พระพุทธรวณะ แต่คนแต่งเลียนแบบหรือแต่งใหม่ทำนอง ของเก่า หรือแต่งอธิบายความในพระไตรปิฎกอีกพวกหนึ่ง

4.1.1 พระไตรปิฎก วรรณคดีบาลีแม้จะเป็นวรรณคดีในพุทธศาสนา แต่ก็มี ภายหลังจากพุทธกาล เพราะไม่ปรากฏหลักฐานว่าในสมัยพุทธกาล คือ สมัยที่พระพุทธรองค์ ยังดำรงพระชนม์อยู่นั้นได้มีการแต่ง หรือรวบรวมวรรณคดีทางพุทธศาสนาเลย³ แต่ พระสงฆ์สาวกของพระพุทธรองค์ไกรภยาพระพุทธรวณะไว้ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง ด้วย การจดจำไว้คำต่อคำ และต่อมาในภายหลังจึงมีการรวบรวมและจารึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์โดยตรงทางพุทธศาสนา และเนื้อหาของคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นถือ ได้ว่าเป็นวรรณคดีด้วย วรรณคดีประเภทพระไตรปิฎกนั้นได้จากการสังคายนาของ คณะสงฆ์ หลังจากที่พระพุทธรเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานแล้ว เนื้อหาทั้งหมดถือว่าเป็น คำสอนของพระพุทธรเจ้าที่พระสงฆ์สาวกได้ยินได้ฟังมา และที่ประชุมสังคายนารับรองว่า พระพุทธรเจ้าสอนเช่นนั้นจริง การสังคายนาครั้งแรกนั้น คัมภีร์ที่ปวงศ์ (ทีปวัส) มหาวงศ์ (มหาวัส) และ จุลวรรค (จุลลวค) ของพระวินัยปิฎก กล่าวไว้ว่า จักขุทนต์นครราช-คฤห์⁴ หลังจากที่พระพุทธรเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานแล้วเป็นเวลา 3 เดือน โดยมี

¹ Franklin Edgerton, Buddhist Hybrid Sanskrit: Grammar and Dictionary (Delhi: Motilal Banarsidass, 1972), II.

² S. C. Banerji, An Introduction to Pali Literature (Calcutta: Punthi Pustak, 1964), p. 21.

³ Ibid., p. 22. ⁴ Ibid., p. 21.

พระมหากัสสป เป็นประธาน และมีหัวหน้าหน่วย 2 องค์ คือ พระอุบาลี ผู้เป็นเอกทัศคะ ทางวินัย กับพระอานนทมุนีเป็นเอกทัศคะ ทางพระธรรมและพระสูตร เมื่อคณะสงฆ์ยอมรับกรวบรวมขึ้นเป็นพระวินัยปิฎก และพระสูตร การสังคายนาครั้งที่สอง กระทำหลังจากการสังคายนาครั้งแรกราว 1 ศตวรรษ คือ เมื่อราว พ.ศ. 100 มีการสังคายนาที่เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี โดยมีพระยสกาภิกษุมุตร เป็นประธาน เข้าใจว่าการสังคายนาทั้ง 2 ครั้งนี้ยังมีได้จารึกไว้ เพียงแต่คณะสงฆ์ใช้วิธีท่องจำกันไว้ชนิดคำต่อคำ และเนื้อหาคำสอนของพระพุทธองค์ที่รวบรวมไว้ใน การสังคายนาทั้ง 2 ครั้งนี้ ก็ยังไม่รวมเป็นพระไตรปิฎก แต่ยังคงเรียกว่า พระธรรมวินัย¹ อยู่ ส่วนพระอภิธรรมปิฎกนั้น น่าจะเข้ามาภายหลัง เมื่อกระทำสังคายนาครั้งที่ 3 ในรัชสมัยพระเจ้าอโศก ราว ๆ พ.ศ. 235 ที่เมืองปาฏลิบุตร โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นประธาน แล้วจึงรวมเป็นพระไตรปิฎก คือ จัดออกเป็น 3 หมวด อันประกอบด้วย

พระวินัยปิฎก ได้แก่ ส่วนที่เป็นพรหมอาณา เป็นระเบียบแบบแผนสำหรับบรรพชิต

พระสุตตันตปิฎก (พระสูตร) คือ ส่วนที่แสดงข้อปฏิบัติที่เป็นธรรม กล่าวถึงสถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเหตุที่ทำให้มีการกล่าวถึงข้อความนั้น ๆ

พระอภิธรรมปิฎก เป็นส่วนที่รวบรวมธรรมอันลึกซึ้ง

หลังจากนี้แล้วยังมีการสังคายนาอีกหลายครั้งทั้งในลังกา และประเทศอื่น ๆ รวมทั้งไทย คือ ที่ลานนาไทย และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระไตรปิฎกจึงเผยแพร่ไปในชาติที่นับถือพุทธศาสนา และต่างก็มีการจารึกไว้ด้วยอักษรของชาติตน และจารึกเป็นภาษาบาลี พระไตรปิฎกฉบับที่ถือกันว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในโลกฉบับหนึ่ง คือ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ หรือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย (ใช้อักษรไทยเขียนภาษาบาลี) ที่พิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ พระธรรมวราลังการ, นำเที่ยวพระไตรปิฎก (พิมพ์ครั้งที่ 4 พระนคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2510), หน้า 1.

เป็นฉบับที่นักปราชญ์ทางภาษามาตีพิมพ์กันมาก Rhys Davids ชมว่าถูกต้องและดีกว่าของฉบับใด ๆ ในโลก และใช้ตรวจสอบข้อขัดแย้งระหว่างฉบับอื่น ๆ นอกจากนี้ประเทศไทยจะมีพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐอันเป็นภาษามาดีแล้ว ยังมีการแปลพระไตรปิฎกนี้ออกมาเป็นภาษาไทยเสร็จบริบูรณ์ และพิมพ์แล้วถึง 2 ครั้ง เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับหลวง ในที่นี้จะกล่าวถึงการแยกลำดับพระไตรปิฎกแต่ละปิฎกอย่างคร่าว ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่า ประกอบด้วยเรื่องใดบ้าง ตามพระไตรปิฎกฉบับหลวง

พระวินัยปิฎก แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ 5 หมวด คือ

- 1) มหาวิภังค์
- 2) ภิกขุวิภังค์
- 3) มหาวรรค เป็นเรื่องประวัติหรือตำนานที่น่าอ่านอย่างยิ่ง
- 4) จุลวรรค เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เนื้อความไม่ยืดยาวเหมือน

มหาวรรค

- 5) ปริวาร เป็นข้อปลีกย่อย อธิบายเรื่องราวในหมวดแรก ๆ

ให้ละเอียดขึ้น

พระสุตตันตปิฎก แบ่งออกเป็นพวก หรือหมวดหมู่ ที่เรียกว่า นิกาย

ได้ 5 นิกาย คือ

1) ทีฆนิกาย เป็นพวกพระสูตรที่มีเนื้อความยืดยาว พระสูตรเป็นบทสนทนา โต้ตอบระหว่างพระพุทธเจ้ากับผู้มาถามปัญหา นิกายนี้มีผู้นิยมอ่านกันมาก และเป็นที่ย่างถึงกันบ่อย ทีฆนิกายแบ่งออกเป็นหมวดย่อยที่เรียกว่า วรรค 3 วรรค คือ สีสันขวรรค มหาวรรค และปาฏิกวรรค

2) มัชฌิมนิกาย เป็นพวกพระสูตรที่มีความยาวพอประมาณ แบ่งออกเป็นปัลลมาสก์ (หมวด 50 คือ มี 50 สูตร) ไค 3 ปัลลมาสก์ ได้แก่ มุลปัลลมาสก์ มัชฌิมปัลลมาสก์ และอุปริปัลลมาสก์

3) สังยุตตนิกาย คือ พวกพระสูตรที่ประมวลเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคล สถานที่ และธรรมชาติ เป็นต้น เข้าไว้เป็นหมวด ๆ เรียกว่า สังยุตต์ อันหนึ่ง ๆ จัดเป็นวรรคใหญ่ได้ 5 วรรค คือ

สคาถวรรค กล่าวถึงสิ่งยุดที่มีคำรอยกรองเป็นคาถา
 นิทานวรรค เรื่องนิทาน คือ คนเหตุนั้นเป็นแดนเกิดแห่งธรรมะ
 นั้น ๆ

ชั้นวารวรรค กล่าวถึงชั้น 5
 สพายตนวรรค กล่าวถึงอายตนะ 6
 มหาวารวรรค กล่าวถึงธรรมต่าง ๆ ที่ตรัสในที่นั้น ๆ แก่บุคคล
 นั้น ๆ และเป็นคำรอยแก้ว

4) อังคุตตรนิกาย เป็นพวกพระสูตรที่แจกธรรมะเป็นข้อ ๆ เป็น
 การเก็บเล็กผสมน้อยตามตัวเลข เช่น พวกหนึ่งชอกจิตไว้มួយหนึ่ง จนถึงพวก 11 ชอก
 จิตไว้เป็นหมួយหนึ่ง เรียกว่า นิบาต (ที่รวม) มีตั้งแต่เอกนิบาต ที่รวมธรรมพวกหนึ่ง
 จนถึงเอกทสนิบาต ที่รวมธรรมพวก 11

5) ขุททกนิกาย พวกที่รวมพระสูตรหรือธรรมะที่ปลีกย่อยเล็ก ๆ
 น้อย ๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก ฉะนั้น ขุททกนิกายจึงมีความยาวมากกว่านิกายใด ๆ ใน
 พระสุตตันตปิฎก ประกอบไปด้วย

ขุททกปาฐะ ว่าด้วยปาฐะเล็กน้อย
 ธรรมบท ว่าด้วยคาถาพระธรรมบท เป็นสุภาษิตล้วน ๆ แม้จะมี
 แต่เพียง คาถาและเป็นสุภาษิตสอนใจในพุทธศาสนา ที่แยกออกเป็นบท ๆ เช่น บทว่าด้วย
 คนพาล ว่าด้วยช่าง แต่ธรรมบทก็ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีของโลก และไพเราะ
 จนถือกันว่าเป็น "วรรณคดี"

อุทาน ว่าด้วยเรื่องที่ยิ่งเปลี่ยนแปลงอุทาน เป็นคำอุทานของพระ-
 อรหันตต่าง ๆ เมื่อบรรลุอรหันต์ จึงเกิดปิติเป็นครั้งสุดท้าย และเปล่งอุทานด้วยข้อความ
 ที่ท่านรู้อะไรก็แล้ว

อิติวุตตกะ ว่าด้วยคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า ตรัสไว้อย่างนี้ เป็น
 นิทานเก็บเล็กผสมน้อยที่เขาเล่าต่อกันมา

สุตตันนิบาต ว่าด้วยพระสูตรต่าง ๆ ที่สั้น ๆ เป็นเรื่องสั้น ๆ มีร้อยกรองครึ่งหนึ่ง ร้อยแก้วครึ่งหนึ่ง มงคลสูตรทั้งหมดรวมอยู่ในสุตตันนิบาต ภาษาที่เขียนสุตตันนิบาต เป็นภาษาบาลีที่เก่าแก่ที่สุดในพระไตรปิฎก รูปไวยากรณ์ไม่เป็นระเบียบก็เหมือนเรื่องอื่น ๆ จัดเป็นวรรณคดีที่เก่าแก่ที่สุดในพระไตรปิฎก และเชื่อว่าเป็นวรรณคดีสมัยพุทธกาล

เปตวิคฤ ว่าด้วยเรื่องเปรต มีเรื่องราวของเปรตที่น่าสนใจกว่า 50 เรื่อง มีประวัติว่า เมื่อยังเป็นมนุษย์ได้ทำอะไรไว้มากที่เป็นกรรมชั่ว อันเป็นเหตุให้ต้องรับผลกรรมนั้น ๆ เมื่อตาย และมีร่างต่าง ๆ กัน

วิมานวิคฤ ว่าด้วยเทพบุตร เทพธิดา ผู้ได้วิมาน เป็นเรื่องของผู้มีบุญ ทำความดีไว้แล้วไปเกิดในวิมานต่าง ๆ กัน

เถรคาถา ว่าด้วยคำร้อยกรองเป็นคาถาของพระเถระ

เถรีคาถา ว่าด้วยคำร้อยกรองเป็นคาถาของพระเถรี

ชาตก ว่าด้วยเรื่องชาตกเฉพาะคาถา ที่นำมาเรียบเรียงไว้โดยไม่มีเนื้อเรื่องเลย และเป็นที่ยืนยันกันว่า แต่เดิมก็มีเรื่องและมีคาถาที่เป็นคำพูดควย แต่ต่อมาเรื่องคอยหายสูญไป ด้วยเหตุที่เนื้อเรื่องเป็นร้อยแก้ว คนจึงจำยาก แต่คำพูดที่เป็นร้อยกรอง คือ คำคาถานั้นจำง่าย จึงยังคงอยู่ทั้งที่เนื้อเรื่องสูญไปแล้ว

มหานิทเทส ว่าด้วยเรื่องพระสารีบุตรอธิบายพระสูตร ในสุตตันนิบาตบางสูตร

จูฬนิทเทส ว่าด้วยเรื่องพระสารีบุตรอธิบายพระสูตรในสุตตันนิบาต

ปฏิสัมภิทามัคคะ ว่าด้วยเรื่องพระสารีบุตรแสดงทางแห่ง

ปฏิสัมภิทา คือ ความรู้แตกฉาน

อปทาน ว่าด้วยบุพกรรมของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวก เป็นทำนองประวัติคริสต์เลา

พุทธวงศ์ ว่าด้วยวงศ์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอดีต 24 พระองค์ โดยบรรยายทีละพระองค์

จริยาปิฎก ว่าด้วยการบำเพ็ญพระบารมีของพระพุทธเจ้าใน
พระชาติต่าง ๆ

พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์ที่แยกธรรมะจากพระสูตรมารวมเฉพาะ
ข้อธรรมะ แล้วอธิบายให้พิศดารกว้างขวางออกไป เป็นตอนที่ว่าด้วยการฝึกดวงจิต การ
ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์และเพ่งเล็งธรรมในแง่ลึกซึ้ง อาจารย์รุ่นอรธกถากล่าวไว้ว่า
พระพุทธองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมแก่พระพุทธมารดา ณ ชั้นดาวดึงส์สวรรค์ แต่ใน
พระไตรปิฎกมิได้กล่าวถึงว่าพระพุทธองค์แสดงที่ใด แม้ในคราวกระทำสังคายนาครั้งที่ 1
และครั้งที่ 2 ก็ยังไม่ปรากฏว่า ใดแยกพระธรรมออกเป็นพระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรม
ปิฎก คงเรียกแต่ว่าสังคายนาพระธรรมวินัยเท่านั้น พระอภิธรรมปิฎกน่าจะแต่งขึ้นภายหลัง
จากการสังคายนา 2 คราวแรกนั้น เมื่อมีการจาริกลงเป็นวัฏจักร การทำสังคายนา
ครั้งที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 452 ได้มีครบทั้ง 3 ปิฎก ก็ไม่ได้กล่าวถึงว่าตรัส ณ ที่ไหน ส่วน
คัมภีร์อรธกถาซึ่งแต่งในพุทธศตวรรษที่ 10 คือ ล่วงมาราว 1,000 ปีจากพุทธปรินิพพาน
ได้บอกสถานที่ที่ตรัสว่า เป็นชั้นดาวดึงส์¹ พระอภิธรรมปิฎกแยกออกเป็น 7 ภาค คือ
ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัคถุ ยมก และปฏิฐานปกรณ์ (หรือ
มหาปฏิฐาน) ตามปกติใช้เป็นบทสวด บางที่เรียกบทสวดเจ็ดคัมภีร์ เพราะมีอยู่เจ็ด
คัมภีร์ แต่นอกจากอภิธรรม 7 คัมภีร์แล้วยังมีหมวดเมล็ดเตล็ดแทรกอยู่ เรียกว่า ปริตร
(ปริตฺต) ซึ่งชาวไทยรู้จักกันดี เพราะเอามาใช้ในชีวิตประจำวัน บางที่ก็เรียกว่า
มหาปริตร เป็นการรวบรวมบทสวดเล็ก ๆ น้อย ๆ เข้าเป็นหมวดหมู่

พระไตรปิฎกนี้ ส่วนที่ถือว่ามีความค่าทางวรรณคดีที่สุดก็คือ พระสุตตันตปิฎก เรื่อง
ราวของพระอินทร์ที่วรรณคดีบาลี เรียกว่า ท้าวสักกะ ก็มีปรากฏอยู่มากในพระสุตตันต-
ปิฎก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวรรค ที่ฉนิกาย มีเรื่องสักกปัญหสูตร อันเป็นเรื่องที่
ท้าวสักกเทวราชหลุดตามปัญหาแก่พระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์ทรงแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ และ
ในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย ก็มีเรื่อง สักกสังยุตต์ อันเป็นเรื่องของท้าวสักกะโดยตรง

¹ พระธรรมวราลังการ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

4.1.2 วรรณคดีบาลีที่มีชื่อพระไตรปิฎก คือ วรรณคดีที่มีชื่อพระพุทธรูปนั้นมีหลายประเภท ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะบางประเภทที่เกี่ยวข้อง และเลือกกล่าวเฉพาะเรื่องที่สำคัญเท่านั้น โดยจะแยกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- 1) วรรณคดีที่มีชื่อพระพุทธรูป ซึ่งมีมาก่อนอรรถกถาที่มีชื่อเสียง
- 2) อรรถกถาที่มีชื่อเสียง
- 3) วรรณคดีที่แต่งเลียนแบบอรรถกถา และวรรณคดีเชิงประวัติ

หรือตำนาน

1) วรรณคดีประเภทนี้เล่มที่มีชื่อเสียงมาก ก็คือ มิลินทปัญหา (คำถามของพระยามิลินท์) เป็นบทสนทนาโต้ตอบระหว่างพระยามิลินท์ กับพระนาคเสนเถระ เดิมเป็นเรื่องของพุทธศาสนาฝ่ายเหนือฉบับดั้งเดิมนั้นเข้าใจว่าน่าจะแต่งเป็นภาษาสันสกฤต แต่สูญหายไปแล้วเหลือแต่ฉบับที่พวกลังกาแปลไว้เป็นภาษาบาลี และเป็นที่ยอมรับกันมากทางพุทธศาสนาฝ่ายใต้ด้วย เนื้อเรื่องของมิลินทปัญหานี้เกิดขึ้นเพราะพระยามิลินท์ (มิลินท์ หรือ Menander) ผู้เป็นกษัตริย์ชาวกรีก ที่มีชื่อเสียงที่สุดองค์หนึ่ง พระองค์ครองอาณาจักรกรีกที่ตั้งขึ้นในอินเดีย ทางลุ่มแม่น้ำสินธุ แถบแคว้น Bactria ซึ่งในเรื่องว่า ชื่อ สาครชนกร พระองค์เป็นทั้งนักรบ และนักปราชญ์ ทรงรอบรู้ภาษาสันสกฤตเป็นอย่างดี เมื่อศึกษาพุทธศาสนา พระองค์ก็เกิดสงสัยปัญหาต่าง ๆ จึงประกาศหาคนมาชี้แจงให้ทรงเข้าใจแจ่มแจ้ง พระเถระหนุมองคหนึ่งชื่อ พระนาคเสน เกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นศิษย์ของพระไตรปิฎกจนแตกฉาน ท่านจาริกไปถึงนครของพระยามิลินท์ และได้รับนิมนต์ไปแก้ปัญหานั้น พระยามิลินท์จะถามสักเท่าใด พระนาคเสนก็ตอบไต่หมด เป็นเหตุให้พระองค์เลื่อมใสในพุทธศาสนา ทรงปวารณาตนเป็นพุทธศาสนูปถัมภกตลอดชีวิต

มิลินทปัญหานี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่เชื่อกันว่าคงจะแต่งทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ในราวระยะเริ่มต้นคริสต์ศักราช ส่วนของคพระยามิลินท์

1

Wilhelm Geiger, Pali Literature and Language (2nd ed.

Calcutta: University of Calcutta, 1956), p. 27. อ้างจาก Rhys Davids, The Questions of King Milinda Part. I, p. XIV ff.

นั้นเข้าใจกันว่า จะครองอาณาจักรอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 5 แต่เราก็ไม่ทราบว่า วรรณคดี
เล่มนี้จะเขียนขึ้นตั้งแต่สมัยทักขศิรียพระองค์มัยทรงพระชนม์อยู่ หรือเขียนหลังจากที่สิ้น
พระชนม์แล้ว และเราก็ไม่ทราบว่า ภาษามัชฌิมของมิตินทปญฺหาคือเป็นภาษาอะไร นักปราชญ์
บางท่านก็แสดงความสงสัยไว้ว่า บางทีอาจจะมาจากภาษาปรากฤต หรือภาษาสันสกฤต
ทั้งนี้โดยอาศัยรูปคำซึ่งไม่เหมือนคำบาลีปกติ¹ แล้วภาษามัชฌิมที่เป็นภาษาสันสกฤต หรือ
อาจจะเป็นภาษาปรากฤตนั้นหายไป แต่ชาวลังกา ได้แปลเป็นภาษาบาลีไว้ตั้งแต่ก่อนสมัย
พระพุทธโสดจะไปลังกา² เรื่องมิตินทปญฺหานั้น ผู้แต่งแต่งควยความฉลาด มีไหวพริบ
รู้จักจิตวิทยาและนำมาใช้ได้เหมาะสมอย่างยิ่ง เป็นเหตุให้วรรณคดีเล่มนี้มีชื่อเสียงมาก
ผู้ที่ไปเผยแผ่พุทธศาสนาจะต้องศึกษาให้แตกฉาน และนำไปใช้ได้จริง เพราะการตอบคำถาม
ของพระนาคเสนนั้นเต็มไปด้วยการเปรียบเทียบ ยกตัวอย่างจนรัดเจน คนไทยสมัยก่อน
ยกย่องว่ามิตินทปญฺหาเป็นวรรณคดีที่อ่านแล้วเกิดปัญญา

2) อรรถกถาที่มีชื่อเสียงเด่น ในบรรดาวรรณคดีบาลีที่มีพระพุทธทวจะ
นั้น วรรณคดีประเภทอรรถกถาและวรรณคดีประเภทอธิบายความ (ของวรรณคดีเล่มอื่น ๆ)
นั้นมีจำนวนมากที่สุด วรรณคดีเหล่านี้เริ่มมีขึ้นหลังจากที่มีการรวบรวม และจารึกพระไตรปิฎก
ไว้เป็นคัมภีร์หลายทอดหลายเล่ม และแพร่หลายออกไปสู่ที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง จึงเกิด
ความต้องการหนังสือประเภทอธิบายพระไตรปิฎกขึ้น ที่เป็นเช่นนั้นเห็นจะเป็นเพราะอินเดีย
เป็นชาติที่ชอบอธิบาย อรรถกถา คือ ความคิดเห็นของอาจารย์แต่ละคนที่มีต่อพระไตรปิฎก

¹ Banerji, op.cit., p. 75 ; Geiger, Ibid. ; T.W. Rhys Davids, The Questions of King Milinda Part I, Vol. XXXV of The Sacred Books of the East, ed. F. Max Müller, pp. XLV - XLVIII และ M. Winternitz, A History of Indian Literature, (2nd ed., Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1972), II, p. 174.

²

Banerji, op.cit., p. 75 ; Geiger, op.cit., p. 27.

แต่ละตอนนั่นเอง และการเขียนหนังสือประเภทอธิบายความนี้ก็ได้รับความนิยมในลังกาคอย
 วรรณคดีประเภทอรรถกถาคือ วรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายความในพระไตรปิฎก เพราะ
 พุทธศาสนิกชนเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ กล่าวคือ คัมภีร์โดยตรงในศาสนานั้นเมื่อเวลา
 ผ่านไปนานเข้า ผู้ศึกษาก็เริ่มลืมความในคัมภีร์เดิม เช่น พระเวทของพราหมณ์และ
 พระไตรปิฎกของพุทธ และเกิดความเห็นว่าข้อความไม่ชัดเจนบางไม่ละเอียดลออพอบาง
 มาในสมัยหลังซึ่งเราอาจจะประมาณได้วาทังแต่ระยะ เริ่มต้นคริสต์ศักราชจนถึงปลายคริสต์-
 ศตวรรษที่ 4¹ คือ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 5 มาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 11 จึงมีผู้แต่ง
 อรรถกถาอธิบายความในพระไตรปิฎก อรรถกถาจารย์ คือ อาจารย์ผู้แต่งอรรถกถา
 สำคัญ และมีชื่อเสียงมาก ได้แก่ พุทธทัตตะ พุทธโชสสะ และ รัมมपाल²

พระพุทฺธทัตตะเถระ เป็นคนสมัยเดียวกับพระพุทฺธโชสเถระ และเชื่อกันว่า
 ท่านเคยพบกับพระพุทฺธโชสเถระด้วย³ ท่านมาจากอาณาจักรโจฬะแถบใกล้แม่น้ำ
 กาเวรี และศึกษาในสำนักมหาวิทยาลัยแห่งอนุราชปุระ จนเป็นผู้มีชื่อเสียงแห่งสำนักมหาวิทยาลัย
 นั้นของลังกา งานของท่านมี 5 เล่ม คือ

- อภิธัมมมาวตาร แต่งเป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง เกี่ยวกับเรื่อง
 จิต (จิตต) นิพพาน เจตสิก อารมมณ วิปากจิต (วิปาก - จิตต) รูป และ
 ปญฺญุตฺติ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎก

- วินัยวินิจฉัย แต่งเป็นคาถา มีเนื้อเรื่อง 31 บท

¹ Banerji, op.cit., p. 73. ² Ibid., p. 80.

³ G. P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names.

(London: Luzac & Company Ltd., 1960), II, p. 307.

- อุคฺตรวินิจฉัย มี 23 บท ทั้ง วินัยวินิจฉัย และ อุคฺตรวินิจฉัย เป็นเรื่องย่อของพระวินัยปิฎก
- รูปารูปวิภาค แต่งเป็นร้อยแก้ว เกี่ยวกับเรื่อง รูป อรูป จิต (จิตฺต) เจตสิก
- มรฺรคตวิสาสินี หรือ มรฺรคตปกาสินี เป็นอรรถกถาของพุทธวงศ์ (พุทธวงศ์) ในชุตฺตนิคาย

พระพุทฺธโชสเถระ เป็นอรรถกถาจารย์ที่มีชื่อเสียงเด่นที่สุด ซึ่งไทยเรานิยมเรียกว่า พระพุทฺธโชษาจารย์ เราทราบเรื่องราวเกี่ยวกับท่านจากที่ท่านเขียนไว้เองในอรรถกถาอันมีชื่อเสียงหลายเล่มของท่าน แต่ประวัติของท่านโดยสมบูรณ์นั้น พงศาวดารลังกา ชื่อ มหาวงศ์ (มหาวงศ์) ปริจเฉทที่ 37 ซึ่งปรากฏว่าเป็นปริจเฉทที่ 1 กฤษุชาวลังกา ชื่อ ชัมมกิตติ ได้เพิ่มเติมเข้ามาในราวกลาง ศตวรรษที่ 13 เรื่องราวในปริจเฉทนี้ กล่าวว่ พระพุทฺธโชสเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ทางแคว้นมคธ ในหมู่บ้านแถบพุทฺธคยา² ท่านได้ศึกษาพระเวททั้งสามของศาสนาพราหมณ์อย่างแตกฉาน ต่อมาท่านได้พบภิกษุชื่อ เรวตะ ผู้สามารถเอาชนะท่านในการโต้เถียงปัญหาธรรม จึงทำให้ท่านหันมาศึกษาพุทธศาสนา กับพระเรวตะ และการที่ท่านได้นามว่า "พุทฺธโชส" ก็เพราะถ้อยคำของท่านลึกซึ้งและแผ่ขยายไปทั่วโลกเหมือนพระพุทฺธวจนะ ขณะที่พักอยู่กับพระเรวตะ ผู้เป็นอาจารย์ ท่านได้เขียน ญานนโทย และ อุคฺตวิสาสินี และเริ่มเขียน ปริคตฺกฐกถา (อรรถกถาที่รวบรัด) ของพระไตรปิฎก และเพื่อจะให้งานนี้สมบูรณ์ อาจารย์เรวตะ จึงแนะนำให้ท่านไปศึกษาที่ลังกา เพราะอินเดียมืดแต่ตัวคัมภีร์ ส่วนคำอธิบายที่โบราณจารย์เขียนนั้น โอรสพระเจ้าอโศก คือ พระมหินท์ได้นำไปไว้ที่ลังกาหมด แต่คัมภีร์ศาสนวงศ์

¹ Banerji, op.cit., p. 81.

² Malalasekera, op.cit., I, p. 306.

กล่าวถึงสาเหตุที่ท่านไปลังกาว่า ท่านถูกส่งให้ไปลังกาเพื่อเป็นการลงโทษที่คิดว่าตัวท่านฉลาดกว่าอาจารย์ พระพุทธโฆสะจึงมาที่ลังกาในรัชสมัยพระเจ้ามทานาม ราวพุทธศตวรรษที่ 10 (ค.ศ. 458 - 480)² ท่านเรียนภาษาสิงหล พระไตรปิฎกและอรรถกถาในสำนักมหาวิหารแห่งเมืองอนูราชปุระในลังกา เมื่อเรียนอรรถกถาที่แปลไว้เป็นภาษาสิงหล ท่านก็เกิดความคิดที่จะแปลกลับเป็นภาษาบาลีใหม่ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาพระไตรปิฎก กล่าวกันว่า ความตั้งใจของท่านเป็นเหตุให้เกิดคัมภีร์ที่สำคัญมากคัมภีร์หนึ่ง คือ คัมภีร์วิสุทธิมรรค คเวยเหตุที่พระเถระชาวลังกาได้ออกกระทู้ให้ท่านแต่งอธิบาย คือ สมาริ และปัญญา เป็นกระตุกรรม ถ้าท่านทำได้เป็นที่พอใจจึงจะยอมยกคัมภีร์อรรถกถาภาษาสิงหลให้ท่านแปลกลับเป็นภาษาบาลี และท่านทำได้สำเร็จอย่างดีเป็นที่พอใจของพระเถระชาวลังกาทั้งปวง เพราะคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้น ท่านได้ประมวลธรรมในพระไตรปิฎกมาแสดงไว้เป็นหมวด ๆ ทั้งแก่ สัตถ์ และสมุทฺธิ ปัญญา โดยขยายความย่อให้พิสดาร³ เป็นเรื่องที่น่าสนใจกันมากในหมู่นักศึกษาพุทธศาสนา ในประเทศไทยก็ใช้เป็นตำราเรียนของเปรียญธรรมประโยค 9 และได้รับยกย่องว่าเป็นสารานุกรมแห่งคำสอนทางพุทธศาสนา หนังสืออมหาวงศ์ว่าคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นสิ่ง เชบความแห่งพระไตรปิฎกรวมทั้งอรรถกถาคเวย

¹ Ibid., อ้างจากศาสนวงศ์, หน้า 29.

² Geiger, op.cit., p. 28.

³ พระพุทธโฆสะ, วิสุทธิมรรคแปล, แปลจาก วิสุทธิมคโค, โดยพระกรรมการแผนกตำรา (พิมพ์ครั้งที่ 3, พระนคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2519), ภาค 1, ตอน 1, คำนำหน้า ก.

หลังจากแกแคว คัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้ว ท่านจึงได้แปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี และเขียนเพิ่มเติมเข้าไปใหม่เป็นอันมากในตอนที่ยกทรง เป็นเหตุให้ท่านได้ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาส่วนใหญ่ ทั้งที่ท่านไม่บอกไว้ทั้งหมดว่า ท่านแต่งเล่มใดบ้าง แต่เขาใจกันว่า นิกายใหญ่ ๆ ในพระสุตตันตปิฎกนั้น ท่านได้แก้อรรถกถา ยกเว้นขุททกนิกาย ที่ท่านเขียนไว้เป็นบางเรื่อง อรรถกถาของพระไตรปิฎกทั้งหมดที่ท่านเขียน มีดังนี้

อรรถกถาของพระวินัยปิฎก มี 2 คัมภีร์ คือ

1. สมันตปาสาทิกา เป็นอรรถกถาของพระวินัยปิฎก จัดเป็นคัมภีร์ที่สำคัญมาก ที่ไทยชอบอ้างถึง
 2. กังขาวิตรณี เป็นอรรถกถาของพระปาติโมกข์
- ส่วนพระสุตตันตปิฎกนั้น พระพุทธโฆสะเขียนอรรถกถาเกือบจะทุกคัมภีร์ ได้แก่
1. สุมังคละวาลีสินี มี 3 เล่มจบ เป็นอรรถกถาของทีฆนิกาย เต็มไปด้วยเรื่องสนุกและนิทานทั้งหลาย มีผู้นิยมศึกษาและอ้างถึงกันมาก
 2. ปปัญจสุทนี มี 3 เล่มจบ เป็นอรรถกถาของมัชฌิมนิกาย
 3. สวรรัตตปกาสินี เป็นอรรถกถาของสังยุตตนิคาย
 4. มโนรตปฐนี เป็นอรรถกถาของอังคุตตรนิกาย
 5. ปรมัตถโชติกกา เป็นอรรถกถาของบางส่วนในขุททกนิกาย เช่น มีการอธิบายมงคลสูตรไว้อย่างสั้น ๆ

พระอภิธรรมปิฎกนั้น ท่านเขียนอรรถกถาไว้เพียง 3 คัมภีร์ คือ

1. อัคคสาสินี เป็นอรรถกถาของธัมมสังคณี
2. สัมโมทวิโนทนี เป็นอรรถกถาของวิงค์
3. ปปัญจปกรณัฐฐกถา เป็นอรรถกถาของพระอภิธรรมปิฎก ส่วนที่เหลือโดยอธิบายอย่างละเอียดละออ

แม้ว่าพระพุทฺธิไสยะจะแต่งอรรถกถาของชุตทกนิกายไว้เป็นส่วนน้อย และส่วนที่เหลือจะมีภิกษุชาวลังกาเขียนต่อ แต่ก็มักสรุปไว้ด้วยความถ่อมตัวว่าเป็นของพระพุทฺธิไสยะที่เห็นได้ชัด คือ อรรถกถาของชาคก หรือชาตกัฏฐกถา และอรรถกถาของธรรมบท คือ รัมมปัทฏฐกถา ก็อ้างกันว่าเป็นผลงานของพระพุทฺธิไสยะ¹ ทั้งที่อรรถกถา 2 คัมภีร์นี้เป็นภาษาคนละสมัย ชาตกัฏฐกถา หรือที่ลังกาเรียกว่า ชาตกัฏฐวัดฒนา นั้น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาเกาจนไม่อาจจะเป็นงานของพระพุทฺธิไสยะ อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 10 เลย ฉะนั้น การที่จะถือว่า พระพุทฺธิไสยะ เป็นผู้แต่ง จึงไม่แน่นอนนัก² แต่ Geiger ก็ยังเสนอความเห็นไว้ว่า น่าจะเป็นงานของภิกษุชาวลังการุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นพระพุทฺธิไสยะ หรือนักปราชญ์อนบางคนในสมัยที่ไม่ห่างกันนัก แต่เขียนใต้นำเนื้อหามาจากอรรถกถาเก่าอีกทอดหนึ่ง เพราะอรรถกถาแต่เดิมนักสงฆ์ใช้วิธีเลาสืบกันมา ในตอนแรกส่วนที่เป็นคาถาก็จะเลาสืบมา พร้อมกับส่วนที่เป็นเรื่องราว แต่เนื่องจากทั้งสองภาคนี้มีลักษณะต่างกัน ภาคที่เป็นบทร้อยกรองจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะบังคับของบทร้อยกรอง ทำให้จำแนก แต่ส่วนที่เป็นร้อยแก้วคือตอนเรื่องราวนี้ ส่วนนภาษาอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย ดังที่ปรากฏในอรรถกถาเอง³

พระรัมมपालเถระ เป็นอรรถกถาจารย์ในสมัยหลังจากพระพุทฺธิไสยะ ท่านเป็นชาวปทริคิตตะ ทางฝั่งทะเลตอนใต้ของอินเดีย เมื่อถูกจากหลักฐานที่ท่านกล่าวถึงอรรถกถาของสำนักมหาวิหารแห่งเมืองอนูราชปุระ แล้วก็เข้าใจว่า ท่านได้ศึกษางานทางพุทธศาสนาจากสำนักนี้เอง แนวความคิดและวิธีเขียนอรรถกถาของท่านคล้ายคลึงกับงานของพระพุทฺธิไสยะมาก แสดงว่าท่านคงอยู่ในสมัยหลังจากพระพุทฺธิไสยะไม่นานนัก งานชิ้นสำคัญของท่าน คือ ปรมัตถทีปนี อันเป็นการอธิบายชุตทกนิกายบางส่วน ที่พระพุทฺธิไสยะ

¹ Ibid., p. 29.

² Ibid., p. 30.

³ Ibid., p. 31.

เวินไวไม่ไคอธบาย คือ อุทาน อิติวุตตกะ วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา และจรียาปิฎก ผลงานของท่านจึงคล้ายกับเป็นภาคผนวกของอรรถกถาของพระพุทธโฆสะ ระยะเวลาที่ท่านธัมมปาละเขียนงานของท่านนั้น กล่าวกันว่า หลังสมัยพระพุทธโฆสะราว 1 ศตวรรษ อย่างไรก็ตาม ชื่อ ธัมมปาละ ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น มีซ้ำ ๆ กันหลายคน ถาท่านเป็นคนเดียวกับธัมมปาละแห่งมหาวิทยาลัยนาลันทา ท่านก็เป็นอาจารย์ของอาจารย์ของพระภิกษุเหียนจิ่ง (Hsuen - thsang) อย่างไรก็ตาม Geiger มีความคิดว่าหลักฐานเรื่องนี้ยังไม่มี การพิสูจน์เลย¹

ชาตกัฏฐวัตถนา หรืออรรถกถาชาตกของลังกานั้น มี 547 เรื่อง² เป็นการอธิบายคาถาในชาตก ซึ่งมีลักษณะเป็นคำพูดแล้วอรรถกถาได้เขียนเรื่องประกอบหรือขยายคำพูดนั้นให้เป็นเรื่องราวชัดเจน อรรถกถาชาตกฉบับภาษาไทยมักนิยมเรียกกันว่า นิบาตชาตก หรือ พระเจ้า 500 ชาต³ ภาษาที่ใช้ในชาตกัฏฐวัตถนานั้น ความใหม่เก่าของสำนวนภาษาไม่เสมอกันบางเรื่องใช้ภาษาเก่า รูปไวยากรณ์ก็เก่าเป็นพิเศษ แต่บางเรื่องสำนวนภาษาใหม่มาก ความจริงอรรถกถาชาตกก็คือ เรื่องเล่าที่ยกคาถาในชาตกอันเป็นส่วนหนึ่งของขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎกมาประกอบ หรือมาเป็นหลักของนิทานเรื่องนี้ ๆ พุทธศาสนิกชนนับถือกันว่า เรื่องราวเหล่านี้ คือ เรื่องราวการเกิดของ

¹ Ibid., p. 34.

² Ibid., p. 30. อ้างจากฉบับของ Faustb/11.

³ เกษม บุญศรี "ชาตก", สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 10 (2512 - 2513), 6181.

พระพุทธองค์ในอดีตกาล เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ในรูปของ คน สัตว์ต่าง ๆ เทวดา พระอินทร์ เป็นต้น เพื่อจะนำพญามารมีต่าง ๆ ทั้ง 10 ประการให้เต็มเปี่ยม คุ้มมุงหวังจะเป็นพระพุทธเจ้าในชาติที่สุด และนับถอยกลับมาแตกอนว่า ชาคกทุกเรื่อง เป็น เรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเอง โดยมีเหตุให้ของเล่า และพระพุทธเจ้านั้นบรรลุนิพพาน อย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ปุพเพนิวาสญาณ คือ ความรู้ให้ระลึกชาติที่เป็นอยู่ก่อน ๆ ไค ซึ่ง เป็นวิชาอย่างหนึ่งในวิชา 3 ที่พระพุทธเจ้าโคตรัสรู้ในยามตนแหงราตรี ที่ตรัสรู้ นั้น ชาคกทุก ๆ เรื่องจะประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการ คือ

1. ขึ้นต้นด้วยตัวคาถา ที่ยกมาจากชาคกในชุพทนิกายก่อนเล่าเรื่อง
2. อดีตคาถา (เรื่องราวในอดีต) คือ การบอกว่าตัวคาถานั้นใครพูด ทุกข์กับใคร เมื่อไร เรื่องนี้เกิดขึ้นในอดีตกาลครั้งไหน เป็นส่วนร้อยแก้ว อธิบายคาถา ให้รู้ว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร

3. ปัจจุบันนิวัตตุ (เรื่องราวในชาติปัจจุบัน) คือ การโยงอดีต เข้ามาหาเรื่องในชาติปัจจุบัน ตอนจบจะมีบทสงท้าย เรียกว่า สโมธาน คือ การ กำหนดบุคคลในชาติปัจจุบันกับเรื่องราวในอดีต เช่น เรื่องเวสสันดร เล่าว่า พระเวสสันดรกลับชาติมาเกิด คือ พระพุทธเจ้า ชุชก กลับชาติมาเกิด คือ พระเทวทัต เป็นต้น

4. ไวยากรณ์ (เวैयाกรณ ความหมายตรงกับ "คำอธิบาย" หรือ "คำบรรยาย") คือ การอธิบายศัพท์แต่ละตัว ๆ ที่เป็นศัพท์ยาก ในคาถาเบื้องต้น จึง

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาต ชาคก," ใน พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส. (พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์ศรี, 2493) เล่ม 1, หน้า 14.

เป็นการสอนภาษาไปในตัว ไหรวาศัพทนั้น ๆ มีความเป็นมาอย่างไรในรูปไวยากรณ์ที่ปรากฏ แต่ชาติภักฐวิวัฒนาการนี้ เมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ก็ภาคนี้ทั้งไป แม้นับภาษาไทยก็เช่นกัน

ธัมมปทัฏฐกถา ต่อกจากชาติภักฐวิวัฒนาการมาประมาณ 200 ปีเศษ ก็มีอรรถกถาอีกคัมภีร์หนึ่งตลอดชื่อมากพอ ๆ กัน คือ ธัมมปทัฏฐกถา ซึ่งเป็นอรรถกถาของธรรมบทในขุททกนิกาย และเป็นการเขียนเนื้อเรื่องใส่ในธรรมบทเพราะธรรมบทนั้นก็มีแต่ตัวคาถา เป็นสุภาษิตล้วน ๆ และแยกออกเป็นหมวด ๆ เรียกว่า วรรค เช่น พาลวรรค วาควยคนพาล แต่ไม่มีเนื้อเรื่อง ธัมมปทัฏฐกถานั้นฉบับเดิมเป็นอรรถกถาภาษาสิงหล และมีการแปลเป็นภาษาบาลี Geiger ให้ความเห็นว่าเป็นพระพุทโธสละ น่าจะไม่ใช่ผู้แต่งอรรถกถาคัมภีร์นี้ แต่อรรถกถานี้เป็นงานในสมัยหลัง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแบบเดิม เช่น ชาติภักฐวิวัฒนาการ เป็นอย่างมาก แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งในอรรถกถาธรรมบท แมกระนั้น ทางลังกาก็ถือว่า พระพุทโธสละเป็นผู้แต่ง แต่จากสำนวนภาษาที่ใหญ่กว่าอรรถกถาคัมภีร์อื่น ๆ พระพุทโธสละเองก็น่าจะเป็นคนละองค์ กับที่เขียนอรรถกถาคัมภีร์อื่น ๆ และคงจะอยู่ในสมัยหลังด้วย ในตอนขึ้นต้นคัมภีร์นี้แจ้งว่า พระพุทโธสละ ซึ่งเคยช้อไว้ในตอนจบคัมภีร์ได้แปลคัมภีร์นี้จากภาษาสิงหล เป็นภาษาบาลี เมื่อได้รับคำขอร้องจากพระภิกษุชื่อ พระกุมารกัศสเปเดระ² อรรถกถาธรรมบทนั้นในตอนท้ายเรื่องทุกเรื่อง เมื่อจะยกคาถาในธรรมบทมาประกอบ จะบอกไว้ว่าเรื่องราวนี้เป็นพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เช่นเลวว่า พระผู้มีพระภาคจึงตรัส (คาถา) หรือกล่าววว่า พระผู้มีพระภาคใดทรงภาสิตพระศาตาเหล่านี้ เรื่องราวต่าง ๆ ในคัมภีร์นี้

1
Ibid., p. 32.

2
Malalasekera, op.cit., I. p. 1145 อ้างจาก The Pāli

เป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะมากกว่าในอรรถกถาชาดก พระภิกษุและพระอรหันต์ทั้งหลายที่ปรากฏชื่อในสมัยพุทธกาล ได้มีบทบาทในเรื่องต่าง ๆ มากมายหลายเรื่อง แม้ว่าจะมีเรื่องราวในอดีตกอຍบาง เกี่ยวกับนิยายแห่งการเกิดในอดีตชาติของบุคคลบางคนในเรื่องนั้น ๆ เรื่องราวต่าง ๆ หลายเรื่องที่มีการสอดแทรกเพิ่มเติมเข้ามานั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจไปตามแบบอรรถกถาชาดก และเรื่องราวที่เป็นใจความสำคัญก็มีลักษณะเช่นเดียวกับปัจจุบันวัตถุของอรรถกถาชาดก แนวการเขียนก็ได้รับอิทธิพลมาจากที่เดียวกัน ส่วนเรื่องราวจำนวนมากที่ปรากฏในรัชสมัยปฐมกษัตริย์นั้น เราจะพบในนิกายต่าง ๆ ของพระสุตตันตปิฎก เช่น จากวิมานวัตถุ เปตวัตถุ และสุตตันนิบาต เป็นส่วนใหญ่ ทั้งจากวินัยปิฎกด้วย และอาจจะนำมาจากชาดกโดยตรงกว่า 50 เรื่อง เพราะมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกันมาก การที่เรื่องราวส่วนใหญ่ในอรรถกถาของธรรมบท และงานอื่น ๆ ตรงกันนั้น อาจจะเป็นเพราะการยืม หรือการถ่ายทอดกันอย่างธรรมดาจากแหล่งอ้างอิงอื่น¹

3) วรรณคดีที่แต่งเลียนแบบอรรถกถา และวรรณคดีเชิงประวัติหรือตำนาน พุทธศาสนิกชนมีความรู้ทางศาสนาและภาษามาลีมนิยมเขียนหนังสือประเภทนี้มาก ไม่ว่าจะเป็นลังกา พม่า หรือไทย วรรณคดีเหล่านี้เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่ต่างจากอรรถกถา และแยกย่อยออกไปอีกหลายชนิด กล่าวคือ

1. เรื่องที่แต่งอิงประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องของพุทธศาสนาและพงศาวดาร กล่าวคือ แต่งเป็นพงศาวดารปนพุทธประวัติ แรกเริ่มเดิมทีนิยมแต่งกันในลังกา และต่อมาความนิยมนี้แพร่หลายมาทางไทยและพม่า เนื้อเรื่องของวรรณคดีประเภทนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนแรก เริ่มด้วยการกล่าวถึงพุทธประวัติ โดยอาจจะกล่าวทั้งเรื่อง หรือเพียงตอนใดตอนหนึ่ง ตอนที่สอง กล่าวถึงเรื่องที่จะเขียน อันมีลักษณะเป็นพงศาวดาร วรรณคดีประเภทที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

ที่ปวงศ¹ (ที่ปวงส) เป็นคัมภีร์แรก ที่เป็นวรรณคดีประเภทนี้
 ที่ปวงศ คือ คัมภีร์วาทถยพงศาวดารของเกาะ (ลังกา) แต่งเป็นภาษาบาลี แต่ไม่ปรากฏ
 ชื่อผู้แต่ง เขาใจว่าน่าจะแต่งราว ๆ คริสตศักราชที่ 4 - 5 และเขียนเป็นร้อยกรอง
 ส่วนใหญ่ มีร้อยแก้วปนในบางตอน² คัมภีร์ที่ปวงศ เริ่มเรื่องด้วยการที่พระพุทธองค์เสด็จ
 ลังกาครั้งแรก และตรัสทำนายเรื่องที่ในอนาคต พระมหินทผู้เป็นโอรสของพระเจ้าอโศก
 จะมาเยือนเกาะนี้ และพระพุทธองค์ทรงขับไล่วิกฤตชน แล้วกล่าวถึงการตั้งพุทธศาสนา
 ในลังกา ภายหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ในความอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศก แล้ว
 จึงกล่าวถึงพงศาวดารลังกา ตั้งแต่พระเจ้าวิชัย โอรสของพระเจ้าสีหพาหุ แห่งเบงกอล
 มาตั้งอาณาจักรในลังกา และเชื้อสายของพระองค์ ครองลังกาสืบต่อกันมา จนถึงรัชสมัย
 พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ซึ่งอยู่สมัยเดียวกับพระเจ้าอโศก และเป็นสมัยที่พุทธศาสนามาถึง
 รากฐานอย่างมั่นคงในลังกา ต่อมากลถึงสมัยที่กษัตริย์หนีพทางอาณาจักรตอนใต้ของอินเดีย
 มาพิชิตลังกา และในภายหลังก็ถูกพระเจ้าทุรุคามนีขับไล่ออกไป พระเจ้าทุรุคามนีทรง
 เป็นมหาราชแห่งลังกา ทำให้พุทธศาสนารุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และยิ่งเจริญมากขึ้นใน
 สมัยพระเจ้าทุรุคามนี อันเป็นสมัยที่มีการเขียนพระไตรปิฎกและอรรถกถาในลังกา กษัตริย์
 องค์สุดท้ายที่กล่าวถึงในที่ปวงศก็คือ พระเจ้ามหาเสน ผู้ครองราชย์ราว ๆ ค.ศ. 325

- 352

การดำเนินเรื่องในคัมภีร์ที่ปวงศไม่ใคร่ติดต่อกันนัก และเนื้อหาที่นำมาเขียนนั้น
 ได้มาจากส่วนที่เป็นประวัติในอรรถกถาที่เก็บรักษาไว้ที่มหาวิหารแห่งอนุราชปุระ

¹ ที่ปวงศ สะกดคำตามฉบับพิมพ์ในภาษาไทย ถ้าจะเขียนตามรูปศัพท์สันสกฤต
 แล้วก็ต้องเขียนเป็น ทวีปวงศ.

2

Banerji, op.cit., p. 86.

มหาวงศ์ (มหาวัส) เป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดในบรรดาวรรณคดี
 พุทธศาสนา ประเภทพงศาวดาร ผู้แต่งคัมภีร์นี้ คือ ทานมหานาม แต่งเป็นพงศาวดาร
 ลังกาอีกคัมภีร์หนึ่ง เขาใจว่าจะแต่งในราวแผ่นดินพระเจ้าชาตุเสน ประมาณคริสต์ศตวรรษ
 ที่ 6 เนื้อหาของคัมภีร์นี้คล้ายคลึงกับคัมภีร์ที่ปวงศ์ แต่มีความยาวมากกว่าจึงมีราย-
 ละเอียดแตกต่างกันบาง คัมภีร์นี้แต่งเป็นร้อยกรองโดยนำเนื้อหามากมายหลายเรื่องมาจาก
 อรรถกถา เริ่มคนเรื่องคเวศพรประวัติจนจบ และโยงเข้าหาพงศาวดารอย่างกลมกลืนกัน
 นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่เป็นชาวอินเดียบางท่านลงความเห็นว่า คัมภีร์มหาวงศ์ เป็น
 อรรถกถาของคัมภีร์ที่ปวงศ์²

คัมภีร์มหาวงศ์เป็นแรงกล้าใจให้พุทธศาสนิกชนชาติอื่น ๆ ที่สืบทอดกายเถรวาทเขียน
 ตามอย่าง คังเจิน ทางลานนาไทย เขียนชินกาลมาลี และจามเทวีวงศ์ พม่า เขียน
 ศาสนวงศ์

อุปวงศ์ (อุปวัส)³ เป็นเรื่องพงศาวดาร พระสฤง ผู้แต่ง
 คือ ทานวาจิสสระ แต่งเป็นร้อยแก้วในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 เนื้อหาของคัมภีร์
 นี้แบ่งเป็น 3 ตอน ตอนแรก เป็นพุทธประวัติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ประสูติจนปรีณิพพาน การ
 ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป และการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ที่โศภนพราหมณ์เป็นผู้
 จัดการ การสร้างสถูปที่กรุงราชคฤหของพระเจ้าอชาตศัตรู ตอนที่สอง เป็นเรื่องการ

¹ Geiger, op.cit., p. 36.

² Banerji, op.cit., p. 87.

³ ถ้าเขียนตามรูปศัพท์สันสกฤต ต้องเป็น สุตูปวัส.

นำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในแคว้นต่าง ๆ เช่น เวสาดี กบิลพัสดุ์ ปาวา กุสินารา ฯลฯ ตอนที่สาม เกี่ยวกับเรื่องราวของพระบรมสารีริกธาตุ การเผยแพร่พุทธศาสนาในแคว้นต่าง ๆ ของพระเถระแต่ละพวก ที่พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระส่งไป

ชินกาลมาลี แคว้นที่ลานนาไทย ผู้แต่งคัมภีร์นี้ คือ พระรัตน-
ปัญญาเถระ เขาใจว่าจะแต่งราว ๆ พ.ศ. 2060 - 2071 แต่เราไม่ทราบประวัติผู้แต่ง
มากนัก ทราบแต่ว่าท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแดง ซึ่งเป็นวัดเล็ก ๆ นอกเมืองเชียงใหม่
(ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) คัมภีร์นี้มีการดำเนินเรื่องเช่นเดียวกับคัมภีร์อื่น ๆ ประเภทเดียวกัน
ที่แต่งในลังกา คือ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ภาค ภาคหนึ่ง เป็นพุทธประวัติ ซึ่งเขียนมา
จนถึงการทำสังคายนา 3 ครั้งของโลก และต่อด้วยการกล่าวถึงพุทธศาสนาที่ไปสู่ประเทศ
ลังกา แล้วจึงโยงมาสู่ไทยว่า พระสงฆ์ลังกาเผยแผ่ศาสนามาแหลมทอง สุโขทัย ลำพูน
และเชียงใหม่ตามลำดับ ส่วนภาคสองเป็นพงศาวดารเมืองเหนือตั้งแต่สร้างลำพูน ลำปาง
 ฯลฯ กล่าวถึงกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ตั้งแต่รัชกาลแรก คือ พระเจ้ามังราย จนถึงสมัย
พระเมืองแก้ว และในแต่ละรัชกาลก็กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญ แยกไว้เป็นบท ๆ แต่พูดถึง
เฉพาะในแง่กรณียกิจของกษัตริย์ต่อพุทธศาสนา เช่น การคิดต่อกับลังกา การสร้างวัด
สำคัญ ๆ เช่น วัดมหาโพธาราม (ปัจจุบันเรียกวัดเจ็ดยักษ์เจ็ดยอด) ในสมัยพระเจ้าติโลก-
ราช และประวัติพระพุทธรูปสำคัญ คัมภีร์นี้จบเรื่องต่าง ๆ ลงในสมัยพระเมืองแก้ว ราว ๆ
พ.ศ. 2000

ลักษณะการเขียนคัมภีร์ชินกาลมาลี แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งมีความรู้ทางภาษามาลี
อย่างแตกฉาน การอ้างข้อความในอดีตคัมภีร์จะบอกว่านำมาจากที่ใด เป็นการแสดงหลักฐาน
อย่างดี

จามเทวีวงศ์ (จามเทวีวงศ์) พระภิกษุชาวเข็ญใหม่ ชื่อ พระโพธิ์รังสี เป็นผู้แต่ง ท่านอยู่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช และสันนิษฐานว่าคงมรณภาพ ก่อนสมัยพระเมืองแก้ว เพราะในสมัยพระเมืองแก้วได้กล่าวถึงภิกษุองค์สำคัญ ๆ แต่ก็ไม่ปรากฏชื่อท่าน ท่านมีชื่อเสียงว่าเป็นนักปราชญ์เอกแห่งลานนา และถือว่าเป็นนักปราชญ์ทางภาษาบาลี เพราะภาษาบาลีที่ท่านใช้เป็นภาษาที่หมดจดงดงาม เรียบเรียงไว้อย่างไพเราะ ถูกต้องตามไวยากรณ์และกระทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อ จามเทวีวงศ์แตกต่างจาก คัมภีร์อื่น ๆ ที่เป็นแบบอย่างอยู่บ้าง เพราะภาคแรกมิได้กล่าวถึงพุทธประวัติตั้งแต่ต้น หากรวบรัดว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมา ณ ที่ที่ภายหลังได้สร้างเป็นเมืองลำพูน และมีพุทธทำนายว่าจะเป็นเมืองใหญ่ มีชัยภูมิดี และว่าจะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ภาคสอง กล่าวถึงการสร้างเมืองลำพูน การอัญเชิญพระนางจามเทวีไปครองลำพูน เรื่องของพระนางจามเทวีกับราชโอรสทั้งสอง การสร้างเขลางค์นครที่ริมแม่น้ำวังให้พระเจ้าอนันตยศ โอรสองค์ที่สองปกครอง และการสืบราชวงศ์ต่อ ๆ กันมา และว่าคเวยเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ กล่าวถึง รัชสมัยพระเจ้าอาทิจจราช ที่มีเหตุให้ต้องสืบและทราบที่ไว้พระบรมสารีริกธาตุ

ศาสนวงศ์ (ศาสนวงศ์) เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ พระภิกษุชาวพม่า ชื่อ พระปัญญาสามิเถระ แต่ง คัมภีร์นี้เป็นภาษาบาลีในรัชสมัยพระเจ้ามิงดง คัมภีร์นี้เป็นเรื่องที่กล่าวถึงพุทธประวัติ เริ่มตั้งแต่ตอนประสูติ เป็นพุทธประวัติอย่างย่อและเรื่องพระมหากัสสปปรารภทำสังคายนา จนถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 3 แล้ว พระโมกคัลลībุตรศิษย์เถระ ส่งพระภิกษุไปประดิษฐานศาสนาในที่ต่าง ๆ อันเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาออกไปในต่างประเทศ เช่น เกาะสีหะ (ลังกา) แคว้นสุวรรณภูมิ แคว้นโยนก ฯลฯ แล้วกล่าวถึงพุทธศาสนาในแคว้นต่าง ๆ หลังจากพระเถระไปเผยแผ่ศาสนาแล้ว พระปัญญาสามิเถระเขียนไว้ตอนท้ายคัมภีร์นี้ว่า ท่านเขียนเสร็จเมื่อวันที่ เดือนเพ็ญ เดือนเก้า อายุ จุลศักราช 1223 (พ.ศ. 2405)

2. เรื่องสั้นหรือคัมภีร์ประเภทตำนาน เช่น ตำนานพระพุทธปรมิ พระพุทธสีหิงค์ และพระแก้วมรกต เรื่องประเภทนี้เป็นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ไม่มี

การอ้างอิงจากที่ต่าง ๆ เพราะเป็นเพียงเรื่องนิทาน หรือตำนานที่สนุก ๆ ถึงแม้จะไม่มี
สารประโยชน์ทางโบราณคดี แต่ลักษณะของเรื่องมีโครงเรื่องที่ชวนติดตาม และภาษาบาลี
ที่ไพเราะก็เป็นส่วนวนภาษาที่ดี เรื่องจึงเป็นวรรณคดีที่เด่น หนังสือประเภทนี้ที่สำคัญมี 2
เรื่อง คือ

สังข์คนิทาน ผู้แต่งสังข์คนิทานนั้นเป็นคนเดียวกับที่แต่งจามเทวีวงศ์
คือ พระโพรียงสิ้นเอง เรื่องราวของสังข์คนิทานเป็นประวัติการสร้างพระพุทธสังข์คต
ลังกา จนถึงเรื่องราวที่อุยเชิฐพระพุทธสังข์เข้ามาในไทย ตามเรื่องเล่าว่า กษัตริย์
ในลังกาทวีป พรอมควยพระอรหันต์ให้สร้างพระพุทธสังข์คตขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 700 แต่
นิ้วพระหัตถ์ชำรุดไปนิ้วหนึ่ง ไม่บริบูรณ์มาตั้งแต่คอนหลอองค์พระ พระพุทธสังข์คต ประดิษฐาน
อยู่ในเมืองลังกาจนราว พ.ศ. 1500 พระเจ้าไสยณรงค์ กษัตริย์สุโขทัยมีอำนาจมาก
ทรงแผ่อำนาจจักรไปถึงนครศรีธรรมราช และพระองค์เองก็เคยเสด็จไปถึงนครศรีธรรมราช
ทรงมีพระราชประสงค์จะได้อุยเชิฐพระพุทธรูปที่มีลักษณะงาม เจ้านครจึงรับอาสาแต่งทูตไปยัง
ลังกา ทูลขอพระพุทธรูปจากกษัตริย์ลังกา และได้พระพุทธสังข์คตมาถวาย พระเจ้า
ไสยณรงค์ก็รับและอุยเชิฐไปไว้ที่สุโขทัย ต่อมาเมื่อสมเด็จพระรามาธิบดี พระเจ้ากรุง-
ศรีอยุธยาไปตีสุโขทัยได้ ก็อุยเชิฐพระพุทธสังข์คตมาอยุธยา ภายหลังมีกษัตริย์อยุธยาองค์
หนึ่งไต่มาคาราพระยาญาณทิศ เจ้าเมืองกำแพงเพชร เป็นพระมเหสี พระยาญาณทิศให้
มาคาราทูลขอพระพุทธรูปให้ตน พระมาคาราก็เลือกพระพุทธสังข์คตส่งให้ พระพุทธรูปองค์นี้
จึงย้ายมาประดิษฐานอยู่ที่กำแพงเพชร ต่อมากษัตริย์เชียงใหม่ยกมาตีกำแพงเพชรได้ จึง
อุยเชิฐพระพุทธสังข์คตไปเชียงใหม่ แล้วเจ้าเมืองเชียงใหม่ทูลขอไปเชียงใหม่ โดยอ้างว่า
จะเอาไปจำลอง และให้ช่างหล่อแก้ไขนิ้วพระหัตถ์ที่ชำรุดมาแต่เดิมให้ดีขึ้น กับจำลอง
ขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง แล้วรักษาพระพุทธสังข์คตไว้ในเมืองเชียงใหม่ มิได้ส่งกลับลงมา

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 (พระนคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2503), หน้า 249.

เชียงใหม่ ในสมัยหลัง เมื่อเชียงใหม่กับเชียงใหม่ราชวงศ์ล้านช้าง เชียงใหม่ขณะจึง เชียง
พระพุทธรูปที่หึง คามาไว้เมืองเชียงใหม่

รัตนพิมพ์วงศ์ (รัตนพิมพ์วงศ์) พระพรหมราชปัญญาเป็นผู้แต่ง
และท่านเขียนไว้ในคัมภีร์นี้เองว่าท่านเป็น "ภิกษุ 2 พรรษา" สำหรับสมัยที่แต่งนั้น สมเด็จพระ
กรมพระยาคำรงราชานุภาพ สันนิษฐานว่า ท่านแต่งเมื่อ พ.ศ. 1972 ซึ่งตรงกับรัชกาล
พระเจ้าสามฝั่งแกน และว่าพระพรหมราชปัญญาเป็นภิกษุชาวลำปาง เรื่องรัตนพิมพ์วงศ์
ก็คือ ประวัติพระแก้วมรกตนั่นเอง โดยเริ่มเล่าตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าปรีนิพพาน
พระนาคเสน ซึ่งเป็นพระอรหันต์ได้รับนิมิตจากกษัตริย์ให้สร้างพระพุทธรูป และท่านเห็น
ว่าควรสร้างถวายดวงแก้วมณีโชติรส ซึ่งเป็นแก้วคุณุญจักรพรรดิ แต่พวกกษัตริย์เห็นว่า
รักษาดวงแก้วไม่ยอมให้ อาจว่าถ้านำมาสร้างแล้วถึงคราวจักรพรรดิอุบัติในโลกจะไม่มี
ดวงแก้วคุณุญ พวกกษัตริย์ไคมอบแก้วมรกตบริวาร ของแก้วมณีโชติรสมา พระนาคเสนให้
พระวิศวกรมยุเป็นนายช่างของเหล่าเทวดาเป็นผู้สร้าง เสร็จแล้วได้อัญเชิญพระบรม
สารีริกธาตุบรรจุไว้ในองค์พระ โดยอธิษฐานให้พระบรมสารีริกธาตุแทรกเข้าไปโดย
ปราศจากรอย พระแก้วมรกตเป็นที่เคารพบูชาของกษัตริย์อินเดีย และต่อมามีการเชิญ
ไปลังกา ในสมัยหลังจากนั้น กษัตริย์สุวรรณภูมิได้ส่งทูตไปทูลขอพระแก้วมรกต และ
พระไตรปิฎกจากกษัตริย์ลังกา พระองค์ก็ประทานโดยเชิญพระแก้วมรกตกับพระไตรปิฎก
ลงเรือคนละลำ แต่ในระหว่างทางเรือถูกพายุ ลำทรงพระแก้วมรกตไปถึงกัมพูชา (เขมร)
ส่วนเรือเชิญพระไตรปิฎกปลัดไปพม่า แล้วกลาวถึงการที่พระแก้วมรกตมาที่ลพบุรี อยุธยา
กำแพงเพชร จนถึงเมืองเชียงใหม่ กษัตริย์เชียงใหม่เกรงว่าพระแก้วมรกตจะถูกแย่งชิง
จึงซ่อนไว้ในเจดีย์และพอกปูนไว้เพื่อให้พอมือที่พเชียงใหม่ แต่ต่อมาเจดีย์ถูกฟ้าผ่า พระเจ้า-
สามฝั่งแกนทราบเรื่องจึงจึงพระแก้วมรกตมาเชียงใหม่ แต่ช่างที่อัญเชิญพระแก้วมรกต
ไม่ยอมไปเชียงใหม่ กลับไปลำปางแทน พระแก้วมรกตจึงไปประดิษฐานที่ลำปาง

3. วรรณคดีที่แต่งเป็นภาษามาลีลอีกประเภทหนึ่ง คือ วรรณคดีซึ่ง
เลียนแบบวรรณคดีชาดก มีเพียงเล่มเดียวในลานนาไทย คือ ปัญญาสาชดก และกัจจ
เป็นวรรณคดีเล่มสุดท้ายที่แต่งในลานนาคเวย สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ

สันนิษฐานว่า ปญญาสชาดกคงจะแต่งราว ๆ พ.ศ. 2000 - 2200 อันเป็นสมัยลานนาตอนปลาย ตั้งแต่รัชสมัยพระเมืองแก้ว มาจนถึงสมัยเชียงใหม่เสียเมืองแก้วมา เนื่องจากเวลาที่แต่งนั้นยาวนานมากประมาณ 200 ปี แสดงให้เห็นว่าน่าจะมีบุคคลหลายคนช่วยกันแต่งและรวบรวมขึ้น แต่ผู้แต่งจะเป็นใครบางนั้นไม่ปรากฏ ทราบแต่เพียงว่าเป็นภิกษุชาวเชียงใหม่

เรื่องราวของปญญาสชาดกนั้น เป็นนิทานพื้นเมืองของไทย ที่ผู้แต่งรวบรวมขึ้นและเขียนเขียนแบบนิบาตชาดก ซึ่งเป็นอรรถกถาของชาดกที่แต่งในลังกา กล่าวคือ มีการอ้างว่าเรื่องเหล่านี้เป็นชาดก และดำเนินเรื่องแบบชาดกทุกประการ ปญญาสชาดกแต่ละเรื่องจึงมีลักษณะ 4 ประการ คือ

- ก. กล่าวว่าเป็นพระพุทธรูป
- ข. มีเหตุให้พระพุทธรูปเจาทรงปรารถนาเรื่องนั้น
- ค. พระภิกษุหรือบุคคลลุลตามให้เล่า จึงทรงเล่า
- ง. ตอนจบมีเรื่องการกลับชาติเหมือนนิบาตชาดก

ปญญาสชาดกนั้นเคยแพร่ไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านด้วย ฉบับที่ตกไปถึงเมืองพม่านั้นพม่าเรียกว่า เชียงใหม่ปัดธาส แต่ทางพม่าไม่นิยม เนื่องจากกษัตริย์พม่าองค์หนึ่งกลัวมากกว่าเป็นเรื่องไม่จริง เป็นการแต่งปลอมพระพุทธรูป จึงให้เผาเสีย ทั้งนี้เพราะกษัตริย์พม่าองค์นั้นเข้าใจว่านิบาตชาดกเป็นพระพุทธรูป แต่โดยที่แท้จริงแล้ว นิบาตชาดกนั้นจะเป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยไว้ในพระราชนิพนธ์กำหนดหนังสือนิบาตชาดกภาคต้นว่า เรื่องนิบาตชาดกคงเป็นนิทานที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธรูปเจาทรงส่งสอน ก็ยกเอานิทานมาแสดง เป็นอุปมาในพระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ส่วนทางลาวนั้นนับถือปญญาสชาดก

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระนิพนธ์คำนำใน ปญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาค 1 (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, 2499).

มาก และนิยมกันแพร่หลายจนคนเข้าใจว่าแต่งในราชสำนักลาวที่เดียว เพราะมีปัญญา-
 สหาคกฉบับหลวงพระบาง ทางเขมรก็นิยมเช่นกันจึงมีฉบับของเขมรด้วย ในประเทศไทย
 เองก็นิยมปัญญาสหาคกอย่างยิ่ง ซากกแต่ละเรื่องนั้นยังปรากฏตำนาน สถานที่ตามเรื่อง
 ในซากกตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น สุวรรณสังฆซากกนั้น พวกชาวเมืองเหนืออ้างว่า เมือง
 หุยัง เป็นเมืองท้าวสามล เพราะยังมีลานศิลาแดงแห่งหนึ่งว่าเป็นสนามคลีของพระสังข์
 อยู่ไม่ห่างวัดมหาธาตุนัก ทางหัวเมืองฝ่ายตะวันตกก็อ้างว่า เมืองตะกั่วป่า เป็นเมือง
 ท้าวสามลอีกแห่งหนึ่งเหมือนกัน และเรียกภูเขาลูกหนึ่งว่า เขาขมิงมา อธิบายว่า
 เมื่อพระสังข์คิดลี้หนี ไค้เข้ามาหาเขามาเขาหนีไป ความนิยมปัญญาสหาคกนั้นมีมาตั้งแต่
 สมัยอยุธยา จะเห็นได้จากการที่กวีนำเรื่องมาร้อยกรองเป็นวรรณคดีอีกหลายเล่ม เช่น
 สมุทรโฆษคำฉันท์ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ก็มาจากสมุทรโฆษซากก บทละครนอก
 ครั้งกรุงเก่า เรื่อง มโนห์รา กับสุชนคำฉันท์ แต่งขึ้นจากสุชนซากก คำกลอนกลบท
 เรื่อง สิริวิบูลยคติ ก็ไค้จาก สิริวิบูลยคติซากก และกาพย์ขับไม้เรื่องพระรถเสน ก็
 ไค้จากรถเสนซากก บทละครนอกเรื่อง สังข์ทองก็มาจากสุวรรณสังฆซากก ดังนี้

ปัญญาสหาคกฉบับเดิมนี้มีซากกกว่าร้อยเรื่อง แต่เท่าที่ทางหอสมุดแห่งชาติจัด
 แปลแล้ว มีเพียง 61 เรื่อง² และอีก 3 เรื่อง เป็นปัญญาพุทธพยากรณ์ ปัญญาพุทธศักราช
 วรรณนา และอนันตสังขมาบังสุกุล เรื่องราวในปัญญาสหาคกกล่าวไค้ว่า เป็นที่รู้จักของ
 คนไทยทุกภาค ทุกท้องถิ่น เพราะเหตุที่รวบรวมขึ้นจากนิทานพื้นเมืองที่รู้จักกันแพร่หลาย
 อย่างหนึ่ง และเพราะในสมัยหลัง ๆ ไค้มีผู้นำเอาเรื่องในปัญญาสหาคกมาเล่ากันเป็น

1 กรมศิลปากร, คำนำ ในบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ไกรทอง มติพิชัย
 (พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า ค.

2 ปัญญาสหาคก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2 ภาค (พระนคร: ศิลปบรรณาการ,
 2499).

นิทานสกันพัง หรือรอยกรงขึ้น เป็นวรรณคดีอีกอย่างหนึ่ง ในปัญญาสาครนี้ พระอินทร์
มักมีเรื่องราวและบทบาทสำคัญอยู่มาก ในฐานะเทพผู้คอยช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก
หรือช่วยให้สมปรารถนาในเรื่องอื่น ๆ

นอกจากวรรณคดีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว วรรณคดีบาลีที่แต่งในประเทศไทยยังมี
อีกเป็นอันมาก ทั้งในลานนาไทยและอยุธยา แต่ที่ปรากฏว่ามีวรรณคดีบาลีที่ลานนา
ปรากฏอยู่มาก ส่วนทางอยุธยามีน้อยนั้นน่าจะเป็นได้ว่าส่วนใหญ่ถูกทำลายไปเพราะสงคราม
ระหว่างไทยกับพม่า แม้กระนั้นวรรณคดีบาลีที่แต่งสมัยอยุธยา และยังมีอยู่ในปัจจุบัน เช่น
คัมภีร์ สัทธัมมสังคหะ ของท่านธัมมกิตติมหาสามี ซึ่งแต่งในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20
ก็เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับเหตุการณ์ และบทบาทของพุทธศาสนาใน
อินเดียน และลังกา นอกจากนี้ก็มีคัมภีร์อื่น ๆ อีกมาก ทั้งที่แต่งทำนองอรรถกถา และ
คำราวैयाกรรต์ต่าง ๆ ซึ่งจะไม่นำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้

ความนิยมนับถือพระอินทร์ปรากฏในพุทธศาสนาด้วย แมว่าในสมัยพุทธกาลจะยังไม่
ปรากฏหลักฐานว่ามีวรรณคดีที่รวบรวมเป็นเล่มไว้แล้ว¹ แต่วรรณคดีบาลียุคแรก คือ
พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์โดยตรงของทางพุทธศาสนานั้นก็แสดงให้เห็นได้ว่า ความนิยม
เรื่องพระอินทร์ของชาวอินเดียน ที่มีมาแต่เดิมนั้นได้เข้ามาในพุทธศาสนาด้วย เพราะมีข้อ
ความในไตรปิฎกหลายตอนที่กล่าวถึงพระอินทร์ แต่ก็มีอยู่น้อยครั้งในพระไตรปิฎกที่จะเรียก
นามพระอินทร์ว่า "อินฺท" ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับภาษาสันสกฤตว่า "อินฺดร" และเข้าใจว่า
จะเหมือนกับพระอินทร์ ในสมัยพระเวทด้วย ดังในเทวีชยสูตร ซึ่งมีข้อความกล่าวถึง
เรื่องที่พระพุทธรูปประทับที่บานพรหมณฺ ขื่อ มนสากตะ ทรงแสดงถึงทางให้ถึงพรหมโลก
แก่ วาเสฏฐภรทฺวาจฺมาณพ โลกกล่าวถึงพระอินทร์ในนามของ อินฺทะ พร้อมกับเพื่องค์
อื่น ๆ คือ พระจันทร์ (โสมา) พระวรุณ พระอิศาน พระประชาบดี

พระพรหม พระมหินทร์ (มhitthi) และ ยามะ ในฐานะที่อินทะ เป็นเทพองค์หนึ่งที่
 พวกพราหมณ์ศิวศรร เสริฐและวิงวอน เพื่อจะได้ไปร่วมกับพระพรหม เมื่อเขาตายไป
 แล้ว¹ ฉะนั้นอินทะในที่นี้จึงมีลักษณะเป็นพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์มากกว่า แต่ที่นัก-
 ชาคก บางตอนที่กล่าวถึงพระอินทร์โดยใช้นามว่า ท้าวสักกะ ก็ยังมีการกล่าวถึง
 "อินทะ" ควบ ราวกับว่าเป็นเทพอีกองค์หนึ่งต่างหากนั้น เช่น ในเวสสันดรชาดก เมื่อ
 ท้าวสักกะแปลงเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร เพราะต้องการให้
 พระเวสสันดรไต่มาเพืู่ทหารทาน ครั้นพระเวสสันดรยกนางให้พราหมณ์แปลง ทั่วโลก
 โหมทนาในทานบารมีของพระองค์ แมแต่เขาใหญ่อันมีนามว่า นารทบรรพต และทวยเทพ
 อันมี พระอินทร์ พระพรหม พระประชาบดี พระโสเม พระยม และท้าวเวสสัน
 ดรพเทพยดาก็อวยเทพยสาธุการว่า พระเวสสันดรราชเจ้าไต่ทรงทำ ซึ่งสิ่งที่ใครจะ
 ทำได้ยากนัก² ฉะนั้น น่าจะเป็นการกล่าวซ้ำกันมากกว่า เพราะในสมัยหลังมีข้อความ
 ยืนยันว่า ท้าวสักกะก็ดี พระอินทร์ก็ดี เป็นเทพองค์เดียวกัน คือ มีคำอธิบายว่า
 "สตุโกติ อิมุโห"³ คือ พระอินทร์ก็คือท้าวสักกะนั่นเอง ฉะนั้น วรรณคดีบาลีทั้งหมด

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 9 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 1
 ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา 2514), หน้า 412.
 แดชื่อเทพบางองค์นี้ Malalasekera, *Dictionary of Pali Proper Names*,
 I, p. 308. ไชโสมะ (ไทยไซ้ พระจันทร์) และ มhitthi (ฉบับไทยเป็น พระ-
 มหินทร์).

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., แปลจาก *ชาดกัฎฐกถา*, โดยสำนัก
 อบรมครูวัดสามพระยา (พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์ศรี 2493), เล่ม 20, เวสสันดร-
 ชาดก, หน้า 206.

³ Malalasekera, *loc.cit.*

รวมทั้งข้อความส่วนใหญ่ที่กล่าวถึงพระอินทร์ในพระไตรปิฎก จึงเรียกพระอินทร์ว่าท้าวสักกะ ฉะนั้นตอนต่อไปที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับลักษณะ และเรื่องราวของพระอินทร์เท่าที่กล่าวถึงในวรรณคดีบาลี จึงจะเรียกพระอินทร์ว่า ท้าวสักกะ ตามวรรณคดีบาลีทั่วไป โดยถือว่าหมายถึงพระอินทร์นั่นเอง

4.2 กำเนิดของท้าวสักกะ

ท้าวสักกะหรือพระอินทร์ในวรรณคดีบาลีมีกำเนิดที่ต่างจากกำเนิดของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต เพราะเป็นผู้เกิดเองตามแบบเทวาคาทักกล่าวถึงในพุทธศาสนา คือ เป็นอุปปาทิกะ ซึ่งหมายถึงพวกที่เกิดมามีร่าง เติมโตเป็นปกติสามัญของเหล่าเทวะโดยทั่วไป และเมื่อแรกเกิดก็ไม่ต้องอาศัยอะไรทั้งหมด อาศัยแต่อดีตกรรมเพียงอย่างเดียว พวกที่มีกำเนิดแบบนี้ ได้แก่ พวกเทวคา พรหม สัตว์นรก เปเรต และ มนุษย์ในสมัยทักษิณ¹ ท้าวสักกะนั้นก็เช่นเดียวกับเทวาคอน ๆ คือ เป็นผู้เกิดด้วยผลบุญในชาติปางก่อน และความเชื่อในเรื่องนี้ก็เป็นธรรมคาของคติทางพุทธศาสนา ซึ่งเน้นเรื่องกฎแห่งกรรม ที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และทุกคนยอมเป็นไปตามกรรมของตน ในสังยุตตนิกาย มีข้อความว่า พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรม 7 ประการ คือ วัตรบท 7 ที่จะทำให้มนุษย์ปฏิบัติได้เป็นท้าวสักกะ มีดังนี้

1. เลี้ยงบิดามารดาตลอดชีวิต
2. ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
3. พுகจาอุณหวานตลอดชีวิต
4. ไม่พุกสอเสียดลบตลอดชีวิต
5. ไม่ตระหนี่ ให้ทานและยินดีในทาน ครอบครองเรือนอยู่ตลอดชีวิต

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 12 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 4 มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก มหาสีหนาทสูตร, หน้า 117.

6. กล่าวคำสัตย์ตลอดชีวิต

7. ไม่โกรธเลยตลอดชีวิต¹

อรรถกถาของธรรมบท และนิบาตชกคเเรื่อง กล่าววาทก ไคกล่าวถึงชาติกณของ ทาวสักกะเมียง เป็นนุขยา ไคปฏิบัติคนคเจน เป็นเหตุให้บรรลุความเป็นทาวสักกะในชาติ ต่อมา กล่าวคือ กล่าววาทกในนิบาตชกคกว่า ชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ มฆะ อยู่ทีมจลคคม แควนมคธ² เมื่อเขาไปยืนอยู่ที่ไค ก็บักกวาคทนนไหนาอย ถึงจะมีผมาแยงที่เขากไไม โกรธ แต่ยายไปทำทอนตอไป แมจะถูแยงทอกกกรงกทนเขากไไมเคยโกรธ ควยคือ เสียวา เมื่อผู้นไครับความสุขกนบเป็นความสุขของเขาควย ต่อมาเขาใหจอบทำทให้ นಾಯ ผุงชนกไคไปทกในทนน เมื่อถึงถุหนาว นายมฆะ กักอไฟใหมผมาทก ถึงถุอรอน ก็จคนำโท และเขาเกิดความคิดวาควรจะทำหนทางไหราบเรียม และรานกิงไมทเกะกะ เสียว ต่อมา มีชายคนหนึ่งมาเห็นกตามวาเขาทำอะไร นายมฆะกัว่าทำหนทางไปสวรรค ชายผู้นจิงขอชวยควย แลวมคคนอน ๆ มารวมมือชวยเหลือ รวมทั้งหมคถึง 32³ มีนายมฆะเป็นหัวหน้า จิงรวมเป็น 33 คน แต่ในกล่าววาทกมีข้อความเลาละเอียค ออกไปวา ค่ำมจลคคมมีคน 30 ทระกุดรวมใจกนนายมฆะ สรางปะรำ เมื่อรอปะรำ

¹ เรื่องเดียวกัน, เลม 15 พระสุคตคณปิฎก เลม 7 สังยุคตนิกาย สคาค-
วรรค, หนา 318.

² พระธัมมปัทธฎกาแปล, แปลจาก ธัมมปัทธฎกา, โดย คณะกรรมการแผนก
คำรา (พิมพ์ครั้งที่ 8 พระนคร: โรงพิมพ์พหามกุฎราชวิทยาลัย, 2517), ภาค 2, หนา
146. วา นานอจลคคม.

³ เรื่องเดียวกัน, หนา 148.

ก็สร้างศาลาให้ถาวรแทน โคปุระคานศาลาสำหรับนั่ง ตั้งคันทน์นำใส่ไม้คันทน์ไว้ นายมฆะ
 ชวนคนทั้งสามสืบตระกูลถือศีลห้า ทำบุญกุศล ปราบทางให้เรียบ ชุกคตไม้ที่ขวางทาง
 ทำถนน สะพาน ชุกสระ ทำศาลา ถวายทาน รักษาศีล¹ เป็นเหตุให้นายบ้านไม่ได้
 ผลประโยชน์จากพวกเขา จึงคิดโกรธและไปทูลพระราชาวาพวกเขาเป็นโจร พระราชา
 ก็หลงเชื่อจึงรับสั่งให้จับแล้วส่งให้ปล่อยขางมาเหยียบชนเหล่านีให้ตายโดยมิได้ทรงสอบสวน
 เสียก่อน นายมฆะก็แนะนำพวกพ้องให้แผ่เมตตาทั้งแก่ผู้ที่ลุ่มยมพระราชาวา และแก่ช่างที่
 จะเหยียบพวกตน ถวายอานภาพแห่งเมตตา ช่างจึงไม่อาจเหยียบได้ แม้พระราชาวาจะมี
 รับสั่งให้ใช้เสื่อดำแพคคุมพวกเขาเสียก่อนก็ตาม ชาคกเดวว่า ถึงเปลี่ยนช่าง เชือกอื่น
 ช่างก็ยังไม่กล้าเหยียบเช่นเดียวกับเชือกแรก จนพระราชาสงสัยว่า พวกนี้คงจะมียา
 วิเศษ แต่เมื่อให้ราชบุรุษคนจนทั่วก็ไปพบ จึงโปรดให้ถามว่า พวกเขามีนมตรคดีหรือ
 อยากร นายมฆะตอบว่ามี พระองค์จึงโปรดให้เขาเฝ้า² และถามถึงเหตุที่เป็นโจร แต่
 เมื่อทรงทราบความจริงพระองค์ก็เลื่อมใสในนายมฆะ จึงยกนายบ้านและครอบครัวให้เป็น
 ทาสนายมฆะ และยกสมบัติของนายบ้านให้เป็นของนายมฆะด้วย พร้อมกับพระราชทานช่าง
 และหมบานให้พวกเขา ๆ เห็นอันสิ่งของบุญทันตา จึงคิดจะทำบุญให้ยิ่งขึ้น โดยตกลง
 กันสร้างศาลาใหญ่ให้เป็นที่พักของมหาชนอย่างถาวรที่ทางสี่แพร่งจึงให้ช่างไม่มาสร้างศาลา
 แต่พวกเขาไม่พอใจที่จะให้สตรีมีส่วนร่วมทำบุญด้วยจึงไม่ให้สร้างศาลานี้ ถ้วนายมฆะนั้นมี
 เมีย 4 คน ชื่อ นางสุธรรมมา นางสุจิตรา นางสุนันทา และนางสุชาดา นางสุธรรมมา

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2 กุฎาวกชาดก อรรถกถาเอก-
 นิบาต, หน้า 390 - 391.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 390 - 399.

อยากมีส่วนในการสร้างศาลา จึงสู้กับช่างไม้ ตกลงว่าจ้างเพื่อให้ตนมีชื่อเสียงใน
ศาลานั้นด้วย ช่างไม้ก็รับค่าแล้วจึงทำขอฟ้า สลักชื่อว่า ศาลานางสุธรรมมา มอบให้
นางไว้เมื่อทำศาลาเสร็จจะยกขอฟ้า ช่างไม้ก็แสร้งทำว่าตนล้ม และทองเหี่ยวหาขอ
มาได้ นางสุธรรมมาก็ไม่ยอมขาย นอกจากพวกเขาจะยอมให้นางมีส่วนบุญในศาลาดูด้วย
นางจึงจะยกให้เปล่า ที่แรกพวกนายมณะจะไม่ยอม แต่ช่างไม้ก็เตือนว่า ทุกสถานที่ทอง
มีหญิงทั้งนั้นยกเวนแก่เพียงพรหมโลก แล้วแนะนำให้รับขอฟ้ามาสร้างศาลาให้เสร็จ ใน
อรรถกถาธรรมบทมีรายละเอียดว่า ศาลานั้นแบ่งเป็น 3 ตอน คือ เป็นที่อยู่ของอิสริขณ
ของศนเชฏโฏและศนไช ฝั่งศาลาปุกระดานสำหรับนั่งไว้ 33 แผ่น แล้วให้สัญญาแก่
ช่างว่า ถ้ามีคนมานั่งบนกระดานของเจ้าของศาลาคนใด ก็ให้ช่างนำไปบ้านตนนั้น ๆ จะ
ทำหน้าที่ต้อนรับแขกเอง² ที่ศาลานั้นพวกเขาตั้งโองน้ำดื่มไว้ จัดอาหารไว้เสมอ กัน
กำแพงศาลา ทำประตูเขาออก ภายในกำแพงก็เกลี่ยทรายไว้เรียบร้อย ส่วนภายนอก
ก็ปลูกต้นตาลไว้ อรรถกถาธรรมบทว่านายมณะ ปลูกต้นทองหลางไว้ใกล้ศาลาคนหนึ่ง
แล้วบุแผนหินไว้³ ฝายนางสุนันทาคิดใจว่า พวกที่มาพักศาลาควรจะได้กินน้ำอาบ
นางจึงให้คนสร้างสระโบกขรณี ปลูกบัวหาชนิดเต็มสระไว้ ณ บริเวณศาลา นางสุจิตรา
ก็มีความเห็นว่า ผู้ที่มาพักควรจะได้ประดับดอกไม้เสียดอกแล้วคอยเดินทางไป นางจึง
ให้เขาสร้างสวนดอกไม้ไว้ที่บริเวณศาลา ปลูกไม้ดอก ไม้ผลทุกชนิด แต่นางสุชาคา
ไม่ได้ทำบุญอะไรเลย เพราะมัวคิดเสียว่าตนเป็นลูกของนายมณะ และก็เป็นภรรยาด้วย

1 พระวินัยปิฎกธุดาปะล, ภาค 2, หน้า 151.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 153.

เมื่อเป็นทั้งญาติ ทั้งภรรยา อะไรที่นายมะท่ากกต้องเป็นของคนเหมือนกัน นางจึงมีวแต่
 แคงตัว ไม่สนใจเรื่องบุญ เรื่องทาน นายมะไตบ้ำเพ็ญวัชรบท 7 ประการ อยู่ตลอด
 ชีวิต ถึงต่างลาวที่ว่า

มาตาเบคิภร ฆนตุ	กุเล เขษฐาปวายิน
สุมหิ สขิลสมภาส	เปสุณณยุปพายิน
มจรเววินเย ยุตติ	สจจ โภชาภิกุ นร
คัม เว เทวา ทาวคัสสา	อาหุ สมปุริโส อิติ ¹
ทวยเพชฌันคาวคิงส์เรียกนรชนผู้เลี้ยงมารคาบิคา มีปกติ	
ประพฤติก่อนนอนคอยใหญ่ในตระกูล กลาวถอยคำไฟเราะ	
ออนหวาน ละวาจาสอเสียด ประกอบในอันกำจักความ	
ตระหนี่ มีวาจาสัจย์ ชมความโกรธนั้นแล้ว "สัปปบุษ" ²	

เมื่อนายมะประพฤติก่อนนอนตลอดชีวิต ตายแล้วจึงได้เกิดเป็นท้าวสักกเทวราชในภ
 ภาวคาวคิงส์ สหายของเขาทั้งหมดก็ไปเกิดในคาวคิงส์รวมกัน³ แม่เข้างไมผู้สร้างศาลา
 กก็ได้ไปเกิดเป็นวิศกรรมเทพบุตร⁴

ในสมัยนั้นสวรรค์คาวคิงส์เป็นที่อยู่ของพวกอสูรมาก่อน เมื่อพวกอสูรเห็น
 เทพบุตรใหม่ ๆ เกิดขึ้นจึงเตรียมเลี้ยงนำทิพ (ทิพพาน) แต่ท้าวสักกเทวราชรังเกียจราช-
 สมบัติที่เป็นของทั่วไป ต้องปะปนกับพวกอสูร จึงนัดหมายมิให้พวกของพระองค์ม เมื่อ
 พวกอสูรไมรู้หนักคมน้ำทิพขมมันเมา พวกท้าวสักกเทวราชจึงช่วยกันจับเทอสูรเหวี่ยงลงไปใ
 มหาสมุทรทุกคน แล้วอสูรวิมานก็เกิดขึ้นที่พนโคเขาสิเนรุ (เขาพระสุเมรุ) ภายอานาจ

¹ พระกัมภีร์ชาติกแปลฉบับ ส.อ.ส., เลม 2, หน้า 394 - 5.

² พระธัมมปัททฎกตาแปล, ภาค 2, หน้า 154.

³ พระกัมภีร์ชาติกแปลฉบับ ส.อ.ส., เลม 2, หน้า 395.

⁴ พระธัมมปัททฎกตาแปล, ภาค 2, หน้า 154.

บุญของพวกอสูร และตนไม่ชื่อ จิตตปาดิ หรือ จิตตปาดิ ก็เกิดขึ้นเนิ่นไม่ประจำพอ
 อสูร¹ แต่ฤดาวกษัตริย์แล้วแยกออกไปว่า ท้าวสักกะโปรดให้จัดการเลี้ยงทิพพาน พอ
 พวกอสูรมินเมาก็จับเท้าเหยียงลงมาที่เชิงเขาสิเนรุ ตกลงอสูรพิภพ ซึ่งกว้างใหญ่เท่ากับ
 คาวคิงส์เทวโลก พิภพนี้อยู่ที่เชิงเขาสิเนรุ เมื่อคอกจิตตปาดิประจำอสูรพิภพพาน
 พวกอสูรก็รู้สึกว่ "นี่ไม่ใช่เทวโลกของเรา เพราะในเทวโลกมีคอกไม้ปาริฉัตรกะบาน
 คิดว่าท้าวสักกะเกษรา² มอมเราให้กินมาแล้วจับขวางลงมายังสมุทร แยกเมือง เทพนคร
 ของเราไปเสียแล้ว เราจะต้องทำสงครามกับท้าวสักกะ จึงเอาเมืองเทพนครกลับคืน
 ให้ได้"³

พวกอสูรก็ยกทัพมารบจึงเกิดสงครามระหว่าง เทวคาและอสูร ครั้นพวกอสูรแพ้แล้ว
 ท้าวสักกะก็เสด็จเข้าไปในเทพนคร ขณะนั้น เวชยันตปราสาทก็ผุพังขึ้นมาจากแผ่นดิน สูง⁴
 ตระหง่านประมาณพันโยชน์ได้รับชานนามว่า "เวชยันต" เพราะตั้งขึ้นเมื่อนะสงคราม⁴

¹ พระชัยมปัทภสฎกาแปล, ภาค 2, หน้า 154 - 5.

² ในวรรณคดีบาลีโดยทั่ว ๆ ไป พวกอสูรจะเรียกท้าวสักกะว่า "ท้าวสักกะแก
 (บรรสฎโก)" เหตุผลของเรื่องนี้ยังไม่ปรากฏที่มา แต่มีเรื่องราวที่ท้าวสักกะเคยแปลงตน
 เป็นอสูรแก่ไปในพิภพเล็กคของนางสุรคาคา ธิดา เวปจิตต์จอมอสูร จนได้นางและพาไป
 คาวคิงส์.

³ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 395.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 397.

ท้าวสักกะองค์ที่เรากล่าวถึงกำเนิดนี้เป็นเพียงท้าวสักกะที่เชื่อกันว่าดำรงตำแหน่ง
 ในสมัยพุทธกาล คือ เป็นผู้เคยกับพระพุทธเจ้า และยังคงดำรงอยู่ต่อมาเท่านั้น ก่อน
 หนาท้าวสักกะองค์ก่อนท้าวสักกะองค์ก่อน ๆ อีกมากมายหลายองค์ผลัดกันขึ้นมาครองตำแหน่ง
 จอมเทพ เมื่อหมคนบุญกุศลไปตามกรรมที่ตนสร้าง อายุของท้าวสักกะนั้นกล่าวกันว่ามี
 1,000 ปี¹ เทียบหรือถาเทียบกับเวลาในมนุษย์โลก อายุของพระองค์จะมีสามโกฏีกล้านปี
 มนุษย์ แม่แต่ท้าวสักกะองค์เองก็เคยจุติและกลับเกิดเป็นท้าวสักกะตามเดิม ตามเรื่อง
 ในลุ่มังควลวิลาสินีว่า ท้าวสักกะเห็นบุพนิมิตที่พระองค์จะต้องจุติตกพระทัย จึงเสด็จมา
 เฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขอความช่วยเหลือ ที่เวทียศิรี (ภูเขาวะทียะถำอินทสาละ) และ
 ขณะที่พระองค์กำลังประทับฟังพระพุทธวจนะอยู่นั้น พระองค์ก็จุติและกลับปฏิสนธิเป็นท้าว
 สักกะหนุ่ม เรื่องราวนี้แม่แต่ท้าวสักกะและพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงทราบ และอรรรถกถา
 ธรรมบทว่า พระพุทธองค์เคยตรัสบอกพระสาวกว่าท้าวสักกะพึงธรรมเทศนาแล้วเป็น
 โสคานัน "ละความเป็นท้าวสักกะชรา ถึงความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม เหตุอาศัยเรา แท้
 จริงเมื่อท้าวเธอเสด็จในท่ามกลาง เทพบริษัท ณ อินทสาละคหุ ในกาลเมื่อตนถูกมรณภัย
 คุกคาม"³ ในอังกุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า พระพุทธองค์เองก็เคยเป็นท้าว
 สักกะจอมเทพ เสวยสมบัติในเทวโลกถึง 36 ครั้ง⁴ นอกจากนี้ก็มาตษาคยังกล่าวไว้
 เมื่อพระพุทธเจ้ายังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อบำเพ็ญบารมีในอดีตนั้น ได้เกิด
 เป็นท้าวสักกะหลายครั้ง เช่น ในสมัยพระบรมมัทสึพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เกิดเป็นท้าว

¹ Malalasekera, *op.cit.*, 1, p. 959. อ้างจาก ชาติกัฏฐกถา
 ii . 312 และ

พระสัมมปัทฐกถาแปล, ภาค 3, หน้า 43.

² Malalasekera, *op.cit.*, อ้างจาก สุ่มังควลวิลาสินี iii . 732.

³ พระสัมมปัทฐกถาแปล, ภาค 6, หน้า 208 - 209.

⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 23 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 15
 อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, หน้า 85.

สักกเทวราช และได้รับทำนายว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป และพระพุทธเจ้าของเรา
 ๑ เราก็คือเป็นท้าวสักกะ^๒ ลงมาทรมานพระราชาผู้ไม่มีในวัฏฏคามและกิเลสคาม เรื่อง
 อัมพชาดกก็ว่า พระโพธิสัตว์เกิดเป็นท้าวสักกะลงมาแกลงขุททิกอง ผู้รักษาสวนมะม่วง
 แต่เป็นผู้ประพฤติอนาจาร พระองค์จึงขับไล่เขาไป^๓ ในเรื่องเกฬีสักก พะโพธิ-
 สัตว์เกิดเป็นท้าวสักกะมาทรมานพระราชาผู้ขอมริงแกลนแกลเส^๔ นิบาตชาดกที่เล่าว่า
 พระโพธิสัตว์เกิดเป็นท้าวสักกะ มีอยู่เป็นจำนวนมาก คือ เรื่อง ภัทรฆฎเภทชาดก^๕ พกชาดก^๖
 โสมหัตตชาดก^๗ กัจจანიโคตตชาดก^๘ พิลารโกลิยชาดก^๙ อุทัยชาดก^{๑๐} มหากัณเฑชาดก^{๑๑}

1 "ฉัมมทิสสิกขา" ใน พระคัมภีร์ชาดกแปล, เล่ม 1, หน้า 113.

2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 5, กามนีตชาดก, หน้า 112.

3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7, หน้า 267 - 270.

4 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 5, หน้า 9.

5 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7, หน้า 4.

6 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7, หน้า 36.

7 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 9, หน้า 109.

8 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 9, หน้า 157 - 162.

9 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10, หน้า 187.

10 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 11, หน้า 43 - 8.

11 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 11, หน้า 165 - 170.

สุริยชาตก¹ กุณยชาตก² และ สุธาโกชนชาตก³

นอกจากจะกล่าวถึงเรื่องพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะแล้ว นิบาตชาตกยังกล่าวด้วยว่า ท้าวสักกะในอดีตชาติหลายพระองค์ได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระสาวกสำคัญ ๆ ในสมัยพุทธกาล พระเถระที่อ้างกันมากว่าเป็นท้าวสักกะในอดีตชาติกลับชาติมาเกิดก็คือ พระอนุรุทธเถระมีกล่าวถึงในเรื่องกุตติลชาตก⁴ อัยกฐชาตก⁵ จุลลสุวราชาตก⁶ กัณหชาตก⁷ โกสัมพีชาตก⁸ อภิตติชาตก⁹ จันทกินรีชาตก¹⁰ สาธินราชชาตก¹¹

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 206 - 212, 216 - 7.

2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 14, หน้า 25 - 8.

3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 16, หน้า 127 - 137, 191.

4 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 5, หน้า 178.

5 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7, หน้า 284.

6 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10, หน้า 23.

7 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10, หน้า 111.

8 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10, หน้า 19.

9 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 78.

10 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 153.

11 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 287.

สิวราชชาตก¹ มหาสุทโสมชาตก² เถมียชาตก³ มหายนกชาตก⁴ สุวรรณสามชาตก⁵
 เนมิราชชาตก⁶ จันทกุมารชาตก⁷ วิรุทธชาตก⁸ และ เวสสันดรชาตก⁹ นอกจากนี้^๙
 มีข้อความเล่าว่า ท้าวสักกะกลับชาติมาเกิดเป็นพระกาฬทายีเถระ ในเรื่องภีสกชาตก¹⁰

แต่มีญาสชาตกเกือบทุกเรื่องกล่าวถึงท้าวสักกะนั้น เมื่อตอนจบเรื่อง กล่าวถึง
 การกลับชาติ ปรากฏว่า ท้าวสักกะในเรื่องนั้น ๆ จะกลับชาติมาเกิดเป็นพระอนุรุทธเถระ
 ทั้งสิ้น นอกจากเรื่องที่ไม่กล่าวถึงการกลับชาติของท้าวสักกะ สำหรับเรื่องทั้งหลายว่า

-
- 1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 73.
 - 2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 16, หน้า 404.
 - 3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17, หน้า 70.
 - 4 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17, หน้า 144.
 - 5 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17, หน้า 191.
 - 6 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17, หน้า 262.
 - 7 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 19, หน้า 156.
 - 8 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 19, หน้า 358.
 - 9 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 20, หน้า 258.
 - 10 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 198.

ท้าวสักกะกลับชาติมาเกิดเป็นพระอนุรุทธเถระก็มีเรื่องสมุทโฆษชาดก สุธนชาดก
 สุชนชาดก รัตนปโยชชาดก วิบุลราชชาดก อาทิตยชาดก มหาสุรเสนชาดก สุวรรณ-
 กุมารชาดก วิวิธบัณฑิตชาดก ธรรมโสมนัสชาดก โบราณภิธราชชาดก ธรรมมิกบัณฑิต
 ชาดก จากทานชาดก ธรรมราชชาดก นรีขัชชาดก สุรูปชาดก มหาปทุมชาดก
 ภัณฑาคารชาดก พหุสากาวีชาดก เสกบัณฑิตชาดก พรหมโฆสราชชาดก เทวรุกขกุมาร-
 ชาดก ปาจิตตกุมารชาดก อรินทมชาดก สุวรรณสิริสาชาดก¹ พากุลชาดก โสณนทชาดก
 สีนหาชาดก สุวรรณสังขชาดก สุรัพชาดก สุวรรณกัจฉปชาดก เทวันธชาดก สุวรรณ-
 วงศชาดก วรรณชชาดก จันทกษชาดก² เรื่องราวและบทบาทของท้าวสักกะในปญญา-
 สชาดกนั้นไม่มีเรื่องใดเลยที่กล่าววาท้าวสักกะเป็นพระโพธิสัตว์ เช่นที่เคยกล่าวถึงในนิบาต
 ชาดก

สาเหตุที่ทำให้คนได้ไปเกิดเป็นท้าวสักกะนั้นนอกจากจะประพฤติน้อยงามมะ
 ในกุลาชาดกแล้ว ชาดกบางเรื่องก็ยังคงกล่าวถึงการที่ตนทำบุญมีทาน เป็นต้น แล้วมุ่ง
 จะไปสู่ที่ ๆ ตนต้องการก็จะได้รับผลเช่นนั้นเมื่อสิ้นชีพ ดังในวิสุทธชาดก มีข้อความกล่าวถึง
 กุฎุมพี 4 สหาย บุญอุสุภากาบสทั้ง 4 คน คาบสคนหนึ่งได้เห็นนิสัยของท้าวสักกะ จึง
 มาพรรณนาให้บุญอุสุภากของตนฟังจนทำให้เขาเกิดความพอใจ เมื่อเขานำเพ็ญบุญทั้งความ
 ประารถนาที่จะได้อยู่ในตำแหน่งท้าวสักกะ ครั้นสิ้นอายุก็ได้ไปเกิดเป็นท้าวสักกะ³ และใน

¹ ปญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, 2499),

ภาค 1.

² เรื่องเดียวกัน, ภาค 2.

³ พระคัมภีร์แปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 19, หน้า 217.

เรื่องอุทัยชาคก็มีข้อความว่า พระเจ้าอุทัยประพาศิพรหมจรรย์ รักษาศีล ทำทาน เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ได้ไปเกิดเป็นท้าวสักกะเช่นกัน¹

นอกจากนี้ในนิบาตชาคยังมีเรื่องแสดงความเชื่อว่า ในสมัยหนึ่ง ๆ จะมี ท้าวสักกะหลายองค์ในจักรวาลต่าง ๆ เพราะคติทางพุทธศาสนาเชื่อว่า มีจักรวาล² อยู่เป็นอันมาก ดังที่กล่าวไว้ในเรื่องมัญจุกษัตริย์ในบรรดกถาธรรมบทว่า เมื่อพระพุทธรเจ้าแจ้งดูโลกเพื่อจะไปโปรดสัตว์นั้นได้ "ทรงแต่ตาชายคือพระญาณไปในหมื่นจักรวาล"³ เรื่องยมกปาฏิหาริย์ก็ว่า "อาชญาของพระพุทธรองค์แต่ไปในแสนโกฏิจักรวาล"⁴ เรื่องกุลาวกชาคก็ว่า เมื่อท้าวสักกะทำสงครามกับพวกอสูรแล้ว พระองค์เสียทีถึงให้ขัณฑ์เวชยันตราขรณนี้ แต่ขณะผ่านป่าสิมพลี พระองค์ทรงทราบว่าลูกครุฑ

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 11, หน้า 32.

² สังคม ศรีวิราช, "จักรวาล", สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 8 (2509 - 2510), 4777 - 8 อธิบายว่า จักรวาล หมายถึง เขตแดนที่กว้าง ยาวตามละ 1,203,450 โยชน์ วัดโดยรอบได้ 3,610,350 โยชน์ มีแผ่นดินหนา 240,000 โยชน์ มีน้ำอยู่ใต้แผ่นดินลึก 480,000 โยชน์ มีเขาสิเนรุราชอยู่ท่ามกลาง เขาสี่ศตบริภณขัณฑ์ล้อมรอบสลับกับสี่พันครมมหาสมุทร พนออกมาเป็นทะเลน้ำเค็ม มีทวีปใหญ่ 4 ทวีปตั้งอยู่ในทิศทั้ง 4 ของเขาสิเนรุ และมีทวีปน้อยเป็นบริวาร 2,000 ทวีป มีมหาสมุทรทั้ง 4 และมีเขาจักรวาลล้อมรอบนอก

³ พระชนมพรรษาพุทธศาสนาแปล, ภาค 1, หน้า 37.

⁴ เรื่องเดียวกัน, ภาค 6, หน้า 112.

จะต้องเป็นอันตราย เพราะพระองค์ จึงมีความเมตตากรุณาอุกฤษฏ์ สั่งให้สารถึงลัม
รณเฒ่าชื่อน้ำพอกอสูรที่กำลังไล่ติดตามมา แต่แทนที่พระองค์จะเป็นอันตราย พวก
อสูรกลับเข้าใจเหตุการณ์ผิดและแตกหนีไป¹

4.3 ท้าวสักกะและครอบครัว

4.3.1 ชายาของท้าวสักกะ วรรณคดีบางตำราว่า ท้าวสักกะเป็นผู้
มีชายาหลายองค์ มากกว่าของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตเสียอีก กล่าวคือ
ชายาที่ได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาบนดาวดึงส์ร่วมกับองค์ท้าวสักกะมีเฉพาะ 3 นางที่เมื่อ
ครั้งเป็นมนุษย์ได้บำเพ็ญบุญต่าง ๆ มีทาน เป็นต้น ชายาเหล่านี้ได้แก่

1) นางสุธรรมมา เมื่อเกิดเป็นเทพธิดา ก็มีเทวดา ชื่อ
สุธรรมมา ใหญ่ประมาณ 500 โยชน์ เกิดขึ้นกึ่งภูเขานาง ควายนาคในชาติปางก่อนนาง
ได้ให้ขอฟ้า กล่าวกันว่า สุธรรมมาเทวดานั้นเป็นที่น่าปลื้มใจอย่างยิ่ง ไม่มีสถานที่
อื่นที่น่าปลื้มใจยิ่งกว่านี้ จนถึงกับมีคำเปรียบเทียบเมื่อฝูงชนได้ไปพบสถานที่ที่น่าปลื้ม
ใจ ก็มักกล่าวเปรียบว่า "เหมือนเทวดาชื่อ สุธรรมมา"² เทวดานี้มีบัลลังก์ทอง
สูง 1 โยชน์ พร้อมทั้งเสวตฉัตร ตั้งอยู่ตามกลางเป็นที่ประทับของท้าวสักกะ เพื่อ
ทรงกระทำเทเวทิจนแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

2) นางสุจิตรา เกิดเป็นเทพธิดาบนดาวดึงส์ พร้อมกับส่วน-
จิตรดาดันเกิดขึ้นเป็นของกึ่งภูเขานาง ควายนางได้สร้างสวนไว้เพื่อสาธยาย-

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 397. และดูหน้า
45 - 6.

² พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 2, หน้า 157.

ประโยชน์ในชาติปางก่อน ส่วนนี้มีปริมาณพล 500 โยชน์ เป็นสถานที่ที่รุ่มรวย เป็นที่พอใจของชาวดาวดึงส์ทั่วโลก

3) นางสุนันทา เมื่อเกิดบนภพดาวดึงส์ก็มีสระโบกขรณีชื่อ นันทา มีปริมาณพล 500 โยชน์เกิดมาคู่บุญนาง ค่ายเหตุที่นางเคยชุกสระโบกขรณีไว้ให้ชนทั่วไปได้อาบน้ำ และดื่มน้ำขณะที่เดินทางมาแวะพักที่ศาลา ตั้งแต่ครั้งนางยังเป็นภรรยาของนายมฆะ

ส่วนชายอีกองค์หนึ่งของท้าวสักกะนั้นมิได้เกิดในดาวดึงส์พร้อมกับท้าวสักกะ และชายองค์อื่น ๆ ที่ในอดีตชาติเคยเป็นภรรยาของนายมฆะรวมกัน หากแต่ท้าวสักกะมาได้นางภายหลัง คือ

4) นางสุชาดา ผู้มีใจทำบุญไว้เลยเมื่อครั้งตนยังเป็นมนุษย์ เพราะความประมาท หลงคิดดีความบุญที่สามเฝ้าทำนั้นตนก็คงได้รับผลด้วย นางจึงใช้เวลาให้หมดไปด้วยการแต่งตัว เมื่อสิ้นชีพในโลกมนุษย์แล้วนางจึงมิได้ไปเกิดในดาวดึงส์ เช่น ภรรยาคนอื่น ๆ ของนายมฆะ เมื่อท้าวสักกะทรงระลึกถึงนางและเล็งดู ก็เห็นนางไปเกิดเป็นนกยางในชอกเขา พระองค์จึงดำริจะให้นางได้ทำบุญเพื่อจะเข้าไปเกิดร่วมภพกับพระองค์เสด็จลงมาหานางนกยางและพาไปเทวโลก ปล่อยให้เริ่มฝังสระนันทาโบกขรณี แล้วตรัสบอกชายาทั้งสามให้ทรงทราบ เพชชิตา ทั้งสามมองคักไปเยาะเย้ยนางนกยางว่า ผลกรรมที่ชั่วแต่แต่งตัว จึงต้องเกิดในรูปเช่นนั้น ว่าแล้วก็พากันกลับที่อยู่ เมื่อท้าวสักกะเสด็จกลับมาหานางนกจึงพูดให้นำตนไปไว้ที่เดิมด้วยความน้อยใจที่ถูกเย้ยหยัน ท้าวสักกะก็ทรงแนะนำให้นางรักษาศีลทำ นางก็ตั้งใจรักษาอย่างเคร่งครัด แมแต่อาหารก็กินปลาที่ตายแล้วโดยไม่ฆ่าสัตว์ ท้าวสักกะเสด็จมาลงใจนางด้วยการจำแลงองค์เป็นปลาตาย พอนางควมก็ทำเป็นกระตักหางเพื่อให้นางรู้ว่าปลาเป็น นางนกกก็ปล่อยเสีย ทรงทดลอง

อยู่อย่างนี้ถึง 3 ครั้ง ก็เห็นว่านางรักษาศีลได้มั่นคงจึงเสด็จจับ ฝ่ายนางนงเยาว์
 ทหาอาหารปลาที่ตายแล้วก็ได้บาง ไม่ได้บาง นางจึงชุบยอมและตายในเวลาไม่นาน¹
 ชาติตถมานางได้ไปเกิดเป็นธิดาของช่างปั้นหม้อในเมืองพาราณสี นางเป็นหญิงที่
 รักษาศีล พออายุได้ 15 - 16 ปี ท้าวสักกะก็เอาแก้วเจ็ดประการอันมีลักษณะ
 คล้ายพิกเหล็ก² หรือคัมภีร์บางเล่มว่าเอาทองคำที่ปรากฏเหมือนพิกเหล็ก³ ใส่
 ยานนอย แล้วทรงจำแดงทองคำเป็นชายแก่ขี้ยานเที่ยวไปในเมืองพาราณสี พระองค์
 ประกาศให้คนมารับของในยานโดยมีข้อมแน่ว่าจะให้เฉพาะผู้รักษาศีล แต่ไม่มีใครรู้จัก
 ศีลเลย นอกจากนางสุชาดา ท้าวสักกะจึงประทานทรัพย์ที่มีรูปคล้ายพิกเหล็กแก่
 นางและการที่พระองค์บันดาลให้ทรัพย์มีลักษณะเช่นนั้น ก็เพื่อป้องกันมิให้ผู้อื่นลักไป
 จากนาง แล้วตรัสว่าให้นางเก็บไว้เลี้ยงชีวิต และเตือนให้นางรักษาศีลห้าตลอด
 ไป⁴ เมื่อนางตายแล้วก็มาเกิดเป็นธิดาของจอมอสูรเวเวจิตติ ผู้เป็นหัวหน้าในอสูร
 พิภพ และควายเหตุที่นางรักษาศีลเป็นอย่างดีมาถึง 2 ชาต อานิสงส์แห่งศีลทำ
 นางเป็นผู้มีรูปงามน่าพึงใจ มีผิวพรรณแดงใสราวทองคำ จอมอสูรจึงหวงแหนนาง
 มาก พระองค์ไม่ทรงยกธิดาให้ใคร ๆ ทั้งนั้นควาย เห็นว่าไม่คู่ควรกับนาง แต่

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

3 พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 399.

4 พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 2, หน้า 162.

คำริจะโหนางเลือกคู่โหนางเห็นว่าเหมาะสมกับนางด้วยตนเอง พระองค์จึงโปรดให้
 ประชุมเหล่าอสูร แล้วประทานพวกคอกไม้โหนางไปเลือกคู่ ฝ่ายท้าวสักกะเมื่อได้
 เห็นเช่นนั้นก็คำริว่า ถึงเวลาที่พระองค์ควรจะนำนางมาดาวดั่งสแล้วจึงเสด็จลงไปสูร
 พิกพ แล่องร่างเป็นอสูรแก่เข้าไปยืนในประชุมด้วย เมื่อนางสุซาดา อสูรก็ดูอาเหลือบ
 เห็นท้าวสักกะ นางก็เกิดความรักด้วยอำนาจบุพเพสันนิวาส¹ คือ การอยู่รวมกันใน
 กาลก่อนจึงโยนพวกคอกไม้ให้ท้าวสักกะ พวกอสูรเห็นเช่นนั้นก็กระอายนางเลือกสามี
 แก่จึงพากันหนีไป ท้าวสักกะก็จับเมื่อนางพลางประกาศตนว่า พระองค์คือท้าวสักกะ
 แลพานางเหาะออกจากอสูรพิภพ ครั้นพวกอสูรรูว่าตนถูกดวงก็พากันติดตามมา ท้าว
 สักกะพานางมาขึ้นรถทรงที่พระมาตลี เทพสารถีขับไปรับ มุ่งจะกลับดาวดั่งส แต่
 เมื่อรถผ่านสิมพลีวันอันเป็นที่อยู่ของพวกครุฑก็มีเสียงร้องอ้ออึง ครั้นพระองค์ทรง
 ทราบว่าเป็นเสียงลูกครุฑที่ตกใจกลัวตายเพราะเสียงรถ ก็คำริว่าพระองค์ไม่ควรจะ
 ทำลายชีวิตสัตว์จึงสั่งสารถีให้กลับรถ แต่ถูกดาวกษัตริย์เดาว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อท้าว
 สักกะ ทำสงครามกับพวกอสูรหลังจากคอกจิตปาศลีในพิภพอสูรบาน อันเป็นเหตุให้
 พวกอสูรคิดถึงสวรรค์ที่อยู่เคิมของพวกตน ซึ่งมีคอกปาริฉัตตะหรือคอกปาริชาต
 และคิดแค้นท้าวสักกะจึงยกทัพมารบ ท้าวสักกะก็ออกรบแต่แพ่อสูรจึงคิดหนี พระองค์
 โปรดให้เทพสารถีขับเวชยันตราธรถอันใหญ่โตถึง 150 โยชน์ไปบนหลังสมุทรทางทิศใต้
 รถวิ่งเข้าสู่มิพลีวันอย่างรวดเร็ว กงรถตัดป่าฝ่าดงย่อยยับไปราวกับทะเลายดงไม้
 ออกันไม้โค่นร่วงหล่นลงทะเลหลวง ลูกครุฑก็ตกลงมาจึงร้องเสียงดังด้วยความกลัวตาย

¹ เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 28. ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
 ความรักนั้นย่อมเกิดด้วยเหตุ 2 ประการอย่างนี้ คือ ด้วยความอยู่รวมกันในกาลก่อน
 หนึ่ง ด้วยการเกื้อกูลกัน ในกาลปัจจุบันหนึ่งเหมือนคอกอุบุด (อาศัยเปลือกนม และน้ำ)
 เกิดในน้ำฉะนั้น.

² เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 163 - 4.

เมื่อท้าวสักกะทรงทราบก็รำพึงว่าพระองค์จะไม่ฆ่าสัตว์ แต่จะยอมสละชีวิตให้พวกอสูร ดีกว่าจะยอมให้ลูกครุฑเสียชีวิต จึงโปรดให้กลับรถ ฝ่ายพวกอสูรเห็นเช่นนั้นก็เข้าใจ ปรึกษากันมีท้าวสักกะหลายองค์จกจักรวาลอื่นมาช่วยกัน ต่างตนต่างก็กลัวตายจึงแยก- ย้ายกันหลบหนีเข้าอสูรพิภพ¹ เรื่องในชาดกจึงมีใช่เรื่องท้าวสักกะนำนางสุชาดาหนีพวก อสูร แต่ความสองเรื่องก็ตรงกันคือ เมื่อท้าวสักกะโปรดให้กลับรถแล้วก็ทำให้พวก อสูรเข้าใจว่าท้าวสักกะคงจะมีผู้มาช่วยเหลือ จึงพากันกลับนครโดยมิใคร่รอบควยอีก ส่วนกุลลาวกษัตริย์กล่าวเพียงว่า ท้าวสักกะพานางสุชาดาไปดาวดึงส์เท่านั้น ไม่มีเรื่อง พวกอสูรติดตามมา²

เมื่อท้าวสักกะพานางสุชาดาไปถึง เทพนคร แล้วยังโปรดให้นางเป็นใหญ่ในหมู่ นางอัปสร³ โภกีกิ่ง นางสุชาดาอสูรก็พูดขอร้องว่า ถ้าท้าวสักกะเสด็จไปใน ที่ใด ๆ ก็ขอให้นางติดตามเสด็จด้วย เพราะเหตุที่นางไม่มีบิดา มารดา และญาติ พี่น้องในเทวโลก พระองค์ก็ประทานพรนั้น ด้วยเหตุนี้เองทำให้พระองค์ไค้ถามว่า "สุขัมบดี (สามีนางสุชาดา)⁴ ดังนั้นเรื่องที่ปรากฏในวรรณคดีบางส่วนใหญ่ว่าท้าวสักกะ

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 395 - 7.
และดูหน้า 175 - 6 ในวิทยานพนธ์นี้.

² เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 400.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12 สารนิราศชาดก, หน้า 278. ก็กล่าวถึง จำนวนนางอัปสรอันเป็นบาทบริจาริกาของท้าวสักกะว่ามี 2 โภกีกิ่งตรงกัน และท้าวสักกะได้แบ่งนางอัปสรเหล่านี้ให้แก่พระเจ้าสารินราชครึ่งหนึ่ง.

⁴ พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 2, หน้า 145.

เสด็จลงมาที่มนุษยโลก พร้อมชายานั้นก็คือ มากับนางสุชาดานั่นเอง เช่น เมื่อท้าว
 สັกกะแปลงองค์เป็นช่างทอหูกแกมาถวายบังเฝ้าแต่พระมหากัสสป¹ และเมื่อแปลง
 องค์ลงมาลองใจพญานกแขกเต้า เพื่อจะให้แสดงคุณในมิตรธรรมแล้วพระองค์จะ
 ประทานพรในเรื่องมหาสุวราชชาดก²

นอกจากชายาเอกทั้งสี่นางแล้ว ท้าวสັกกะยังมีชายาอื่น ๆ อีก ที่กล่าว
 ถึงในนิบาตชาดก ก็คือ

5) นางยุสดี มีข้อความในเวสสันดรชาดกว่านางยุสดีเคย
 เป็นชายาของท้าวสັกกะก่อนที่จะจุติลงมาเกิดเป็นมารดาพระเวสสันดร ในอดีตชาติ
 นางยุสดีเคยนำขงจันทน์ไปถวายพระวิไลสีพุทธเจ้า ด้วยผลบุญนี้เองที่ทำให้นางมี
 ยิวงามประดุจอุบลไฉวขงจันทน์แดงในชาติต่อ ๆ มา นางได้เกิดเป็นชายาของ
 ท้าวสັกกะ แต่ก็ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับตัวนางมากนัก นอกจากเมื่อนางหมดบุญจะ
 ต้องจุติจากดาวดึงส์นั้น ท้าวสັกกะเห็นบุพนิมิต 5 ประการ อันแสดงว่านางจะสิ้น
 อายุ คือ

ดอกไม้ในวิมานตนเหี่ยวแห้งและไม่มีกลิ่นหอมหนึ่ง

ผ้าที่ทรงอยู่นั้นคลุมหมองไปหนึ่ง

ไม่มีความสุข มีเหงื่อไหลไหลออกจากรักแร้หนึ่ง

อาสน์หนึ่งและนอนคู่อรอน และแข็งกระด้างหนึ่ง

กายของตนเหี่ยวแห้ง เศร้าหมอง ไม่มีรัศมีดังแต่ก่อน เห็นค

เห็นโอยเมื่อขมมือเท้าหนึ่ง

¹ เรื่องเดียวกัน, ภาค 3, หน้า 122.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 10, หน้า 14.

ท้าวสักกะจึงนำนางไปสู่ที่นันทวันอุทยาน ใ้ นางบรรทมข้างที่ประทับ และตรัสประทานพร 10 ประการ ใ้ นางเลือกตามความพอใจ เพื่อจะได้มาเกิดในมนุษยโลก นางอุสดีเทพอัปสรจึงทูลขอพรถึง 10 ประการดังนี้

1. ขอใ้ นางมีเนตรค่างามเหมือนเนื้อทรายที่อายุได้ขวบปี
2. ใ้ มีขนิษฐาค่างาม
3. ใ้ นางได้เกิดในราชนิเวศน์ และได้ชื่อว่า อุสดี
4. ใ้ นางได้โอรสผู้ใ้ พัสคุดันเลิศ ประกอบเกื้อไ้ ในยาก ไม่กระหนี่ เป็นผู้ใ้ พระราชาอื่น ๆ บูชา มีเกียรติ มียศ
5. เมื่อนางทรงครรภ์ อย่าใ้ หุ้ ทรนุ่นขึ้น ใ้ หุ้ ทรนางเรียบเสมอเหมือนคันศรที่ข้างเขลา เวลาเสมอ
6. อย่าใ้ หุ้ ถันของนางห้อยยาน
7. ขออย่าใ้ หุ้ นมนางหงอก
8. ขออย่าใ้ หุ้ ฝุ่นละอองติดกายนาง
9. ขอใ้ นางสามารถเปลื้องคนที่ทำผิดมีโทษถึงประหารชีวิต

ใ้ พบโหม

10. ขอใ้ นางได้เป็นอัศวมเหสีของพระราชาแคว้นสิวิ¹

6) นางโรหิตี เป็นชายาอีกองค์หนึ่งของท้าวสักกะ ซึ่งมีเรื่องกล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทว่า ในอดีตชาตินางเป็นเจ้าหญิงโรหิตี พระน้องนางของพระอนุรุทธเจระ นางประสวเป็นโรคฉิวหนึ่ง แต่ต่อมาเมื่อนางได้สร้างโรจนัญญาวยภิกษุตามคำแนะนำของพระเจระผู้เขษฐา และได้ขังกรรมจากพระพุทเจ้าควยอานิสงส์ของบุญโรคของนางก็หายไป และขณะขังกรรมนางก็บรรลุโสดาบัน

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 20, หน้า 9 - 10.

แล้วตายลง นางโคไปเกิดในดาวดึงส์เทวโลกระหว่างเขตแดนของเทพบุตร 4 องค์ เทพบุตรทั้งสี่เห็นว่านางมีรูปร่างเลิศก็หลงรัก แต่ไม่สามารถจะตกลงกันได้ว่า นางควรจะเป็นของใคร จึงพานางมาให้ท้าวสักกะวินิจฉัย แต่เมื่อพระองค์เห็นนางก็เกิดรักนางถึงกับตรัสว่าถ้าพระองค์ใครนาง พระองค์จึงจะดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่ถ้าไม่ได้นาง พระองค์ก็จะต้องตาย เทพบุตรทั้งสี่จึงถวายนางแด่พระองค์ ตามเรื่องเล่าว่านางโรหิตีเทพธิดาเป็นที่รักที่พอพระทัยของพระองค์อย่างยิ่ง ถึงขนาดที่เมื่อนางพูดว่าจะเสด็จที่ใด ๆ ก็ตาม ท้าวสักกะก็ไม่สามารถจะชักใจนางได้เลย¹

นอกจากชทายาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ขุททกนิกายมีเรื่องลตาวิมาน ซึ่งกล่าวถึงนางเทพนารี 5 องค์ว่า เป็นธิดาของท้าวเวสสวัตมหาราช นางทั้งห้าเป็นบาทบริจาริกาของท้าวสักกะเทวราชผู้ประเสริฐ โดยเฉพาะนางลดาเทพธิดา ผู้พี่ใหญ่นั้น เป็นที่รักและโปรดปรานของพระภัสสกา เพราะผลบุญแต่ชาติปางก่อน นอกจากนี้ท้าวสักกะยังมีเทพธิดาและนางอัปสร เป็นบาทบริจาริกาอีกนับจำนวนไม่ถ้วน เฉพาะจำนวนนางอัปสรที่ประจำในเวชยันตปราสาทก็มีมากมาย ดังที่กล่าวไว้ในจุฬัตมहा-สังขยสูตรว่า เมื่อท้าวสักกะเล่าให้พระโมคคัลลานฟังว่า พระองค์ให้สร้างเวชยันตปราสาทหลังจากชนะเทวาศูรสงคราม ปราสาทนี้มีร้อยชั้น ในชั้นหนึ่ง ๆ มีกฎการเจ็ดร้อย ในกฎการแต่ละแห่งมีนางอัปสร 700 นาง แต่ละนางยังมีเทพธิดาผู้บำเรออีก 700 คน³ รวมนางอัปสรที่ประจำเฉพาะเวชยันตปราสาทถึง 49,000,000 นาง

¹ พระธรรมปิฎกสุกตาแปล, ภาค 6, หน้า 253 - 4.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 26 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 18 ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, หน้า 45 - 6.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 8 มัชฌิมนิกาย มุลปัดตาสก, หน้า 379.

และเทพธิดาอีก 34,300,000,000 นาง แมแต่จำนวนเทพธิดาเฉพาะที่รับระบารา
 ฟ่อนนำเรอพระองค์ในยามที่พระองค์ทรงช้างเอราวัณเสด็จประพาส เช่น เวลา
 ประพาสอุทยาน พระองค์ก็จะทรงช้างเอราวัณไป ช้างนี้มีเทพธิดาสถิตอยู่บนงาเป็น
 จำนวนมากเช่นกัน เพราะช้างนี้มีเศียรถึง 33 เศียร แต่ละเศียรมีงา 7 งา
 งามหนึ่ง ๆ ยาวประมาณ 50 โยชน์ และงาแต่ละงานั้นมีสระโบริกขรณีถึง 7 สระ ใน
 สระหนึ่ง ๆ มีกอบัว 7 กอ . บัวแต่ละกอมีกอบัว 7 ดอก ดอกหนึ่ง ๆ มีกลีบ 7 กลีบ
 ในกลีบหนึ่ง ๆ มีเทพธิดาฟ่อนอยู่ถึง 7 องค์ รวมเทพธิดาทั้งหมดที่อยู่เฉพาะที่งาช้าง
 ถึง 3,882,417 นาง

ดังนั้นจำนวนชายาของท้าวสักกะจึงมีมากกว่าชายาของพระอินทร์ในวรรณคดี
 สันสกฤต ซึ่งไม่ค่อยจะได้กล่าวถึงบาทบริจาริกาอื่น ๆ นอกจากชายาเอกเทวาไรนีก
 และถึงแม้พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตจะคบมาไดนางมนุษย์เป็นชายาบ้าง หรือ
 ลอบเป็นชู้กับเมียของผู้อื่นบ้าง ก็ยังเห็นได้ว่าพระอินทร์นั้นไม่สู้จะมีกามสุขเทวาไรนีก
 เมื่อเปรียบเทียบกับท้าวสักกะในวรรณคดีบาลี ผู้แควค่อมควยชายาเป็นจำนวนมาก
 และมีนางอัสร เป็นบริวารอีกถึง 2 โภกีกิ่ง ควยเหตุที่กามสุขของจอมเทพแห่ง
 ดาวดึงส์เทวโลกมีมากอย่างนี้เอง ตำแหน่งของท้าวสักกะจึงเป็นที่ปรารถนาของคน
 ทั่วไป แม้นิยายชาดกก็กล่าวถึงเรื่องพระเจ้านันทราชูราชเป็นจักรพรรดิ มีอำนาจ
 มาก และได้เสด็จขึ้นดาวดึงส์ทั้งที่ยังเป็นมนุษย์ ท้าวสักกะทรงแบ่งทิพยสมบัติและเทพ
 บริษัทธิ้อย่างละส่วน พระเจ้านันทราชูราชครองสมบัติในดาวดึงส์อยู่เช่นนั้น ในระหว่าง
 ท้าวสักกะถึง 36 พระองค์ พระองค์ประทับเสวยกามสุขอันเป็นทิพย์อยู่เป็นเวลายาว
 นาน เพราะท้าวสักกะแต่ละพระองค์มีอายุ 3 โภกีกิ่ง 6 ล้านปีมนุษย์ เมื่อท้าวสักกะ
 องค์นั้นหมดบุญก็จุติไปเกิดมีท้าวสักกะองค์ใหม่มาครองตำแหน่งแทน แดท้าวสักกะ
 ทุกองค์ก็แบ่งทิพยสมบัติให้พระเจ้านันทราชูราชครองทั้ง 36 พระองค์ แม้กระนั้นก็ดี

พระเจ้ามันชาตุราชก็ยังไม่พอพระทัยที่จะเสวยทิพยสมบัติเพียงครั้งหนึ่งเสมอกับท้าว
 สักกะ พระองค์จึงคิดจะปลงพระชนม์ชีพท้าวสักกะองค์ใหม่เสีย แล้วเสวยทิพยสมบัติ
 ในดาวดึงส์ให้เป็นบรมสุขคนเดียว¹ ด้วยเหตุที่ทิพยสมบัติและกามสุขของท้าวสักกะ
 นี้เป็นของดีเลิศ และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนทั่วไปนี้เอง จึงทำให้ท้าวสักกะเอง
 ก็มีกระแวงว่าคนอื่น ๆ จะแย่งสมบัติและตำแหน่งตน ทั้งยังเป็นเหตุให้เกิดเวทาสุร-
 สงครามระหว่างเทวดากับอสูรเสมอมาด้วย และสาเหตุของสงครามก็ดูจะชัดเจนกว่า
 ในวรรณคดีสันสกฤตที่กล่าวเพียงว่า เป็นการแย่งตำแหน่งพระอินทร์เท่านั้น การ
 พรรณานาความสุขและทิพยสมบัติของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตจึงไม่เด่นเท่า
 วรรณคดีบาลี

4.3.2 ธิดาของท้าวสักกะ ท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีก็มีธิดาเช่นเดียวกับ
 พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต แต่นับว่ามากกว่าท้าวสักกะมีธิดาถึง 4 นาง และ
 กำเนิดของธิดาเหล่านี้ก็เป็นเช่นเดียวกับกำเนิดของเทวดาทัวไป คือ เป็นอุปปาติกะ
 มีธิดาที่เกิดจากครรภ์ของชายองค์ใดองค์หนึ่งของท้าวสักกะ แต่หมายถึงเทพธิดา
 ที่ไปเกิดใน "นรกัพพ" ในปราสาทของท้าวสักกะ ก็ได้ชื่อว่า เป็นธิดาของท้าวสักกะ²
 ตามความเชื่อในวรรณคดีบาลีนั้น เทพธิดาไม้อาจจะทรงครรภ์ได้แม้จะมีสวามี ทั้งนี้
 ก็เพราะกำเนิดของสวรรค์จะมีชั้นใดด้วยบุญที่สร้างสมมาแต่ชาติปางก่อน และถือ

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 6, หน้า 76.

² เสฐียรโกเศศ, เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง (พระนคร: สำนักพิมพ์
 คลังวิทยา, 2502), หน้า 164 อธิบายว่า ถ้าเทพธิดาเกิดเหนือพื้นอนเทวดา
 องค์ใด จะได้ชื่อว่าเป็นชายา เทวดาเจ้าของวิมาน ถ้าเกิดแทบดินแทนก็เป็นสาวใช้
 ถ้าเกิดใน "นรกัพพ" ก็เป็นธิดา ถ้าเกิดในกำแพงก็เป็นไพร่ฟ้าของเทวดาองค์นั้น.

กำเนิดแบบอุปปาทิกะเท่านั้น ความเชื่อนี้ต่างจากวรรณคดีสันสกฤตที่กล่าวว่า เทพธิดาและนางอัปสรต่าง ๆ ไม่อาจจะมีบุตรได้ด้วยเหตุที่พระอุมาสาป แม้อินทร์ภรรยาของพระอินทร์ปรารถนาจะมีโอรสก็ยังคงโหนางโคตังครรภแทน เป็นต้น วรรณคดีบาลีกล่าวถึงเรื่องธิดาของท้าวสักกะก็คือเรื่องสุชาโกชนชาคค มีข้อความว่า ท้าวสักกะมีธิดา 4 นาง ชื่อ นางอาสา นางศรัทธา นางสิรี และนางหิริ เทพธิดาทั้ง 4 องค์มีผิวพรรณงดงามราวกับทองคำ ท้าวสักกะมักจะประหลาดสิ่งทีนางปรารถนาเสมอมา วันหนึ่งเทพธิดาทั้ง 4 องค์นำเครื่องหอมและดอกไม้ไปที่สระอินคาคต เมื่อเล่นน้ำแล้วก็พากันนั่งเล่นบนพุ่มโนกิดา พอดีกับที่พระหมณีนชื่อนารทะ ผู้ได้ไปพักผ่อนที่สวนนั้นวันและจิตรลดาวันที่ท้าวตั้งส้วในเวลากลางวัน แล้วนำดอกไม้ปาริฉัตตกะ (ปาริชาต) มาบังเงาแทนร่มขณะกลับกาญจนคูหา อันเป็นที่อยู่ของท่านในป่าหิมพานต์ เมื่อท่านมาถึงมโนกิดา เทพธิดาทั้ง 4 องค์เห็นดอกไม้ที่ท่านถือมาก็นิใจปรารถนา จึงไปขอจากท่าน พระนารทะก็บอกพวกนางว่าท่านจะให้ดอกไม้แก่นั้นแก่ผู้ประเสริฐสุดเท่านั้น เมื่อพวกนางขอให้ท่านตัดสิน ท่านก็ไม่ยอม แต่บอกให้พวกนางมาทูลถามท้าวสักกะเอง แต่ท้าวสักกะก็ไม่อาจจะตัดสินได้เพราะทรงดำริว่านางทั้งสี่ล้วนเป็นธิดาของพระองค์ ถ้าพระองค์ตัดสินว่าใครประเสริฐกว่าเพื่อน อีกสามองค์ที่เหลือก็จะโกรธ พระองค์จึงแนะนำธิดาทั้งสี่ว่า พระองค์จะให้เทวดานำสุชาโกชน² ไปถวายโกลิยดาบส ที่หิมวันต์แล้วให้พวกนางไปขอสุชาโกชน

¹ โอรสของพระอินทร์ เรื่อง 3) ข้อ 3.3.2, หน้า 68 - 9.

² พระคัมภีร์ชาคคแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, หน้า 143 อธิบายว่าสุชาโกชนเป็นชาววิเศษ มีสี่ขาประคุดสังข์ เมื่อบริโภคน้ำแล้วสามารถขับบาปกรรมได้ถึง 12 ประการ คือ ความหิว ความกระหาย ความกระสัน ความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย ความโกรธ ความเข้าไปผูกโกรธ ความวิวาท ความส่อเสียด ความหนาว ความร้อน และความเกียจคร้าน เป็นชาวที่มีรสสูงสุด สุชาโกชนนั้นเป็นอาหารของเทวดา กล่าวกันว่าในวันหนึ่ง ๆ เทวดาจะต้องกินอาหารนี้หนึ่งครั้ง.

จากท่าน ถ้าคาบสมอบให้แกนางใดก่อนที่ท่านจะบริภคเองก็แสดงว่าเทพธิดานั้น
 ประเสริฐสุด แล้วท้าวสักกะก็ให้พระมาตลีนำสุชาโภชนไปถวายคาบส ขณะนั้นเทพ-
 ธิดาทั้งสี่องค์ก็มายืนอยู่ทั้งสี่ทิศที่อาศรมคาบสนั้น นางสิริยืนอยู่ที่ทิศวันออก นางอาสา
 อยู่ที่ทิศใต้ นางศรัทธา ยืนในทิศตะวันตก และนางหิริอยู่ที่ทิศเหนือ เมื่อโกสีย์คาบส
 เห็นเทพธิดาทั้งสี่ก็ถามเหตุที่นางมาเยือนตน พวกนางก็บอกถึงคุณสมบัติของตนและเหตุ
 ที่มา นางสิริว่าถ้านางปรารถนาให้ใครมีความสุข บุคคลผู้นั้นก็จะบันเทิงด้วยสรรพกาม
 สมบัติ โกสีย์คาบสก็ติเตียนนางว่า นางทำไม่ดีเลย เพราะบุคคลผู้มีความเพียร มี
 ศิลปวิทยา ประพฤติดี มีความรู้และประกอบกิจการงานของตนนั้น ถ้านางละทิ้งเขาก็
 ไม่ได้ประโยชน์อะไร นางเป็นผู้ไม่มีสัจจะ ไม่รู้สิ่งที่ควรและไม่ควร เป็นผู้หลง
 นำยูริให้ตกไปตาม ท่านเห็นว่านางไม่สมควร ไม่เป็นที่ชอบใจของท่าน จึงให้นาง
 กลับไปเสีย นางสิริก็อันตรธานไป

แล้วโกสีย์คาบสก็ถามนางอาสาถึงคุณสมบัติของนาง และความมุ่งหมายที่นาง
 มาหาท่าน เมื่อรู้ว่านางให้ความหวังของคนเป็นผลสำเร็จ ก็เฉพาะแต่คนที่นางชอบ
 ไม่ได้ให้แก่ผู้ที่ไม่ชอบ นางเป็นผู้กล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง ท่านจึง
 ขับนางไปอีก แล้วถามนางศรัทธาบ้าง เมื่อรู้ว่าศรัทธา คือความเชื่อ ท่านก็เห็น
 ว่าการเชื่อด้วยคำผู้อื่นนั้น ที่มีโทษก็มี มีคุณก็มี จึงอาจเป็นเหตุให้คนละทิ้งกุศล หัน
 ไปทำบาปได้ และถือเป็นบาปที่นางศรัทธาใจให้เขาทำทุกอย่าง ท่านก็ไม่ชอบใจ
 และขับนางไปเสีย แล้วจึงหันไปถามนางหิริ นางก็ตอบว่า นางวิวาทกับเทพธิดา
 ทั้งสามนาง ด้วยเรื่องสุชาโภชน แต่นางก็ไม่อาจจะขอจากท่านได้ เพราะการขอ
 เป็นสิ่งที่น่าอายสำหรับสตรี คาบสก็กลับออกไปหาสุชาโภชนแก่นาง และว่า
 เทพธิดาทั้งสามองค์ก่อนไม่ได้ สุชาโภชนก็เพราะการขอ แต่นางหิริไม่ขอจึงได้รับ
 แล้วท่านก็เชิญนางเข้าในอาศรมเพื่อจะบูชานางด้วยสรรพพรส และมอบสุชาโภชน
 แก่นาง เมื่อนางได้รับแล้วก็ลาคาบสกลับไปดาวดึงส์ ท้าวสักกะว่านางได้
 สุชาโภชนแล้ว พวกเทวดาและท้าวสักกะก็บูชานาง ท้าวสักกะให้นางนั่งเก้าอี้ทอง
 อันใหม่ เทวดาก็บูชานางด้วยดอกปาริฉัตตกะ ท้าวสักกะสงสัยว่าเหตุใดโกสีย์คาบส

จึงมอบสุชาโกชนแก่นาง จึงส่งพระมาตีเทพสารดีไปถามคาบสมุทร ท่านก็บอกเหตุผล
ของท่านและกล่าวทมนางทิวว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในคุณอันประเสริฐ เพราะนางห้ามชน
เสียจากบาปเสมอ นางจึงเป็นผู้มีคุณมาก ครั้นคาบสมุทรบิณฑบาตแล้วท่านก็จู่ดี บังเกิด
เป็นอุปติฎกเทพบุตร พระมาตีจึงนำมาเผ่าท้าวสักกะ ๆ ก็มีพระทัยยินดี และได้ประ
ประทานทิวเทวี เป็นอัครมเหสีของโกสิยเทพบุตรผู้มีอิศริยยศมาก หาที่ประมาณมิได้

นอกจากธิดาทั้ง 4 องค์นี้แล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าท้าวสักกะทรงมีโอรสเลยใน
วรรณคดีบ้าง จะเห็นได้ว่าเรื่องโอรสและธิดาของท้าวสักกะนี้แตกต่างจากของพระอินทร์
ในวรรณคดีสันสกฤตอย่างมาก ประการแรก คือ เรื่องกำเนิด แม้วรรณคดีสันสกฤตจะ
กล่าวถึงเรื่องพระอุมาสามีให้นางฟ้าตั้งครรภ์หรือมีบุตร แต่เรื่องราวในมหากาพย์
ก็ยังบ่งว่า ศรีให้กำเนิดชยันตะ และกล่าววาทินทราธิชายาของพระอินทร์นั้นมีโอรส
ชื่อ จิตรคุปตะ รูปของอินทราธิที่นิยมเขียนกันจึงเป็นรูปสตรีงาม มีโอรสองค์หนึ่ง
ประทับบนเพลา² นอกจากนี้วรรณคดีสันสกฤตยังกล่าวถึงการที่พระอินทร์ลงมามีความ
สัมพันธ์กับหญิงมนุษย์แล้วมีโอรส เช่น มีพระอรชุน เมื่อได้กับนางกุนตี ทั้งนี้ก็เพราะ
ในวรรณคดีสันสกฤตนั้นมีความคิดว่า เทพก็ให้กำเนิดโอรสธิดาได้เช่นเดียวกับมนุษย์
ความคิดนี้จึงต่างจากวรรณคดีบาลีที่กำหนดว่า เทพบุตร เทพธิดา แม้จะอยู่รวมกัน
ก็ไม่อาจจะให้กำเนิดโอรสธิดาได้ ด้วยเหตุที่กำเนิดของท้าวสวรคินั้นต้องเป็นแบบ
อุปปาทิกะ คือ เกิดขึ้นเองตามผลบุญของคนทั้งสิ้น แม้ธิดาทั้งสององค์ของท้าวสักกะ
ก็เป็นเช่นนี้ เมื่อกำเนิดของเทวดาในวรรณคดีสันสกฤตและบาลีมีความแตกต่างกัน
เช่นนี้ ก็พลอยทำให้เรื่องอื่น ๆ ต่างกันด้วย พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตต้องมีชื่อ
ทำหน้าที่ในเรื่องนิตย์เจ้าชู้ เพราะมีเรื่องราวว่ายุ่งเกี่ยวกับภรรยาผู้อื่น หรือแม้แต่
พระองค์จะไม่ได้ตั้งพระทัย เช่น เมื่อนางกุนตีร้ายมนตร์เชิญพระองค์ลงมา พระองค์
ก็ได้นางจึงเกิดโอรส เรื่องราวเช่นนี้ไม่ปรากฏในวรรณคดีบาลีเลย ด้วยเหตุที่
ท้าวสักกะไม่เคยให้กำเนิดโอรสธิดาด้วยการอยู่รวมกับสตรี เมื่อมีเรื่องที่พระองค์

¹พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส. , เล่ม 16, หน้า 190.

²ดูข้างต้นเรื่อง โอรสของพระอินทร์ เรื่อง 3) ข้อ 3.3.2

จะต้องประทานบุตรแก่สตรีผู้มีศีล พระองค์ก็มักจะประทานพร หรือบันดาลด้วย
 เทวฤทธิ์ ดังเรื่องกุสชาดก เมื่อพระนางสีลวดี อัครมเหสีของพระเจ้าโศกกากราช
 ปรารถนาโอรส ท้าวสักกะก็แปลงร่างเป็นพราหมณ์แก่ไปคอยรับนางในขณะที่พระราช
 ทรงยินยอมที่จะให้นางอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ โดยด้วยความปรารถนาโอรส และเพียงแต่
 ท้าวสักกะอุปถัมภ์นาง ๆ ก็หลับ พระองค์จึงอุ้มนางขึ้นสู่ดาวดึงส์ ทรงขอให้พระ-
 โภธิสัตว์จุติลงมาเกิดเป็นโอรสนาง แล้วบันดาลด้วยเทวฤทธิ์ ทรงอุปัชฌาภิกษา
 ด้วยพระองค์เอง หลังจากทีทานางเหาะกลับมายาบรรทมรวมพระแท่นกับพระราชแล้ว
 และในขณะนั้นพระโภธิสัตว์ก็ทรงถือ ปฏิสนธิในครรภ์ของนาง¹

ประการที่สอง วรรณคดีบาลีไม่เคยกล่าวถึงโอรสของท้าวสักกะเลย แสดง
 ว่าท้าวสักกะไม่มีโอรส ซึ่งต่างจากวรรณคดีสันสกฤตที่พระอินทร์มีโอรสหลายองค์ทั้งที่
 เกิดจากชายาผู้เป็นชาวสวรรค์ หญิงมนุษย์ หรือแม่แต่กับสัตว์เดรัจฉาน เช่น กล่าว
 ถึงพาดิ เป็นลูกของลิง และมีพระอินทร์เป็นบิดา เหตุที่ท้าวสักกะไม่มีโอรสนั้นน่า
 จะเป็นไควว่า ไม่มีผู้ใดรักษาศีลทำบุญกุศลเพื่อหวังจะเป็นโอรสของท้าวสักกะ และ
 อีกประการหนึ่ง เทาที่ปรากฏในวรรณคดีบาลี ไม่ว่าจะเป็นวิมานวัตถุในสุททนิกาย
 หรืออรรณถกษาดก และอรรณถกษธรรมบท ถ้ากล่าวถึงเทพบุตร ก็มักจะกล่าวถึงใน
 แห่งที่เป็นเจ้าของวิมานเองทั้งสิ้น จะเห็นได้จากมัญจูกุณฑลีเทพบุตรในอรรณถกษธรรมบท
 เพียงแต่ไคมองพระพุทธรูปจากก่อนที่เขาจะตายในชาติที่เป็นมนุษย์ และเขาเกิดความ
 เลื่อมใสขึ้นเท่านั้น ก็ยังได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนดาวดึงส์ มีวิมานและมีนางอัปสร
 เป็นบริวารถึงพันองค์ ดังนี้ วรรณคดีบาลีจึงไม่เคยกล่าวถึงเรื่องเทพบุตรองค์ใดไป
 เกิดใน "ผาภิพพ" ในวิมานของท้าวสักกะ จนได้ชื่อว่าเป็นโอรสของท้าวสักกะเลย
 จะมีก็แต่เทพธิดาดังกล่าวมาแล้ว

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 15 อรรณถกษัตถกนิบาต,

4.4 ลักษณะรูปร่างและอุปนิสัยของท้าวสักกะ

4.4.1 ลักษณะรูปร่างของท้าวสักกะ ลักษณะของเทวดาชั้นดาวดึงส์นั้น มีกล่าวถึงหลายตอนในวรรณคดีประเภทบท เช่น เรื่องมัจจุรณคดี เดวี่ว่า พระผู้มีพระภาคจึงเห็นว่าท่านนายมัจจุรณคดีได้เห็นพระพุทธรูปและเกิดความเลื่อมใสขึ้นในตอนที่เขาใกล้จะตายแล้วนั้น เขาจะได้ไปเกิดเป็นเทวดาในดาวดึงส์ "เกิดในวิมานทองสูง 30 โยชน์ มีนางอัปสรเป็นบริวารพันหนึ่ง มีกายสูง 3 ศาวุต (300 เส้น หรือ 6,000 วา) ประคิ้วยเครื่องอสังการหนัก 60 เฒมเกวียน"¹ ต่อมาเมื่อพราหมณ์ผู้เป็นบิดาของนายมัจจุรณคดีไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และทูลว่า เขาได้พบมัจจุรณคดีเทพบุตรมหาชนที่ได้ฟังก็พากันสงสัย พระผู้มีพระภาคจึงอธิบายให้เทพบุตรองค์นั้น ลงมาปรากฏแก่มหาชนพร้อมทั้งวิมานของตน แล้วตรัสกับเทพบุตรนั้นว่า "ท่านมีสีกายงามยิ่งนัก ยืนทำทีกัซังลิ้นให้สว่าง เหมือนดาวประจำรุ่ง"² แสดงว่าเทวดาบนดาวดึงส์มีผิวพรรณงดงาม มีรัศมีสว่างไสวและมีร่างสูงถึง 3 ศาวุต ส่วนเรื่องราวในอุทิสชาดกกล่าวว่า ทวยเทพไมแแก่เหมือนมนุษย์ ไม่มีเส้นเอ็นในร่างกาย ฉวีวรรณอันเป็นทิพย์ และโกคะทั้งหลายของทวยเทพ นับวันจะไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้น³ สำหรับท้าวสักกะนั้นวรรณคดีประเภทกักล่าววว่า มีร่างสูงถึง 3 ศาวุตเช่นกัน⁴

¹ พระธรรมปิฎกธรรมาลังการ, ภาค 1, หน้า 37.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

³ พระกัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 11 อรรถกถาเอกาทสนิชาต, หน้า 40.

⁴ พระธรรมปิฎกธรรมาลังการ, ภาค 6, หน้า 207.

พระองค์มีผิวพรรณงดงามและมีรัศมีสว่างไสวดังเช่นที่กล่าวถึงเทวดาองค์อื่น ๆ แต่ ท้าวสักกะนั้นมีสภาพสูงกว่าเทพอื่น ๆ ในดาวดึงส์ ด้วยเหตุที่ทรงบำเพ็ญบุญมา มากกว่าเทพองค์อื่น ๆ อังคุตตรนิกายมีเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พวกภิกษุว่า ท้าวสักกะ จอมเทพในชั้นดาวดึงส์นั้น กระทำบุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยทานเป็นอติแรก กระทำ บุญกิริยาวัตรที่สำเร็จด้วยศีลเป็นอติแรก จึงสูงส่งและเหนือกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ 10 ประการ คือ

1. อายุทิพย์
2. วรณทิพย์
3. สุขทิพย์
4. ยศทิพย์
5. อธิปไตยทิพย์
6. รูปทิพย์
7. เสียงทิพย์
8. กลิ่นทิพย์
9. รสทิพย์
10. โยภูษัพพะ (สัมผัส) ทิพย์¹

แต่วรณคดีบ้างมีไค้กล่าวถึงสีกายของท้าวสักกะว่าเป็นเช่นไร เพราะ ทุกครั้งที่พรรณนาถึงท้าวสักกะก็กล่าวว่ามีรัศมีรุ่งเรืองดังเช่น เทพทั้งหลาย และตาม ความนิยมในวรรณคดีบ้างนั้น เมื่อกล่าวถึงเทพบุตร เทพธิดา ก็มักจะพูดโดยทั่ว ๆ ไปว่า มีผิวพรรณงามเหมือนทองคำ² ท้าวสักกะเองก็คงจะเป็นเช่นเดียวกับเทพบุตร

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 23, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 15 อังคุตตรนิกาย อัญจนปิฎก (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 216.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 26, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 18 ชุททกนิกาย วิมานวัตถุ.

องค์อื่น ๆ จะเห็นได้ว่าลักษณะของท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีนั้นก็ได้ผิดแผกจาก
เทพบุตรทั่วไป นอกจากที่กล่าวว่า พระองค์เด่นและสูงส่งกว่าเท่านั้น เพราะ
ลักษณะของเทพในวรรณคดีบาลีเป็นเรื่องในจินตนาการของพุทธศาสนิกชนที่ว่าจะ
ต้องมีสภาพดีกว่ามนุษย์ และเป็นสภาพที่พึงปรารถนาของมนุษย์โดยทั่วไป ลักษณะ
ของท้าวสักกะก็เป็นเช่นนั้น จึงต่างจากลักษณะของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต
ที่กล่าวไว้ว่า พระอินทร์มีลักษณะคล้ายมนุษย์ เป็นชายร่างแข็งแรง ท้องใหญ่
แขนยาว ตั้งที่นักรบราหฺมณ ทางวรรณคดีสันสกฤตบางท่านสันนิษฐานกันว่า เดิมพระอินทร์
น่าจะเป็นวีรบุรุษของชาวอารยันนั่นเอง มาภายหลังจึงยกย่องกันขึ้นในฐานะเทพ
แต่ส่วนใหญ่แล้วเชื่อกันว่า พระอินทร์เป็นบุคลาธิษฐานของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
ก่อนที่จะมีฝนตก คือ เป็นนิยายเกี่ยวกับเรื่องฟ้าแลบ ฟ้าร้อง และพายุฝนนั่นเอง แม้
เช่นนั้นแล้วก็ยังเห็นได้ว่า พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตนั้นมีที่มาจากเรื่องไกลตัว
จากสภาพแวดล้อมที่สามารถมองเห็นได้ จินตนาการของชาวอารยันโบราณนั้นยังมี
พื้นฐานจากธรรมชาติใกล้ตัว ส่วนท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีเป็นเรื่องของอุดมคติที่
พุทธศาสนิกชนปรารถนา ควบเหตุที่คนทั่วไปซึ่งยังไม่แจ่มแจ้งในหลักของศาสนาย่อม
จะปรารถนากามสุข และความสุขในสวรรค์หรือความสุขของท้าวสักกะนั้นก็นับว่าเป็น
ยอดของกามสุข ความปรารถนานี้เองที่เป็นเครื่องชักจูงให้ต้องเพียรทำบุญกุศลให้
มาก ๆ ฉะนั้นเรื่องของท้าวสักกะจึงเป็นเรื่องของอุดมคติมากกว่าเรื่องของพระอินทร์
ในวรรณคดีสันสกฤต โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะร่างกายของท้าวสักกะนั้นมีไซของ
มนุษย์ หรือเป็นบุคลาธิษฐานของปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างวรรณคดีสันสกฤต

อายุของท้าวสักกะนั้นก็เช่นเดียวกับเทวดานนดาวดิงส์ คือ มีอายุได้พันปีทิพย์
(3 โกฎิ 6 ล้านปีมนุษย์)¹ สำหรับเรื่องอายุนี้คล้ายกับของพระอินทร์ในสมัยมหากาพย์

1

พระรามมปัทภรูกดาแปล, ภาค 3, หน้า 43.

ที่ว่ามีรอยปีติพิย หรือพันปีติพิยเช่นกัน สำหรับท้าวสักกะนั้นเมื่อสิ้นบุญก็ต้องจุติ และจะมีผู้อื่นที่ทำบุญมามากขึ้นไป เกิดเป็นท้าวสักก่องค์ใหม่ ดังในนิบาตชาดกที่มีเนื้อความเล่าว่า พระโศภิตัวไปเกิดเป็นท้าวสักกหลายครั้ง แต่ที่เนาแปลกก็คือไม่ว่าจะเป็นท้าวสักก่องค์ใด ก็จะมีสภาพต่าง ๆ และทิพยสมบัติทั้งหมดเหมือนกันทั้งสิ้น ร่าวกกับเป็นองค์เดียวกัน นิดกับพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตสมัยมหากาพย์ ที่แม่จะมีผู้อื่นขึ้นไปทำหน้าที่เป็นจอมเทพแทน ก็เป็นเพียงไปครองตำแหน่งพระอินทร์เท่านั้น ดังเช่นเมื่อทวยเทพเชิญพระเจ้านุหมไปทำหน้าที่แทนพระอินทร์ขึ้นไปครองตัว เพราะได้ทำบาป โดยการฆ่าพรานหมณ์ หรือการที่พวกอสูรถือว่า ประหลาด เป็นพระอินทร์ ของพวกตน ฉะนั้นท้าวสักก่องค์ใด เมื่อไร ประหลาด ก็จะโคจรองตำแหน่งพระอินทร์ ฉะนั้น ผู้มาครองตำแหน่งพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต จึงต่างไปแต่ละบุคคล ส่วนวรรณคดีবাদีนั้นแม่ท้าวสักกจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แต่ละองค์ ก็ยังมีคุณสมบัติเหมือนกันร่าวกกับเป็นองค์เดียวกันทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่เราทราบว่าท้าวสักกจะเสวยผลบุญบนดาวดึงส์เพียงพันปีติพิยเท่านั้น แม่แต่ท้าวสักก่องค์ที่เคยมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ถ้ำอันทสาละ และขณะที่ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ก็จุติไป แล้วกลับเกิดเป็นท้าวสักก่องค์ใหม่ในขณะนั้นเอง แม่กระนั้นก็ยังกล่าวได้ว่ามิใช่ท้าวสักก่องค์เดิม แต่เป็นเรื่องคนละชาติ ซึ่งอยู่เหนือความเข้าใจของคนทั่วไปอยู่ไม่น้อย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.4.2 อุปนิสัยของท้าวสักกะ

1) เรื่องในพระไตรปิฎกเล่าว่า ท้าวสักกะเป็นผู้บรรลุโสดาบัน¹ หลังจากที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ดังที่พระองค์ได้ประกาศต่อพระพุทธเจ้าว่า "ข้าพเจ้าพระองค์เป็นสาวกของพระองค์ ชั้นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็น

¹ พุทธทาสภิกขุ, หลักพระพุทธศาสนา (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), เล่ม 1, หน้า 229 - 244 อธิบายไว้ว่า โสดาบันเป็นพระอริยบุคคลขั้นแรกในจำนวนอริยบุคคลทั้งหมด 4 ขั้น คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ พระโสดาบันนั้นเป็นผู้ที่จะสั่งโยชน คือ กิเลส เครื่องผูกพันได้ 3 อย่าง ตันใน 10 อย่าง สั่งโยชนสามนี้ได้แก่

1. สักกายทิฏฐิ คือ ความเข้าใจผิด สำคัญผิดว่าร่างกายนี้เป็นของตน อันเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว

2. วิจิจจนา คือ ความสงสัยลังเลในเรื่องราวการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ตลอดจนลังเลในพระรัตนตรัย เช่น ไม่นั่นใจว่ามีจริงหรือไม่ ถ้าปฏิบัติตามแล้ว จะพ้นทุกข์หรือไม่ ภัยเหตุที่มีอวิชชาคือความไม่รู้

3. สีลัพพตปรามาส คือ การจับฉวยศีลและวัตรนิคความมุ่งหมายที่ถูกต้องคิดแนบ ยึดมั่นในสิ่งที่ตนเคยประพฤติกิปฏิบัติมาด้วยความเข้าใจผิดในสิ่งที่ตนเห็นว่าดีที่สุด หรือถูกต้องที่สุด อันมีมูลมาจากความซลาด ความกลัวอย่างงมงาย ผู้ที่ละสั่งโยชนทั้งสามนี้ได้ขาด ชื่อว่าตั้งอยู่ในโสดาบัน เป็นผู้แรกถึงกระแสแห่งนิพพาน แต่ก็ยังไม่ถึงตำแหน่งนิพพาน และจะบรรลุนิพพานแน่ ๆ ในอนาคต เป็นผู้มีโลภะ โทสะ โมหะเบาบาง แต่ก็ยังไม่ละราคะ.

ผู้เพียง มีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า"¹ นอกจากนี้ในอรรถกถาธรรมบทยังมีเรื่องเล่าว่า พระพุทธเจ้าตรัสกับพระสาวกว่า ท้าวสักกะพึงธรรม แล้วเป็นโสดาบัน ละความเป็นท้าวสักกะชรา ถึงความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม เพราะอาศัยพระพุทธรูปของค² เมื่อพึงธรรมแล้วท้าวสักกะยังได้ประกาศประโยชน์ 6 ประการ อันเป็นผลของการพึงธรรมจากพระพุทธเจ้าอันเป็นเหตุให้พระองค์ยินดีว่า

1. เมื่อทรงเป็นเทพในดาวดึงส์ ท้าวสักกะกลับได้อายุเพิ่มขึ้นอีก
2. ถ้าจุติจากเทพ พระองค์จะเป็นผู้ไม่หลง และได้เกิดในตระกูลที่พระองค์พอพระทัย
3. พระองค์ทรงยินดีในศาสนาของพระพุทธเจ้าที่มีไฉหลงปัญหา พระองค์มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงและจะอยู่โดยธรรม
4. ด้วยธรรมที่พระองค์ดำรงอยู่ พระองค์จะบรรลุนิพพานเป็นที่สุด
5. ถ้าพระองค์จุติจากมนุษย์โลกในฐานะมนุษย์แล้ว และกลับเป็นเทพก็จะทรงเป็นผู้สูงสุดในเทวโลก
6. ในภพที่สิ้นสุดของพระองค์ ใดๆ จะได้อยู่ในชั้นออกนิฏฐพรหมอันประณีตและมียศ³

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2 ที่มณีทาย มทวารวรรค, หน้า 252.

² พระธรรมปิฎกสุตถาแปล, ภาค 6, หน้า 208.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10, หน้า 253 - 4.

นอกจากจะบรรจุโสคาบันแล้ว ท้าวสักกะยังทรงเป็นสัปบุรุษด้วยเรื่องราว
 ในวรรณคดีบาดี ระยะแรก ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระไตรปิฎก กล่าวถึงท้าว
 สักกะว่า พระองค์เป็นเทพผู้มีคุณสมบัติเลิศ มีเมตตากรุณา และทรงตั้งอยู่ในธรรม
 แต่ถึงแม้จะทรงบรรจุโสคาบันนั้นเป็นพระอริยบุคคลชั้นต้น เป็นผู้ตั้งตนไว้ในทางดีแล้ว
 ก็ตาม บุคคลที่เป็นโสคาบันนั้นก็ยังไม่สามารถละกิเลสได้ทั้งหมด ฉะนั้นอุปนิสัยของ
 ท้าวสักกะจึงมิได้ดีพร้อมอย่างสมบูรณ์ และก็มีโคจรดาคัน¹ พระองค์ยังมีราคะ
 โทสะ และโมหะ ดังเช่นที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ท้าวสักกะยังเป็นผู้ไม่ปราศจาก
 ราคะ โทสะ และโมหะ¹ และยังเป็นผู้มีความกังวลอื่น ๆ อีกด้วย บางครั้งจะ
 มีเรื่องราวที่แสดงนิสัยขลาดและตกใจกลัวของพระองค์² อุปนิสัยในประการหลังนี้
 เราจะเห็นได้จากเรื่องราวเป็นอันมากในนิมิตชาดก และในมัจฉิมนิกาย ก็ยังมี
 เรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งเมื่อท้าวสักกะเสด็จกลับดาวดึงส์หลังจากที่ได้ฟังธรรมจาก
 พระพุทธเจ้าแล้ว พระโมคคัลลานสงสัยว่า พระองค์เข้าใจข้อธรรมที่ได้ฟังหรือไม่
 จึงตามขึ้นไปดาวดึงส์และถามว่าพระองค์ทรงรับฟังอะไรจากพระพุทธองค์บ้าง ท้าว
 สักกะกลับทูลเบี่ยงบ่ายไปเรื่องอื่น ๆ โดยอ้างว่าพระองค์มีกิจมาก มีธุระที่จะต้อง
 ทำมากทั้งธุระส่วนตัว ทั้งธุระของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ฉะนั้นพระพุทธภาษิตใด
 ที่พระองค์ฟังแล้วพระองค์ก็มักลืมเสียเร็วพลัน³ แล้วท้าวสักกะก็เชิญพระเถระชม

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 20, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 12
 อังคุตตรนิกาย, หน้า 161.

² Malalasekera, op.cit., I, p. 959.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 12, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 4
 มัจฉิมนิกาย มุลกัณเฑาะสก, หน้า 379.

เวชยันตปราสาทอันนารัณรมย์ของพระองค์แทนพระเถระจึงดำริว่าพระองค์เป็นผู้
ประมาทอยู่มากนัก ท่านก็เตือนให้พระองค์เกิดความสังเวชโดยแสดงฤทธิ์ให้หัว
แม่เทาคดเวชยันตปราสาท เขย่าวให้สะท้านหัวนั้น¹

2) ท้าวสักกะทรงเป็นผู้เข้าไปในทางธรรม พระองค์ก็เสด็จ
ลงมาฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเสมอ ในบางครั้งพระองค์ก็เสด็จลงมาถามปัญหา-
ธรรม โดยปกติท้าวสักกะจะเสด็จลงมาเฝ้าพระพุทธเจ้าในภัตตมัยาม (ในราตรี)
เสมอ เพื่อบำรุงพระพุทธเจ้าค้ำที่หมัพุกาซึ่งมองเห็น² ในสักกปัญหสูตร ท้าว
สักกะเสด็จลงมาถามปัญหาธรรมพระพุทธเจ้า ที่ถ้ำอินทสาละ ณ เวทียบรรพต
แควนเมคข³ และธรรมที่พระองค์ได้ฟังนั้นเป็นเหตุให้ท้าวสักกะได้ธรรมจักขุ แต่
จุฬัตถมหาสังขยสูตรว่า ท้าวสักกะเสด็จลงมาถามปัญหาธรรมเกี่ยวกับเรื่องข้อปฏิบัติ
ของพระอรหันต์จากพระพุทธเจ้า ที่บุพพาราม กรุงสาวัตถี และเมื่อพระพุทธเจ้า
ตรัสอธิบายจบแล้ว ท้าวสักกะก็แสดงความชื่นชมยินดีในพระพุทธวจนะ กระทำ
ประทักษิณแล้วหายไป แต่เมื่อพระโมคคัลลานสงสัยว่าพระองค์ทราบความในพระ-
พุทธวจนะแล้ว จึงยินดี หรือไม่ทราบก็ยินดี จึงตามขึ้นไปถามพระองค์ที่ดาวดึงส์
ท้าวสักกะกลับอ้างว่าพระองค์เป็นผู้มีใจมากขณะนั้น พระพุทธภานิตที่ไค้ฟังแล้ว ก็
ทรงดื่มเสียโดยเร็วพลัน⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² พระธัมมปัทฏฐกาแปล, ภาค 3, หน้า 227.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2
ที่มณิกาย มหาวรรค, หน้า 235.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 4 มัชฌิมนิกาย
มูลป้อนาสก, หน้า 370.

อรรถกถาธรรมบทมีเรื่องเล่าว่า ท้าวสักกะเสด็จลงมาถามปัญหาพระ-
 พุทธเจ้า พร้อมด้วยหมู่เทวดา ที่พระเชตะวันว่า ท่าน รส และความยินดีชนิดใด
 ประเสริฐสุด พระพุทธองค์ก็ตรัสตอบว่า ธรรมทานประเสริฐที่สุดในบรรดาท่าน
 ความยินดีในธรรมประเสริฐสุดในบรรดาความยินดี และธรรมรสประเสริฐกว่ารส
 ทั้งปวง ท้าวสักกะจึงทูลถามพระพุทธรู้ของควา เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เหตุใด
 พระพุทธรู้ของคจึงไม่รับสั่งให้ให้ส่วนบุญในธรรมทานแก่พวกเทวดา พระพุทธรู้ของค
 จึงให้ประชุมสงฆ์และตรัสว่า ต่อไปเมื่อพวกภิกษุฟังธรรม หรือกล่าวอุปนิสสนกถา
 หรือการอนุโมทนา ฟังให้ส่วนบุญแก่สัตว์ทั้งปวง

ขอความในปรารภเรื่องนี้ มหามัจฉลชาดก¹ว่า ท้าวสักกะเสด็จมาเฝ้า
 พระพุทธเจ้าที่พระเชตะวัน และตรัสถามเรื่องมัจฉล พระพุทธรู้เจ้าจึงตรัสถามมัจฉล
 38 ประการแก่พระองค์ เมื่อจบมัจฉลสูตร เทวดาประมาณแสนโกฏิได้บรรลุอรหัตต
 ส่วนที่เป็นโสดาบันเป็นต้นนั้นนับไม่ถ้วน²

นอกจากท้าวสักกะจะเสด็จมาฟังธรรมแล้ว ในดาวดึงส์เทวโลกนั้นเมื่อ
 ถึงวันอุโบสถก็จะมีการประชุมเทวดาที่สุธรรมมาเทวสภา บางครั้งท้าวสักกะก็แสดง
 ธรรมแก่พวกเทวดาด้วยพระองค์เอง บางครั้งก็มีพรหมลงมาแสดงธรรม³
 ธรรมบทที่กล่าวถึงเรื่องยมกปาฏิหาริย์ก็เล่าว่า พระพุทธรู้เจ้าเสด็จขึ้นสู่ดาวดึงส์หลัง
 จากแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถีแล้ว พระพุทธรู้ของคได้เสด็จจำพรรษาที่ดาวดึงส์

¹ พระขัมมปัททฐกถาแปล, ภาค 8, หน้า 55 - 60.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 10 อรรถกถาทสกนิบาต,
 หน้า 204.

³ พระญาติไทย, ไตรภูมิพระร่วง (พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร: โรงพิมพ์
 ศุภสภา, 2506), หน้า 224 - 5.

พรรษาหนึ่ง โดยประทับ ณ พระแท่นมณฑลสุทนต์เสนา ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธรูปมาศ ผู้เสด็จลงมาจากรัศมีชั้นดุสิต ในเทวสันนิบาต เทวดาในหมื่นจักรวาลแวดล้อมฟังธรรมรวมทั้งท้าวสักกะด้วย¹

ท้าวสักกะเป็นผู้ยักใฝ่ในการบุญอย่างยิ่ง มีเรื่องราวเล่าไว้ในมหากัสสปสูตร ขุททกนิกายว่า เมื่อพระมหากัสสปออกจากสมาธิ เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ท้าวสักกะประสงค์จะถวายบิณฑบาตแด่พระเถระ จึงชวนนางสุชาดาออกมา แล้วนิรมิตเพศเป็นนายช่างทอผ้าทออยู่ ฝ่ายนางสุชาดา อสุภกัญญาภักทรอดายตลอด เมื่อพระเถระผ่านมาถึง นายช่างแปลงกีดจากรือนมาต้อนรับทาน รับมาตรและคดขาวออกจากหม้อ ใส่เต็มบาตรมาถวาย เป็นเหตุให้พระเถระทราบดีว่าเป็นท้าวสักกะจึงเตือนมิให้ทำอีก แต่ท้าวสักกะทูลว่า พระองค์ต้องการทำบุญ² เรื่องนี้เมื่อกล่าวไว้ตรงกับในอรรถกถาธรรมบทโดยมีรายละเอียดเพิ่มว่า พระเถระพูดพ้อท้าวสักกะว่า พระองค์ทรงแย่งสมบัติของคนเข็ญใจ ซึ่งถ้าถวายทานแล้วจะได้ตำแหน่งเสนาบดีหรือเศรษฐี แต่ท้าวสักกะทูลว่าพระองค์ก็เป็นคนเข็ญใจ เพราะถึงแม้จะเคยทำกัลยาณกรรมไว้เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุบัติ แต่เทพบุตรสามองค์คือ จูฬรณเทพบุตร มหารณเทพบุตร อเนกวันณาเทพบุตร ทำกัลยาณกรรมเมื่อพุทธปรุบาทกาล แล้วได้ไปเกิดในที่ไกลท้าวสักกะ แต่มีเศษมากกว่าพระองค์ เมื่อใดที่เทพบุตรทั้งสามพาพวกพาบริวาริกาไปเล่นแก๊กตฤณ ท้าวสักกะก็ต้องหนีเขาไปปราสาทด้วยเกรงเศษ ฉะนั้นจึงนับว่าพระองค์เป็นผู้ที่เข็ญใจกว่า เมื่อพระเถระห้ามมิให้พระองค์แปลงองค์มาลวงถวายทานอีก ท้าวสักกะก็ถามว่ากุศลจะมีแก่พระองค์หรือไม่ และเมื่อทราบดีว่ามีพระองค์ก็ตรัสว่า การทำกุศลกรรมเป็นหน้าที่ของพระองค์³

¹ พระอัมมปัทมสูตรกถาแปล, ภาค 6, หน้า 127.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 25 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 17 ขุททกนิกาย, หน้า 101.

³ พระอัมมปัทมสูตรกถาแปล, ภาค 3, หน้า 124 - 5.

ท้าวสักกะเป็นยูเครพพระพุทธเจ้ามาก เพราะพระองค์ทรงฝึกไปในธรรม จะเห็นได้จากทรงประกาศในที่ประชุมเทวดา ที่สุธรรมาเทวสภา เมื่อได้เห็น ยูประพศิตตามธรรม ที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนแล้วไปเกิดในดาวดึงส์เป็นจำนวนมาก ท้าวสักกะจึงทรงประกาศถวายมัสการ พระพุทธเจ้า และความที่ระธรรมเป็น ธรรมดี¹ และมหาโควินทสุตรมีเรื่องราว คนธรรมเทพบุตรชื่อ บัญจสิขะ มา กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ท้าวสักกะประกาศพระคุณ 8 ประการ ของพระพุทธเจ้า ที่ท้าวสักกะไม่เคยเห็นใครมีมาก่อน และแม้ในปัจจุบันก็ไม่มีใคร เป็นเช่นพระพุทธเจ้า คือ

1. พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเพื่อ เกื้อกูลปวงชน อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์สุขแกทวยเทพและปวงชน
2. พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นคือ เสมอในกาลทุกเมื่อ บุคคล ควรเห็นธรรมและประพศิตตาม และพึงรู้ธรรมเฉพาะตน
3. พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติธรรมอันเป็นกุศล อุกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต มีส่วนเพียบด้วยธรรมคำและ ธรรมชาว
4. พระพุทธเจ้าทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิบัติไว้ดีแล้วสำหรับ หมุ่สาวก พระนิพพานและปฏิบัติที่นั้นเทียบเคียงได้กับน้ำในแม่น้ำคงคาที่ขมขื่น ซึ่ง ไหลคดลูกคละกันได้
5. พระพุทธเจ้าได้พระเสขะผู้ดำรงอยู่ในปฏิบัติ และ พระที่ฉลาด ผู้อยู่จบพรหมจรรย์เป็นสหาย พระองค์ทรงเบาพระทัย ประกอบความ เป็นผู้นั้นคืออยู่พระองค์เดียว

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2 ที่รณิกาย. มหาวรรค จิวาสกสูตร, หน้า 190.

6. อากและความสรร เสริฐที่พระพุทเจ้าไกรั้บนั้น พระพุทองค์
เป็นผู้ปราศจากความเมา เสวยพระกระยาหาร

7. พระพุทเจ้าตรัสอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างใดก็ตรัส
อย่างนั้น ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

8. พระพุทเจ้าทรงขามความสงสัยแล้ว ปราศจากความคลาง
แคลง มีความดำริถึงที่สุด ทวยพระอิศยาคือเป็นเบื้องตนแห่งพรหมจรรย์

แล้วท้าวสักกะทรงขอให้พระพุทเจ้ามีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง
และดำรงอยู่ตลอดกาลนาน เพื่อเกื้อกูลแก่ปวงชน

โมคคัลลานสังยุตต์ ก็มีเรื่องพระโมคคัลลานไปปรากฏตนในดาวดึงส์ และพูด
กับท้าวสักกะว่า การเข้าถึงพระพุทเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะนั้น
เป็นสิ่งที่ดีอย่างยิ่ง เพราะเมื่อตายไปแล้วยอมเข้าถึงสุคติในโลกสวรรค์ ท้าวสักกะ
ก็ยอมรับเช่นนั้นและยังทูลพระโมคคัลลานว่า ผู้ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จะครอบงำ
เทวดาอื่น ๆ ทวยฐานะ 10 ประการ²

นอกจากจะเป็นผู้ฝึกไปในธรรมแล้ว ท้าวสักกะยังรักษาศีลอีกด้วย ดังที่
อังกุตตรนิกายมีเรื่องเล่าว่า ท้าวสักกะทรงแนะนำเทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ถ้าผู้ใด
อยากเป็นเช่นพระองค์ ให้รักษาอุโบสถศีลในวันอุโบสถ 8 คำ 14 คำ และ 15 คำ
เป็นต้น³

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 202 - 3.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 18 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 10 สังยุตตนิกาย
สฬายตนวรรค, หน้า 303.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 20 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 12 อังกุตตรนิกาย,
หน้า 161.

ส่วนปัญญาสชาดกก็กล่าวถึงเรื่องที่ท้าวสักกะลงมาแสดงธรรมแก่หัตถิรียู
รักษาถือ และทรงเตือนมิให้ประมาทในชาดกหลายเรื่อง เช่น อาทิตยชาดก ธรรม-
โสมพทชาดก สรูปชาดก และพรหมโสมรชาดก

3) ท้าวสักกะเป็นผู้มีเมตตากวรุณา ดังจะเห็นได้ในเรื่อง
กุลาวกชาดกที่กล่าวถึงต่างตน และเรื่องนี้ก็ตรงกับกุลาวกสูตร ในสังยุตตนิกาย
ซึ่งเล่าว่า ท้าวสักกะจอมเทพตรีศัสตั้งพระมาลีเทพสารธิดา กุณร มาคดี เองจง
หลักเลี้ยงรังนกในป่าไม้จิว โดยบายหน้า จนรถกลับ ถึงเราจะต้องเสียสละ
ชีวิตในพวกอสูรก็ตามที่ นกเหล่านี้อาจได้ปราศจากรังเสียเลย² แสดงให้เห็น
นำพระทัยของพระองค์ว่าอุปถัมภ์ความเมตตากวรุณา ถึงกับยอมสละชีวิตแก่อสูร
เพื่อให้พวกลูกครุฑรอดตาย นิบาตชาดกและปัญญาสชาดกหลายเรื่องเล่าถึงบทบาท
ของท้าวสักกะ ที่แสดงให้เห็นความเมตตากวรุณาของพระองค์ โดยช่วยเหลือคนที่
กำลังเดือดร้อน และตกทุกข์ได้ยาก คือ

เรื่องขัมมชชาดกว่า เมื่อธรรมชชราชบัณฑิตถูกไล่ความและพระราช
หาเหตุจะมา จึงแกล้งสั่งให้สร้างอุทยาน ให้ชุดสระโบกขรณี อันทำด้วยแก้ว
เจ็ดประการ สร้างคฤหาสน์อันทำด้วยงาช้าง สร้างแกวมณี ท้าวสักกะก็ช่วย

¹ เรื่อง 4) ในข้อ 4.3.1.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค กุลาวกสูตร, หน้า 312.

เนรมิตให้เขาทั้งหมด แม้เมื่อพระราชเจ้าให้บัณฑิตนั้นสร้างยูริกาอุทยานอันประกอบ
 ควของค 4 คว หวังว่าถึงเหตาก็ไม่สามารถจะช่วยเขาเนรมิตได้ เพื่อจะได้
 เป็นเหตุอานในการสั่งประหารเขาเสีย ท้าวสักกะก็ยังไม่มาแนะนำบุคคลที่มีคุณสมบัติ
 เช่นนั้นให้เขา ทำให้เขารอคอย

เรื่องขัตติงการชาดก มีคำปรารภตนเรื่องว่า เทวดาผู้สถิตที่ชุมประค
 เรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้นเป็นผู้มีเมตตาจิต พยายามจะให้เศรษฐีเลิกทำทาน
 จึงถูกเศรษฐีตีไล่ไม่มีที่อยู่ ต้องพาครอบครัวระเหระหนไปขอความช่วยเหลือจาก
 เทวดาผู้ใหญ่ แต่ก็ไม่มีใครช่วยได้จึงต้องไปทูลขอท้าวสักกะให้ทรงช่วย พระองค์
 ก็แนะนำยให้เทวดานั้นบันดาลให้ทรัพย์ของเศรษฐีกลับบริบูรณ์ตามเดิม แล้วจึงไป
 ขอโทษเศรษฐี²

เรื่องมหาสุทโสมชาดก ว่า เมื่อเจ้าโปริสาทจับพระราชเจ้าทั้งร้อยเอ็ดองค์
 มาแล้วเตรียมทำพิธีกรรมแก่รุกขเทวดา แม่รุกขเทวดาองค์นั้นจะไม่ปรารภนาพิ
 กรรม แต่ก็ไม่อาจห้ามเขาได้ทั้งที่พระองค์เองก็ปรารภนาจะช่วยพระราชเจ้าเหล่านั้น
 จึงต้องไปทูลท้าวสักกะ ซึ่งช่วยแนะนำว่า มีพระเจ้าสุทโสมเพียงองค์เดียว ที่
 จะช่วยพระราชเจ้าเหล่านั้นโดยวิธีทรมานเจ้าโปริสาทให้หายพยศ ถ้ารุกขเทวดา
 ปรารภนาจะช่วยชีวิตพวกพระราชเจ้าทั้งหมด ก็ต้องไปบอกเจ้าโปริสาทว่า ตนประสงค์
 พระเจ้าสุทโสมในการทำพิธีกรรมด้วย และเพราะอุบายของท้าวสักกะนี้เองที่ทำให้
 พระราชเจ้าทุกองค์รอดชีวิต³

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เลม 5, อรรถกถาทุกนิบาต,
 หน้า 73 - 8.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เลม 2, อรรถกถา เอกนิบาต,
 หน้า 441 - 3.

³ เรื่องเดียวกัน, เลม 16 อรรถกถา อสีตินิบาต, หน้า 327.

เรื่องคุดตลกซาดก เล่าว่า เมื่อคุดตลกถูกกษัตริย์ทำแข่งขันแสดงกิลปะในการ
คิดพิน เขาก็หวาดหวั่น กลัวตาย จึงคิดจะไปตายเสียในป่า แต่ก็ตัดสินใจไม่ตก
เป็นเหตุให้ท้าวสักกะสงสาร จึงลงมาแนะนำอุบายให้เอาชนะแก่กษัตริย์ได้ เรื่องนี้
ก็ตรงกับเรื่องคุดตลวิมานในวิมานวัตถุ ที่ว่าท้าวสักกะแปลงตนเป็นพราหมณ์ไปปลุกใจ
คุดตลบัณฑิต ผู้เจ้าใจ เพราะมุสลิละกษัตริย์ของตนจะคิดพินเจ็ดสายประชัน จนทำให้
คุดตลบัณฑิตชนะ แล้วพระองค์จึงให้พระมาตลีเทพสารให้นำเขาไปดาวดึงส์ เพื่อให้
เขาคิดพินถวาย²

เรื่องทิวาหนชาดกก็เล่าว่า ท้าวสักกะนำพราตัมวิเศษ ซึ่งสามารถ
เก็บไฟมาก่อไฟให้โตตามที่ใจของสิ่งประทานแก่คาบสมุเป็นโรคยอมเหลืออง มอบ
กลองวิเศษสำหรับขับไล่ซางไหนดหรือจะเรียกขานให้รักก็ได้แก่คาบสมุถูกขางรบกวน
และมอบหมอนมสมวิเศษให้แก่คาบสมุของการนมสม³

เรื่องภัทรมภูภทกซาดกเล่าว่า เมื่อท้าวสักกะเห็นลูกชายในชาติก่อนของตน
ต้องตกทุกข์ได้ยากด้วยเหตุที่เป็นนักเลงสุรา ก็ลงมาประทานหมอสารพัดนึกให้⁴

เรื่องอัญญาซาดกก็ว่าท้าวสักกะเคยเสด็จลงมาป้องกันพระราชชา ผู้ทรง
ทศพิชราชธรรม ผู้จะถูกยักษ์มิจนาทิลูทำร้าย⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 5 อรรถกถา ทุกนิบาต, หน้า 171.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 26 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 18
ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ, หน้า 48.

³ พระคัมภีร์ซาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 4 อรรถกถา ทุกนิบาต,
หน้า 227.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7 อรรถกถา ตักนิบาต, หน้า 3.

⁵ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, อรรถกถา จตุกนิบาต, หน้า 282.

เรื่องโสมทัตตชาดก เล่าว่า ท้าวสักกะเสด็จลงมาเตือนคาบส ผู้กำลัง โศกเศร้าด้วยเหตุที่ข้างเลี้ยงของตนตายลง 1

นอกจากนี้เรื่องราวชาดกหลายเรื่องยังเล่าว่า ท้าวสักกะลงมาเนรมิต อาศรมประทานแก่ผู้ที่จะออกบวชเป็นคาบส ถ้าไม่เสด็จลงมาเองก็ให้พระวิสสุกรรม หรือวิศวกกรรม 2 ลงมาเนรมิตแทน เช่น ในเรื่องกุกกาทาลกชาดก พระองค์ให้พระ วิสสุกรรมมาเนรมิตอาศรมให้กุกกาทาลกบัณฑิต 3 ในเรื่องอินทริยชาดก ท้าวสักกะสร้าง อาศรมถวายโชติपालกนิ 4 ในเรื่องสร้งกชาดก ท้าวสักกะก็ให้พระวิสสุกรรมเนรมิต อาศรม และเตรียมบริขารของบรรพชิตไว้ให้โชติपालกนิ 5 ให้เนรมิตอาศรม

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 9, อรรถกถา สัตตกนิบาต, หน้า 107.

2 พระวิสสุกรรม หรือ เวสุกรรม หรือ วิศวกกรรม นั้นเป็นเทวดาคือเป็น นายช่างของเหล่าเทวดาในชั้นดาวดึงส์ เทพองค์นี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนไทย บางที เรียกท่านว่า พระวิษณุกรรม หรือเรียกแบบชาวบ้านว่า พระเพชรณูกรรม ก็มีกล่าว กันว่าในอดีตชาติ เมื่อท้าวสักกะยังเป็นนายมฆะ พระวิสสุกรรมก็คือ ช่างไม้ที่สร้าง ศาลนั้นเอง ทั้งนิบาตชาดกและปัญญาสาชดก มักกล่าวถึงเทพองค์นี้ในเรื่องที่เป็นผู้ รัับบัญชาจากท้าวสักกะให้มาสร้างอาศรม และเนรมิตเครื่องบริขารของบรรพชิตให้แก่ คนที่ผู้ปรารถนาจะบวช

3 พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2 อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า 586.

4 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 9 อรรถกถา อัญญกนิบาต, หน้า 215.

5 พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 14 อรรถกถา จัตตาฬิสนิบาต, หน้า 250.

และจัดบรรพชิตบริขารให้พระเจ้าสุทโธสมิในเรื่องจุลลสุทโธสมิ¹ ให้พระเทมีย²
ให้ทุกุลและปาริกา³ และให้พระเวสสันดรกับพระมัทรี⁴

ด้วยเหตุที่ท้าวสັกกะเป็นผู้มีความเมตตากรุณาตัวเอง จึงทำให้วรรณคดีมาดี
ส่วนใหญ่กล่าววว่า พระองค์ทรงช่วยเหลือคนคดผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือใครได้รับความเดือด
ร้อน ก็มีตัวอย่างมากมายทั้งในนิบาตชาดกและปัญญาสาชดก จนทำให้เรากล่าว
การช่วยเหลือคนคดนั้นเป็นหน้าที่สำคัญของท้าวสັกกะ และพระองค์จะรู้ได้ว่า มีคนคด
ผู้มีศีลตกทุกข์ได้ยาก หรือคนชั่วจะทำให้คนคดเดือดร้อนด้วยการที่แทนบัณชุกัมพลศีลา
เกิดร้อนขึ้น หรือบางทีกล่าวว่า พิกพของท้าวสັกกะร้อนขึ้น มีกล่าวไว้เป็น 2 นัย
เช่นนี้ เรื่องสสบัณฑิตชาดกกว่า พิกพของท้าวสັกกะจะร้อนใดด้วยเหตุ 4 ประการ
คือ

1. สีนอายุของท้าวสັกกะ
2. ท้าวสັกกะสิ้นบุญ
3. เพราะสัตว์อันมีอำนาจภาพมาก ค้างอยู่ในสถานทีนั้น
4. เคชแห่งศีลของสมณพราหมณผู้ประกอบด้วยกรรม⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 371.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17 อรรถกถา มหานิบาต เติมยชาดก, หน้า 46.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, สุวรรณสามชาดก, หน้า 153.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 20 อรรถกถา มหานิบาต, เวสสันดรชาดก,
หน้า 83.

⁵ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7 อรรถกถา จตุกกนิบาต, หน้า 128.

ในบรรดาเหตุทั้ง 4 ประการนี้ ประการที่สามเป็นเหตุที่ทำให้ท้าวสักกะมกตกใจ
ยิ่งกว่าประการอื่น ๆ เพราะเกรงว่าผู้อื่นจะมาแย่งตำแหน่งของพระองค์

ส่วนเรื่องกัณหชากกว่า บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะได้แสดงอาการ
รอน และอาสนะนั้นจะรอนขึ้นด้วยเหตุ 4 ประการเช่นกัน¹

บทบาทของท้าวสักกะในแง่ที่ทรงช่วยเหลือคนดีผู้ตกทุกข์ได้ยากนั้น พระองค์
จะลงมาช่วยก็ต่อเมื่อมีสัญญาณ คือ พิกพ หรืออาสน์ของพระองค์เกิดรอนขึ้นด้วยเดช
ของศีลที่สมณพราหมณ์ประกอบด้วยกรรมทรงไว้นั้นเอง ดังเช่น อรรถกถาธรรมบท
ได้เล่าไว้ในเรื่อง พระจักขุปาลเถระว่า เมื่อพระเถระตาบอดและอยู่ระหว่างทางที่
จะมาเมืองสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่สามเณรที่นำทานมานั้นพอมายังกลางทาง
ก็ประพฤตินิดคิด ท่านจึงไล่ไปเสีย ไม่ยอมร่วมทางด้วย อำนาจศีลของพระเถระ
ก็ทำให้แท่นบันฑุกัมพลศิลาของท้าวสักกะรอนขึ้น เมื่อพระองค์ทรงทราบเหตุก็ดำริว่า
ถ้าพระองค์ไม่ไปหาพระเถระเคียรของพระองค์จะแตกเป็น 7 เลี่ยง จึงเสด็จลงมา
นำพระเถระไปเมืองสาวัตถี และไปสงที่พระเชตะวัน²

เรื่องมณีโจรสาคกเด้าว่า เมื่อพระราชาประสงค์จะแย่งนางสุชาดา ภรรยา
ของพระโพธิสัตว์ จึงใส่ความว่าพระโพธิสัตว์เป็นโจรและให้นำตัวไปประหาร นาง
สุชาดาจึงคร่ำครวญว่า เทวดาผู้คอยสอดส่องดูแลผู้มีศีล และขัดขวางผู้ชั่วชานั้นไม่มี

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 10 อรรถกถา ทสกนิบาต,
หน้า 105.

² พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 1, หน้า 24 - 5.

อยู่เลยหรือโง่ จึงไม่มีใครมาขัดขวางการกระทำอันชั่วร้ายนี้ ทันใดนั้นแทนของ ท้าวสักกะก็ร่อนขึ้น ทำให้พระองค์สงสัยว่าใครประสงค์จะให้พระองค์พ้นตำแหน่ง เมื่อทราบเหตุพระองค์ก็เสด็จลงมาบันดาลให้พระราชานูประพฤตินิดไปนอนแทนพระ โภชิสต์^๑ และให้พระโภชิสต์ประทับบนหลังข้างแทนพระราชานู เมื่อพระราชานูถูก ประหารชีวิตแล้ว ท้าวสักกะก็ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกให้พระโภชิสต์ และตั้ง นางสุชาดาเป็นอัครมเหสี พร้อมกับประทานโอวาทให้เสวยราชย์โดยธรรม^๑

เรื่องเกษีสิดาดอก กล่าวถึงพระราชานูชอบเล่นสนุกด้วยการทรมานคนแก่ จนกระทั่งคนในอาณาจักรพากันละอายที่จะเลี้ยงดูบิดามารดาไว้ให้พระราชานูเรียกตัว ไปบังคับให้เล่น จึงส่งบิดามารดาออกนอกแควนแควน รอนถึงท้าวสักกะต้องเสด็จลงมา ทรมานพระราชานูให้สำนึกพระองค์ แล้วจึงประทานโอวาทให้เลิกทรมานคนแก่ และให้ อ่อนน้อมถ่อมตน พร้อมทั้งขู่ว่าถ้าพระราชานูไม่เลิกประพฤตินั้นดังเดิม พระองค์จะ ทำลายพระเศียรเสียดายจักรเพชร^๒

เรื่องสัมพุชาชาดก^๓ เมื่อนางสัมพุลาไปเก็บผลไม้ในป่าเพื่อจะนำมาถวาย สวามี นางถูกทานพคนหนึ่งข่มขู่จะให้เป็นเมียและหาใครชายไม่ได้ก็คร่ำครวญว่า เทพ ผู้มีศีลไม่มีหรืออย่างไรจึงปล่อยให้นางถูกข่มเหง อำนาจศีลของนางทำให้พิภพของ ท้าวสักกะหวั่นไหว บัดนี้ข่มขู่ผลิดาอาสน์แสดงอาการรอนรัม ท้าวสักกะจึงทรงวชิราวุธ ลงมาสั่งทานพให้ปล่อยนางแล้วพระองค์ดำริว่าทานพคนนั้นอาจจะหาตัวอีกจึงจงจำด้วย

^๑ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 4 อรรถกถา ทุกนิบาต, หน้า 256 - 8.

^๒ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 5 อรรถกถา ทุกนิบาต หน้า 7 - 8.

ตรวนทิพย์ แล้วเอาไปปล่อยไว้ในการลงโทษ¹

เรื่องกุสชาคกัว่า เมื่อท้าวสักกะประทานพรให้นางสีวตีผู้ประสงค์โอรสได้มีโอรสถึง 2 องค์แล้ว ต่อมาหลังจากที่พระเจ้ากุสราชต้องทนทรมานในเมืองสาครละถึง 7 เดือนด้วยประสงค์จะได้นางประภาวตีผู้เป็นชายากลับเมือง ท้าวสักกะก็หาอุบายช่วยพระองค์โดยแกล้งเนรมิตทูตไปส่งข่าวยกนางให้กับกษัตริย์ 7 เมือง จนนางประภาวตีรู้ว่าอันตรายจะมาถึงตัวจึงยอมมออสวามีแล้วท้าวสักกะยังมอบแถมมณี ชื่อเวโรจนะให้พระเจ้ากุสราชผู้กลับมีรูปร่างงดงามด้วยฤทธิ์ของแก้ว²

เรื่องมหาชนกชาคกัว่า ท้าวสักกะแปลงเป็นคนแก่นำยานมารับอัศวมเหสีผู้กำลังทรงครรถ์แก่ของพระเจ้าอริฏฐชนก ขณะต้องหนีจากนครมิถิลาเมื่อสวามีถูกปลงพระชนม์ในที่รบ ท้าวสักกะพาพระนางไปส่งที่เมืองกาลจัมปากะตามที่พระนางปรารถนา³

เรื่องสุวรรณสามชาคกัว่า ท้าวสักกะเป็นผู้นำรุ่งทุกคาบส และปาริกาคาบสินี พระองค์แนะนำให้คาบสเอามือลูบท้องคาบสินีเพื่อจะได้มีบุตรคอยปฏิบัติ เพราะทรงทราบว่าต่อไปคาบสทั้งสองจะตาบอด⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 14 อรรถกถา สัตตนิบาต, หน้า 170 - 171.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 15 อรรถกถา สัตตนิบาต, หน้า 243 - 71.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17 อรรถกถา มหานิบาต, หน้า 74 - 5.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17 อรรถกถา มหานิบาต, หน้า 153.

เรื่องมโหสถชาดกเล่าว่า เมื่อมโหสถเกิด ท้าวสักกะก็นำแท่งโอสถมาวางไว้ให้ในมือเพื่อจะไคร้รักษาคนเจ็บไข¹ และเป็นการแสดงอนุภาพของมโหสถโพธิสัตว์ต่อมาเมื่อมโหสถอายุได้ 7 ปี พระองค์ประสงค์จะให้เขาได้แสดงปัญญาจึงจำแลงองค์เป็นมมนุษย์มาแย่งรถของผู้อื่น เพื่อมโหสถจะได้ตัดสินว่าใครเป็นเจ้าของที่แท้จริง เขาก็ตัดสินได้และควยความฉลาดข้างสังเกต เขาก็ยังรู้จักท้าวสักกะอีกควย เพราะแม่จะอยู่ในร่างมนุษย์ พระองค์ก็ไม่มีเหงื่อ ไม่มีลมหายใจเขาออก ไม่สะทกสะท้าน ตาไม่กระพริบและเมื่อรู้ว่าเป็นพระองค์แล้ว มโหสถยังเตือนเสียควยว่าอย่าทำเช่นนั้นอีก²

เรื่องจันทกุมารชาดกเล่าว่า ท้าวสักกะเสด็จมาช่วยพระจันทกุมาร ผู้จะถูกพระบิดาจับข้ายัญ เพราะหลงเชื่อกัณฑ์พาล พรหมณเฑาะมาตพระกุมาร ซึ่งแนะนำให้พระราชาทำพิธีข้ายัญควยสิ่งที่ทำไคยาก เช่น พระมเหสี โอรส ธิดา ฯลฯ อย่างละสี่ แล้วจะไคไปสวรรค์ เป็นเหตุให้พระชายาของพระกุมารควยควยควยความทุกข์โศก จนท้าวสักกะต้องเสด็จลงมาช่วยพระราชาผู้ลำบาก และกัณฑ์พาลก็ถูกประชาชนรุมฆ่าโดยไคก่อนหินทุมเพียงคนละก้อน³

เรื่องเวสสันดรชาดกเล่าว่า เมื่อชูชกขอส่งกุมารไปแล้ว ท้าวสักกะก็เกรงว่าจะมีผู้มาขอพระมัทรีให้พระเวสสันดรขององค์ไคควยอย่างลำบาก จึงแปลงองค์เป็นพรหมณเฑาะมาขอพระมัทรี ควยหวังจะให้พระเวสสันดรไคไปเพ็ญพารทาน เมื่อได้พระมัทรีแล้วก็ควยคืนพร้อมกับประทานพรให้พระเวสสันดร 8 ประการ⁴ ต่อมาเมื่อ

¹ เรื่องไคเดียวกัน, เลม 18, หน้า 5.

² เรื่องไคเดียวกัน, เลมไคเดียวกัน, หน้า 20 - 21.

³ เรื่องไคเดียวกัน, เลม 19, หน้า 147 - 51.

⁴ เรื่องไคเดียวกัน, เลม 20, หน้า 199 - 211.

พระเจ้าสุยชัยเสด็จมารับโอรสกลับเมือง กษัตริย์ทั้งหกพระองค์มาพบกันแต่ด้วยความดีใจและความโศก ทำให้ต่างสลับไปพร้อมกัน รวมทั้งหมุ่ทหารด้วย ท้าวสักกะจึงบันดาลให้ฝนโบกขรพรรษตกเพื่อให้กษัตริย์ทั้งหกพ้นทุกข์¹

ปญฺญาสชาดกก็เล่าถึงบทบาทของท้าวสักกะในแง่ที่แสดง ความเมตตา กรุณาไว้หลายเรื่อง คือ

เรื่องสมุทโทฆสชาดกว่า พระองค์บังคับให้วิทยากรที่ขโมยพระขรรค์พิเศษของพระสมุทโทฆสไปจนพระองค์ต้องว่ายน้ำในมหาสมุทรถึง 7 วันนั้น ให้นำพระขรรค์มาคืน มิฉะนั้นท้าวสักกะจะตีวิทยากรตนนั้นให้แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง²

เรื่องสุชนชาดกว่า เมื่อพระสุชนต้องเลือกหาชายาของตนจากธิดาทั้งเจ็ดนางของท้าวพุมราช แต่นางทั้งเจ็ดมีลักษณะคล้ายคลึงกันจนพระองค์จำไม่ได้ รอนถึงท้าวสักกะต้องลงมาช่วย โดยเนรมิตตนเป็นแมลงวันทองจับเคี้ยวนางมโนहरา ทำให้พระสุชนได้นาง³

เรื่องปาลจิตตกุมารชาดกก็ว่า ท้าวสักกะเคยแปลงเป็นม้าพานางอรพิมพเทวีกับปาลจิตตกุมาร เหาะหนีทหารของพรหมทัตตุมาร⁴ และภายหลังพระองค์ยังเนรมิตโอสถวิเศษวางไว้ให้นางไซชุบสามีให้ฟื้น⁵

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับที่ ส.อ.ส., เล่ม 20 - วรรคกถา มหานิบาต, หน้า 240 - 241.

² ปญฺญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 22.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 706 - 7.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 709 - 10.

เรื่องโสณันทชาดก เล่าว่า ท้าวสักกะแปลงเป็นนกนางเขนมาคาบกุมารี
ในครรภ์นางสีปรีชนีตามที่นางอธิษฐาน แล้วนำกุมารีนั้นไปไว้ในดอกบัวในป่า
หิมพานต์¹

เรื่องสุวรรณวงศ์ชาดก เมื่อสุวรรณวงศ์เดือดร้อน เพราะวิชาธรมาลัก
พระศรวิชัย ท้าวสักกะก็ลงมาบังคับให้คืน มิฉะนั้นพระองค์จะทำโทษแล้วพระองค์
ยังนำพิณพิมายมาประทานสุวรรณวงศ์ด้วย²

ปัญญาสชาดกมักจะกล่าวถึงท้าวสักกะในแง่ที่พระองค์เชิญพระโพธิสัตว์
ลงมาเกิดเป็นโอรสของคนที่ปรารถนาโอรส เช่น เรื่องสุชนุชาดก สิริ-
วิบูลกิตติชาดก พากุลชาดก สีหนาทชาดก เทวัญชาดก สุวรรณวงศ์ชาดก และ
เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่พระองค์มักจะทำก็คือ ช่วยสร้างอาศรม ที่จงกรม ตลอด
จนบริวารของบรรพชิตให้แก่คนที่ต้องการจะบวช เช่นเดียวกับที่นิยมนำไวโน
นิยาตชาดก และส่วนใหญ่แล้วพระองค์จะรับสั่งให้พระวิสุตกรรมลงมาเนรมิตแทน
เช่น เรื่องรัตนปโยทชาดก พระองค์รับสั่งให้พระวิสุตกรรมไปเนรมิตสระบัว
อาศรม และเครื่องบรรพชิตบริวารให้พระนางสิริรัตนอาภา³ ให้แก่พระเจ้าอังคเสน
และนางสุเมขลาในเรื่องมหาปทุมชาดก⁴ ให้สุรพักโพธิสัตว์⁵ บางครั้งพระองค์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

² เรื่องเดียวกัน, ภาค 1, หน้า 624.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 520 - 521.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 361.

ก็ให้พระวิสสุกรรมมาสร้างที่อยู่ใหญ่มีบุญ เช่น เรื่องเสกนันทิตชากก พระองค์เนรมิต
 สระบัวให้เป็นที่อยู่ของหนูขาวเป็นบัณฑิต¹ ให้เนรมิตปราสาทและสรรพัตนะให้แก่ชาย
 หญิงผู้ทำบุญกับพระพุทธรูปในเรื่องเหวรุกขกุมารชากก² ส่วนในเรื่องสุวรรณภูมิชาคก
 พระองค์นำ "ธนูพระอินทร์" มีลูกศร 5 ลูก ล้วนแต่มีฤทธิ์มาให้สุวรรณภูมิ³ เพื่อใช้
 รบกับพระเจ้าสิงหล ในเรื่องสุวรรณสิริสาชากก ท้าวสักกะรับสั่งให้พระวิสสุกรรมมา
 เนรมิตสะพานเงิน สะพานทองให้สุวรรณสิริสาชากกผู้ครองการจะโคนางสุวรรณคันธา
 ราชธิดาเป็นภรรยา⁴ ในเรื่องพากุลชากก พระองค์ได้เนรมิตห้องไขอันเป็นทิพย์ให้เป็น
 ที่อยู่ของนางสุชมาอิตทา⁵ และให้สร้างเรือนโหนดนางปทุมวาทิในเรื่องโสนันชากก⁶
 นอกจากนี้แล้วท้าวสักกะยังนำประพตคติ ผู้รักษาศีล ให้ขึ้นไปอยู่ดาวดึงส์บาง
 ให้ไปชมดาวดึงส์เพื่อเห็นผลของการทำดีบ้าง ดังเรื่องธรรมโสมตชากก พระองค์ได้
 นำพระเจ้าธรรมโสมตกราชไปดาวดึงส์และสั่งสอนธรรม เตือนมิให้ประมาท⁷ เรื่อง

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 590 - 595.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 640 - 642.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 334.

4 ปัญญาสาชากกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 2, หน้า 1021.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 93 - 133.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

7 เรื่องเดียวกัน, ภาค 1, หน้า 395 - 9.

ธรรมิกบัณฑิตพระราชก ท้าวสักกะก็พาพระเจ้าธรรมิกบัณฑิตผู้กระทำทานไปชมทิพยวิมาน¹
 ในเรื่องธรรมราชก พระองค์เชิญพระเจ้าธรรมราชผู้บริจาคทานเสมอไปอยู่เหนือโลก
 แต่พระราชโอรสเหนือโลกแล้วก็ชอกแล่มมนุษย์โลกเพราะไม่พอพระทัยที่จะเสวยสุขด้วยวิธี
 ที่เหมือนการยืมของผู้อื่นมา² ในเรื่องพหุลดาวิชา ท้าวสักกะก็เสด็จลงมาชม สัจจะ
 ชาติและกตัญญูของเสื่อกับวัวแมลง แล้วทรงพาสักกะทั้งสามขึ้นเหนือโลก กลายเป็นเทพบุตร
 เสวยทิพยสมบัติ³

วรรณคดีบาลีกล่าวถึงความเมตตาการุณาของท้าวสักกะ ที่แสดงให้เห็นปรากฏในเรื่อง
 รวาทต่าง ๆ มากมายหลายเรื่อง และเกือบจะทุกเรื่องก็กล่าวตรงกันว่าท้าวสักกะลงมา
 ช่วยผู้ตกทุกข์ได้ยากได้ก็เพราะมีสัญญาเดิมกับพระองค์ ด้วยการที่พิภพของพระองค์ หรือ
 แทนนั้นทุกกมลศิวาของพระองค์เกิดรอบขึ้นนั้น พุทธศาสนิกชนเห็นเป็นเรื่องที่น่าฟัง และ
 ก็เล้าสืบ ๆ กันมาโดยไม่มีใครคัดค้าน ไม่ว่าจะอยู่ในอรรถกถาชาดก อรรถกถาธรรมบท
 หรือปัญญาสาตกในสมัยหลัง แต่ในสายตาของผู้ที่ไม่ศรัทธาในธรรมแล้วก็จะเห็น
 เป็นเรื่องแปลกเป็นเรื่องนิทานไร้สาระ หรือกลายเป็นเรื่องชวนหัวไป ดังที่ Hopkins
 นักปราชญ์ทางวรรณคดีสันสกฤตแสดงความเห็นว่า เรื่องแทนที่ประทับของท้าวสักกะใน
 วรรณคดีบาลีเกิดรอบขึ้นนั้น เป็นเรื่องแปลกและไร้สาระ เขาอ้างด้วยว่าในมหากาพย์
 ของสันสกฤตไม่มีเรื่องเช่นนี้ การที่นักพรต (ที่กล่าวถึงในวรรณคดีสันสกฤต) บำเพ็ญตะ
 เป็นผู้มีตะกาศขึ้นนั้น เป็นการรบกวนให้พระอินทร์เดือดร้อน ก็ด้วยเหตุที่ทำให้พระอินทร์
 เกรงว่านักพรตจะแย่งตำแหน่งของพระองค์ได้ เพราะอำนาจตะ หรือนักพรตนั้น ๆ จะ
 ทำให้โลกเดือดร้อน มิใช่ทำให้แทนเกิดรอบขึ้น จนกระทั่งพระอินทร์ผู้ประทับต้องรู้สึก

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 455 - 462.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 479 - 482.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 573 - 6.

เคื่อดรอนจากแท่นนั้น ถึงที่กล่าวไว้ในวรรณคดีบาลี¹

ความเมตตาการุณาของท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีนั้น เราจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตอย่างมาก เพราะในวรรณคดีสันสกฤต พระอินทร์จะแสดงความเมตตาเฉพาะต่อผู้ที่ศรัทธาในพระองค์เท่านั้น เมื่อผู้ศรัทธาในพระองค์วิงวอนขอลสิ่งที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการปกป้องให้พ้นจากอันตราย หรือประทานทรัพย์สินต่าง ๆ แมจนกระทั่งภรรยา พระองค์จะประทานเฉพาะผู้ที่พระองค์โปรด หรือเฉพาะในแคว้นแควนของพระราชามีศรัทธาในพระองค์ ที่มีการสวดวิงวอนขอจากพระองค์เท่านั้น พระองค์จึงจะประทาน ยิ่งในสมัยมหากาพย์ ถ้าผู้ใดเคยบวงสรวงสังเวद्यพระองค์แล้วละเลิกไป พระองค์จะลงโทษพวกเขาด้วย ดังที่พระองค์เคยบันดาลให้ฝนตกหนักเพื่อจะลงโทษพวกโคบาลที่เลิกบวงสรวงพระองค์เสียตามคำแนะนำของพระกฤษณะ แต่วรรณคดีบาลีกลับตรงกันข้าม ท้าวสักกะแสดงความเมตตาการุณาต่อชนทั่วไปที่เป็นคนดี เป็นผู้รักชาติ ประพฤติธรรม หากคนเหล่านั้นต้องเคื่อดรอน พระองค์จะลงมาช่วยเหลือทันที ในบางครั้งชนเหล่านั้นไม่จำเป็นจะต้องร้องขอความกรุณาจากพระองค์เสียด้วยซ้ำ ดังที่ปรากฏในชาดกหลายเรื่องที่กล่าวมาแล้ว แต่สำหรับผู้ที่ไม่รักชาติ ไม่ประพฤติธรรมแล้ว พระองค์ก็ไม่ละเลยที่จะลงโทษเช่นกัน ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ความเมตตาการุณาของท้าวสักกะนั้นมีแก่ชนทั่วไป มากกว่าในวรรณคดีสันสกฤต สังยุตตนิกายกล่าวถึงความเมตตาการุณาของท้าวสักกะที่มีต่อชนทั่วไป แม้แต่กับศัตรูของพระองค์ คือ ท้าวเวปจิตติจอมอสูร เมื่อพระองค์ทราบวาท้าวเวปจิตติจอมอสูรป่วย เป็นไข้หนัก มีความทุกข์ พระองค์ก็อุทิศสวาทไปเยี่ยมถามอาการถึงที่ประทับ² เรื่องเช่นนี้ไม่เคยปรากฏเลยในวรรณคดีสันสกฤต ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า แม้ในวรรณคดีทั้งสองจะกล่าวเรื่องอุปนิสัยในด้านความเมตตาการุณาไว้ตรงกัน

1

Hopkins, Epic Mythology, p. 139.

2

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, หน้า 333.

แต่ก็มีแง่ต่างกันไปตามลัทธิศาสนา เมื่อวรรณคดีสันสกฤตเป็นเรื่องของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเน้นเรื่องการเคารพเทพ พระอินทร์จึงมีบทบาทแสดงความเมตตากรุณาแก่ผู้ที่เคารพศรัทธาในพระองค์ ซึ่งพระองค์อาจอำนวยประโยชน์ให้ถึงต้องการ มีโชแก่คนทั่วไป หรือแก่คนที่มิได้นับถือพระองค์ ส่วนวรรณคดีบาลีเป็นวรรณคดีทางพุทธศาสนาที่มุ่งให้เห็นกฎแห่งกรรม และสอนให้คนประพฤติดี ฉะนั้นท้าวสักกะผู้เป็นเทพพุทธศาสนิกชนทั่วไปรู้จักกันดี จึงเป็นเทพที่ทรงมีความเมตตากรุณาแก่ชนทั่วไปไม่เลือกหน้า แม้อายุประพฤตินั้นในทางเสื่อมพระองค์ก็มักจะให้โอกาสกลับตนเป็นคนดี โดยเตือนหรือชี้ให้เห็นการกระทำอย่างเค็มเสีย ถ้าไม่เลิกพระองค์จึงจะลงโทษในภายหลัง และพระองค์จะแสดงความกรุณาต่อผู้ประพฤติธรรม และคอยช่วยเหลือเมื่อต้องประสบความเดือดร้อน ในบางครั้งการช่วยเหลือของพระองค์ก็เป็นเรื่องช่วยให้นั้นใคร่ทำความดี เช่น ใค้นำเพ็ญบารมีให้เต็มเปี่ยมถึงที่ต้องการ ดังที่พระองค์เคยช่วยพระเวสสันดรให้ใค้นำเพ็ญบารมี การไปขอพระมัทรีมเหสีของพระเวสสันดร ครั้นได้รับแล้วก็ถวายคืน เรื่องเช่นนี้มีอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัญญาสาคร แต่หน้าแปลกก็คือ แม้วาความเมตตากรุณาของพระองค์นั้นในวรรณคดีทั้งสองภาษานี้กล่าวไว้ในแง่ต่างกัน แต่เรื่องการช่วยให้ใค้นำเพ็ญบารมีนั้นในวรรณคดีสันสกฤตก็กล่าวถึง ดังในกถาสรีตสาคร มีข้อความเล่าถึงเรื่องที่พระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวแสวงมาทกลองพระหทัยท้าวศัพดี ผู้ประสงค์จะชวนกเขาให้พ้นอันตรายจากเหยี่ยว แต่ต้องเชือดเนื้อพระองค์ให้เหยี่ยวแทน

4) ท้าวสักกะทรงเป็นนักรบ ท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีก็เช่นเดียวกับพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต คือ พระองค์เป็นนักรบ ทรงเป็นหัวหน้าทวยเทพในการทำสงครามกับพวกอสูรที่เรียกว่า เทวาสูรสงคราม ซึ่งมักกล่าวถึงกันเสมอ ในลัทธิปัญญาสาคร ท้าวสักกะทูลพระพุทธรเจ้าว่า ครั้งหนึ่งเกิดสงครามระหว่างเทวดากับอสูร พวก

¹ เสฐียรโกเศศ, (พระยาอนุนานราชชน), กถาสรีตสาคร (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 139 - 141.

เทวดาขณะ เป็นเหตุให้พระองค์ดำริว่า "บัดนี้ พวกเทวดาในเทวโลกนี้จักบริโภครโธชา ทั้งสอง คือ ทิพย์โธชา และอสุร์โธชา" เป็นเหตุให้พระองค์ทรงยินดี¹ และอีกครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะเลาให้พระโมคคัลลาน์ฟังว่า เทवासुरสงครามครั้งหนึ่ง ฝ่ายเทวดาขณะ เมื่อ พระองค์กลับจากสงครามนั้นแล้วจึงไปรื้อให้สร้าง เวชยันตปราสาทมีรอยชั้นขึ้น เป็นสถานที่ นารัณรมย² แต่ท้าววชชากกว่า ในสงครามครั้งหนึ่ง เมื่อเทวดาขณะท้าวสักกะเสด็จเข้า เทพนคร ขณะนั้น เวชยันตปราสาทก็ผุพังขึ้นมาจากแผ่นดินสูงตระหง่านประมาณพันโยชน์ และ เพราะเหตุที่ถึงขั้นเมื่อเวลาขณะ จึงขนานนามว่า เวชยันต³ เทवासुरสงครามนั้น บางครั้งเมื่อพวกเทวดาขณะแล้ว จับท้าวเวปจิตติ จอมทัพฝ่ายอสุร์ได้ ก็มีคัมภีร์โพลหลัง ควยเครื่องพันธนาการหาอย่าง นำไปเผ่าท้าวสักกะจอมทัพฝ่ายเทวดา ที่สุธรรมมาเทวสภา⁴ ก็มี แต่บางครั้งเทวดาก็เป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำจนถึงกับจะพ่ายแพ้งทักกลัวไว้ในท้าววชชาก⁵ แต่แล้วพวกอสุร์ก็เกิดเข้าใจผิดคิดกลัวท้าวสักกะขึ้นมาเลยพากันล่าถอยไปหมด เป็นเหตุ ให้พวกเทวดาขณะสงครามในตอนจบโดยบังเอิญ⁶

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2
ทีฆนิกาย มหาวรรค, หน้า 253.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 4 มัชฌิมนิกาย มูลปดณาสก, หน้า 379.

³ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2 อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า 397.

⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7
สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, หน้า 307.

⁵ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 395 - 7.

⁶ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน.

สาเหตุที่เกิดเหวอสูรสงครามนั้นมี 2 ประการ กล่าวคือ

ก. พวกเทวดายึดครองดาวดึงส์ไว้เป็นของตนเองพวกเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่พวกอสูรอยู่ในดาวดึงส์มาก่อนเทวดาเสียอีก มีหน้าซำการยึดครองนั้นยังใช้วิธีจับพวกอสูรขว้างลงมาจากดาวดึงส์จนตกใตภเขาพระสุเมรุเสียอีก เพราะขณะนั้นพวกอสูรมินเมาไม่รู้สึกตัว เนื่องจากการเลี้ยงทิพพานเมื่อเห็นพวกเทวดามาเกิดบนดาวดึงส์ร่วมกับพวกตน จึงเป็นเหตุให้พวกอสูรเคียดแค้นอย่างยิ่ง และเสียดายที่อยู่เดิมของพวกตน ตลอดจนคนปาริฉัตตะกะ (ปาริชาต) ในเทวโลกที่พวกตนเคยชื่นชมเมื่อยามคอกบาน ฉะนั้นยามใดที่คอกจิตตปาดลื่นเป็นไม่ประจำพิภพอสูรบาน เหล่าอสูรก็ยิ่งรู้สึกว้าว อสูรพิภพนี้ไม่ใช่เทวโลกของตน เพราะในเทวโลกมีต้นปาริฉัตตะกะ ก็ทำให้คิดแค้นที่ท้าวสักกะมอมพวกตนให้มันเมา แล้วฉวยโอกาสแย่งพิภพเดิมของตนไปครอง คิดแล้วพวกอสูรก็ยกขบวนมารบกับท้าวสักกะ¹

ข. ท้าวเวปจิตติจอมอสูร มีธิดาชื่อ นางสุชาดา อสูรก็ธูญา นางมีรูปดีริ่งงาม เป็นที่ทรวงแทนของจอมอสูร ถึงขนาดที่ไม่ยอมยกนางให้ใครง่าย ๆ ควดยเห็นว่าเขาเหล่านั้นไม่เหมาะสมกับธิดาตน² เมื่อพระองค์ตัดสินพระทัยจะให้นางเลือกตัวเอง ท้าวสักกะผู้เป็นศัตรูก็ยังจำแสดตนเป็นอสูรแถมมาเลือกคุณและไต่นางไป มีหน้าซำยังประกาศตนควยว่าเป็นท้าวสักกะ ทำให้ท้าวเวปจิตติและพวกอสูรแค้น ฉะนั้นยามใดที่คอกจิตตปาดลื่นบาน พวกอสูรก็ประสังขระรบกับท้าวสักกะ ควดยสำคัญว่าเป็นเวลาที่คอกปาริฉัตตะกะของพวกตน ฌที่อยู่เดิมบานแล้ว³

กล่าวกษาคเลาวา หลังจากเหวอสูรสงครามครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะผู้เป็นจอมทัพได้จัดกองทัพป้องกันเทพนครไว้ คือ ตั้งกองรักษาเป็นด่านสำคัญถึง 5 ชั้น เพื่อป้องกันมิให้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 395.

² พระธรรมบทฎกษาแปล, ภาค 2, หน้า 162.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

พวกอสูรมาตีเพนนครต่อไป กล่าวคือ

ชั้นที่ 1 พวกนาค พวกนี้กำลังแข็งแรงทางน้ำ จึงให้ตั้งอยู่เชิง
เขาพระสุเมรุชั้นแรก คอกบิฑะเดหลวง

ชั้นที่ 2 พวกครุฑ พวกนี้อยู่ในป่าสิมพลี เป็นคานชั้นที่สองถัดจาก
พวกนาค

ชั้นที่ 3 พวกกุมภัต

ชั้นที่ 4 พวกยักษ์

ชั้นที่ 5 ทวามหาราชทั้งสี่ ผู้ครองสวรรค์ชั้นแรก คือ จาคุมหาราชิกามี
อันตั้งอยู่บนยอดเขาคันธร เป็นระยะทางกึ่งหนึ่งจากเชิงเขาพระสุเมรุไปดาวดึงส์
ซากเกรงนี้เองที่เรียกเพนนคร และอสูรนครทั้งสองนี้ว่า อยุธมบุรี หรือ อยุธยา เพราะ
เป็นเมืองแข็งแรงที่ใคร ๆ จะหักเอาด้วยกำลังรบไม่ได้ คราวใดพวกอสูรมีกำลังมากกว่า
พวกเทวดา ก็ถอยทัพกลับเข้าเมืองแล้วปิดประตูเมืองเสีย พวกอสูรตั้งแสนักทำอะไรไม่ได้
เมื่อถึงคราวที่พวกเทวดามีกำลังมากกว่า ก็รบไลพวกอสูรไปจนถึงประตูเมือง ถ้าพวกอสูร
ปิดประตูเมืองเสียแล้ว พวกเทวดาตั้งแสนักไม่อาจจะทำอะไรได้ สำหรับฝ่ายเทวดานั้น
นอกจากจะตั้งคาน 5 ชั้นแล้ว ที่เพนนครในดาวดึงส์ ยังประดิษฐานรูปจำลองของท้าวสักกะ
ซึ่งมีวชิราวุธในพระหัตถ์ไว้ที่ทวารแห่งเพนนคร พวกอสูรเมื่อยกมารบ แม้จะสามารถเอา
ชนะหักคานทั้งห้าขึ้นมาได้แล้วก็ตาม เมื่อมาเห็นรูปจำลองท้าวสักกะแต่ไกล ก็ยอมหนีไป
ควยเขาใจว่าท้าวสักกะเสด็จออกมา²

การสงครามระหว่างเทวดา ซึ่งมีท้าวสักกะเป็นหัวหน้า กับพวกอสูรที่มีเวปจิตติ
เป็นหัวหน้า คล้ายคลึงกับเรื่องราวในวรรณคดีสันสกฤต แม้เนื้อเรื่องของหัวหน้าอสูรใน

¹ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 398.

² พระคัมภีร์ภฏฐกถาแปล, ภาค 2, หน้า 164.

วรรณคดีสันสกฤต เรียกวิประจิตติ (Vipracitti) ก็คล้ายกับวรรณคดีบาลี และ สงครามที่กล่าวถึงในวรรณคดีทั้งสองก็ว่า เป็นสงครามที่ยืดเยื้อ เป็นเรื่องแย่งชิงความ เป็นใหญ่เหมือนกัน ต่างกันแต่ในวรรณคดีสันสกฤตเป็นการแย่งตำแหน่งพระอินทร์ (การ สงครามระหว่างพระอินทร์กับอสูร สมัยมหากาพย์ที่กล่าวถึงในตอนที่ว่าควยพระอินทร์ใน วรรณคดีสันสกฤต)¹ แต่วรรณคดีบาลีว่า เป็นสงครามแย่งดาวดึงส์ (สถานที่) ส่วน พวกอสูร ในวรรณคดีสันสกฤตถือเป็นอมนุษย์ชั้นต่ำ ต่างจากในวรรณคดีบาลีที่ถือเป็นชาว สวรรคพวกหนึ่ง และเคยครองดาวดึงส์มาก่อนพวกท้าวสักกะควยฆ่า แสดงว่าเป็นพวกที่ ทำบุญกุศลไว้มากพอสมควร เพราะถึงจะตองอุบายของท้าวสักกะจนตองพลัดพรากจากที่ อยู่ แต่ควยผลบุญที่เคยทำจึงเกิดมีอสุรพิภพภายใต้เชิง เขาพระสุเมรุเป็นที่อยู่ใหม่กล่าวกันว่า พิกพนั้นมีขนาดเนื้อที่ ตลอดจนที่พยุสมบัติ และความรุ่งเรืองไม่ต่างจากที่อยู่เดิมนัก สิ่งที่เขาออกไปคือคนปาริฉตกะ แต่ก็ยังมีตนจิตตปราดี (คนแคระ) เป็นไม่ประจำพิภพ แทนสภาพและฐานะของพวกอสูรในวรรณคดีบาลีจึงสูงกว่าในวรรณคดีสันสกฤตในสมัยแรก ๆ แต่สำหรับในสมัยมหากาพย์และปุราณะแล้ว ฐานะของพวกอสูร ซึ่งเรามักกล่าวรวม ๆ กันไปทั้งพวกแพทย์ และทนาย เป็นคน ก็คล้ายคลึงกับในวรรณคดีบาลี เพราะเมื่อ เปรียบกับพระอินทร์ต่างก็เป็นโอรสของพระกัศยป แต่ต่างมารดากันเท่านั้น เรื่องราว ของพวกอสูรในวรรณคดีทั้งสองจึง คล้ายคลึงกันอยู่บ้าง ดังที่ในวรรณคดีสันสกฤตได้กล่าวถึง ท้าวพลีอสูร ผู้เคยครองสามโลกในเรื่องราวที่ปรากฏในสมัยมหากาพย์และปุราณะ เขา ถูกพระวิษณุส่งให้ลงไปอยูบาศาลแดนต่ำสุด แมตต่อมา พระวิษณุจะโปรดให้ขึ้นมาอยู่ใน บาศาลชั้นสูง และกล่าวว่าเป็นที่สนุกยิ่ง เมืองสวรรค์ แต่ก็ยังอยู่ใต้ดินเหมือนกับที่อยู่ของ

1 ๖
คูชอ 3.3.7.

2 พระญาณิไทย, ไตรภูมิพระร่วง, หน้า 63. ; สังคม ศรีราชา, "จักรวาล," สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 8 (2509 - 2510), 4790.

พวกอสูรในวรรณคดีบาดหว่ามีที่อยู่ใดเขาพระสุเมรุ

5) ท้าวสักกะเป็นผู้มีอิทธิพลชั้นดี คือ มีความอดทนอดกลั้นอย่าง
 เยี่ยมยอด และมีโสรัจจะ คือ ความอ่อนน้อมควย กล่าวกันว่า ผู้ใดอดทนอดกลั้นอดคำ
 คำบริภาษของผู้ต่ำกว่าใด สัปบุรุษยอมสรรเสริญ ความอดทนของเขื่อนว่าสูงสุด ท้าวสักกะ
 ทรงมีคุณสมบัติเหล่านี้พร้อมบริบูรณ์ ดังเรื่องทีกล่าวถึง ท้าวสุรสงครามครั้งหนึ่ง พวก
 เทวดาขณะจับท้าวเวเจतिकิจอมอสูรใด ก็พิจารณาการอย่างมึนงง นำมาสู่ท้าวสักกะผู้เป็น
 จอมทัพที่สุรมาเทวสภา เมื่อท้าวเวเจतिकิจเห็นพระองค์ดำดวยอีกโกสวัตตุ 10 ประการ
 คือ ทาวา เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นโค เจ้าเป็นลา
 เจ้าเป็นอูฐ เจ้าเป็นสัตว์นรก เจ้าเป็นสัตว์เคี้ยวจางาน เจ้าไม่มีสุคติแล้ว ทุกคิเท่า่นั้น
 ที่เจ้าตองใดแล้วบริภาษควยถอยคำต่าง ๆ เช่นว่า คุณท้าวสักกะแก ท่านจะไม่ชนะ
 ตลอดกาลตองนะท่าน เมื่อใดพวกอสูรเป็นฝ่ายชนะละก็เมื่อนั้นเราจะมัดท่านอย่างนี้บาง
 จับซึ่งพิคที่ประตูเมืองอสูร แล้วให้โบยหนัก ๆ บาง จำไว้นะ สักกะ ท้าวสักกะทั้งที่มี
 รัชชนะก็มีไคทรงใส่ใจถึงคำเหล่านั้น เพราะพระองค์ทรงมีอชฌาสัย น้อมไปในคุณ คือ
 ชั้นดี โสรัจจะ มาตลอดเวลานาน² เมื่อพระมาคลีเทพสารดีเห็นเหตุการณเช่นนั้น
 ก็เกิดความสงสัยจึงทูลถาม ท้าวสักกะทรงอธิบายว่า ที่พระองค์อดทนอดกลั้นอดคำอันหยาบ
 คายของท้าวเวเจतिकิจนั้นมีไคเพราะความกลัว หรือเพราะความอ่อนกำลัง แก้ววิญญูชน
 เช่นพระองค์จะไม่ไคตอบกับคนพาล บุคคณผู้ไม่ไครคอบคณผู้ไคไรไคชื่อว่า ชนะ
 สงครามที่เอาชนะไคยาก³

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 14, อรรถกถา จัตตวาฬินนิบาต,
 หน้า 268.

² เกษม บุญศรี, พุทธมณฑล (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513), เล่ม 4,
 หน้า 60 - 71. อ้างจาก มงคลที่ป็นของท่านสิริมังคละจารย์.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7
 สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, หน้า 309.

วรรณคดีสันสกฤตไม่เคยกล่าวถึง พระอินทร์ในแง่ที่เป็นผู้มี ความออกกัณฑ์ หรือ ประกอบไปด้วย ชันติ โสรัจจะเลย ตรงกันข้าม เมื่อพระองค์วิวัฒนาการ หรือ ลงโทษผู้ที่ทำให้พระองค์วิวัฒนาการ ส่วนเหตุที่ทำให้ท้าวสักกะในวรรณคดีมีอิทธิพลชันติ ก็เห็นจะเป็นควยเรื่องทางศาสนา เมื่อคติทางศาสนาว่าพระองค์เป็นสัปบุรุษ พระองค์ก็ เป็นผู้ประพฤติกิรรมที่หาโง่แกม คือ ชันติ กับ โสรัจจะควย

เมื่อกล่าวถึงอุปนิสัยในคานาคีของท้าวสักกะแล้ว ก็ยังมีอุปนิสัยในคานาไมค็อกหลาย ประการ ควยเหตุที่เคยกล่าวมาแล้วข้างตนาว่า แม่จะบรรลุโสคาบัน แต่ท้าวสักกะก็ยังไม่สามารถระราคะ โทสะ และโมหะ ไค้ทั้งหมด นอกจากสาเหตุนี้แล้วก็อาจจะเป็นเพราะ วรรณคดีบาลีในสมัยหลัง เช่น อรรถกถา ที่แต่งหรือแปลในราวระยะหลังพุทธศตวรรษที่ 10 นั้น ไค้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอินทร์ตามแบบศาสนาพราหมณ์ในระยะหลังก็ได้ เพราะจากประวัติพุทธศาสนาเอง เราก็จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาในอินเดียนั้นไม่อาจจะ ตานอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในภายหลังได้ จนตองคอย ๆ สูญไปด้วยการถูกกลืนบาง หรือคนเสื่อมความนิยมไปเอง เพราะกลับไปนิยมศาสนาพราหมณ์ตามเดิม แม้ในลังกาเอง ศาสนาพราหมณ์ก็แผ่อิทธิพลมาไม่น้อย เรื่องเช่นนี้ มีหลักฐานจากปรารภกัน เรื่องอนันตชชาคก ในนิบาตชชาคกเองว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตะวัน อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้พาสหายนุ เป็นสาวกของพวกเคียร ดียมาเฝ้าประมาณ 500 คน พวกนี้ไค้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็มี จิตเลื่อมใส ถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แต่ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จจากกรุงสาวัตถีไปราชคฤห์ พวกนี้ไค้ละพุทธสรณะ เสียแล้วถือพวกเคียร ดียเป็นสรณะไปตามเดิมคั้งที่พวกตน เคยถือมา หลังจากนั้น 7 - 8 เดือน เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมายังพระเชตะวันจึงทราบเหตุ และ ไค้แสดงอนันตชชาคก เป็นเหตุให้พวกเขาจุโสคาบัน ถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะตลอดชีวิต¹ แม้เรื่องราวเช่นนี้อาจจะไม่ใช่เรื่องราวในสมัยพุทธกาลอย่างแท้จริง แต่ไค้เห็นได้ว่า

¹ พระคัมภีร์ชชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 1, อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า

ความเชื่อในสิ่งที่มีมากอนกมักจะยังมีอิทธิพลยาวนาน แม้แต่ในปัจจุบัน เรายังเห็นได้ว่า ประเทศไทย ซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ในด้านความเชื่อ วัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า พุทธกับไสย (พราหมณ์) นั้นแยกกันไม่ออก ฉะนั้นอุปนิสัยของท้าวสักกะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏในวรรณคดีอรรถกถา ก็แสดงให้เห็นอิทธิพลในข้อนี้ อุปนิสัยของท้าวสักกะจึงแตกต่างจากในสมัยตน ๆ ออยู่มาก กล่าวคือ

6) ท้าวสักกะไม่คงมั่นอยู่ในธรรมเพราะแยงที่อยู่ของพวกอสูร ซึ่งเป็นชาวสวรรค์พวกที่อยู่มากอนกว่าอยู่มาก มีหน้าซำยังคิดกำจัดด้วยการแกล้งให้พวกอสูรจมนครคีติ กล่าวกษัตริย์เลวท้าวสักกะ เป็นผู้ตนคิด โดยโปรดให้จัดการเลี้ยงทิพมาน แร่นักหมายมิให้พวกเทวดาคิม ส่วนอรรถกถาธรรมบทว่า พวกอสูรเห็นเทพบุตรใหม่ ๆ เกิดขึ้นก็เตรียมเลี้ยงน้ำทิพย์ ซึ่งถ้าจะพิจารณากันแล้วจะเห็นว่า พวกอสูรเป็นผู้ไม่ศรัทธา แต่พวกเทวดาอันมีท้าวสักกะเป็นหัวหน้า และเป็นตนคิดนั้น นอกจากจะไม่สนองไม่ศรัทธาแล้ว ยังคิดหักหลังเสียด้วย แสดงให้เห็นว่า ท้าวสักกะไม่คงมั่นอยู่ในธรรมเลย พระพุทธโสมะอธิบายไว้ในสารัตถ์ปภาสินีว่า เมื่อท้าวสักกะเกิดในอสุรโลก (ซึ่งต่อมาเรียกว่า คาวคิงส์) นั้น พวกอสูรเตรียม คัดคนงานไว้คิม แต่ท้าวสักกะเตือนสหายของพระองค์มิให้คิม คงปล่อยให้พวกอสูรคิมเองจมนินเมา แล้วจึงถูกเทวดาจับขวางจาก เขาพระสุเมรุ ถึงแก่นพวกอสูรก็สำนึกตน และเตือนกันไม่ให้คิมของนินเมา (สุรา) อีก จนโค่นามว่า "อสูร" ¹ เรื่องราวในวรรณคดีหลายเล่มหลายตอน กล่าวตรงกันว่า พระองค์แยงซึ่งสวรรค์ของพวกอสูรคิมนี้ ทั้งที่พวกอสูรมิได้คิดประทุษร้ายพระองค์กอนเลย และการแยงซึ่งครั้งนั้น ท้าวสักกะใช้วิธีจับพวกอสูรเหวี่ยงทิ้งให้พนสวรรค์ลงมาเสียด้วย แต่เหตุที่พวกอสูรยังไม่ถึงกาลวิบัติหรือถูกทำลายนั้นมิได้เป็นเพราะท้าวสักกะมีความเมตตา หากแต่เป็นเพราะพวกอสูรยังมีบุญเก่าที่ทำได้ แม้จะตกไปใต้เขาพระสุเมรุ ก็ยังเกิดอสูรพิภพอันกว้างใหญ่เทวดาคาวคิงส์เป็นที่อยู่ของพวกเขา และมีตนจิตตปภาคลิเป็นไม่ประจำภพ ควบคุมผลบุญของตนนเอง

1

Malalasekera, op.cit., I, p. 215.

อ้างจาก สารัตถ์ปภาสินี

7) ท้าวสักกะเคยประพฤติกตล้ายขโมย ในพุทธประวัติตอนหนึ่ง กล่าวคือ หลังพุทธปรินิพพาน เมื่อใดกระทำพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว กษัตริย์ แคว้นต่าง ๆ ก็ส่งทมาขอพระบรมสารีริกธาตุ แรกทีเดียวพวกมัลลราชันย์ ผู้ครองแคว้น ที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน จะไม่ยินยอมแบ่งให้ จนถึงกับจะเกิดสงครามกัน แต่โศภนพราหมณ์เป็นคนฉลาดคิดทูลว่าสงครามจะเป็นโทษมากกว่า จึงไกลเกลี้ยให้ระงับ เสีย แล้วเสนอให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้ทุกแคว้นที่มาขอ เป็นจำนวนเท่า ๆ กัน โดยโศภนพราหมณ์เป็นผู้แบ่ง เขาทวงพระธาตุถวายพระนางทอง แบ่งให้กษัตริย์ทุกแคว้น รับไป แต่เขาแอบหยิบพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาใส่ในมวยผมของตน โดยไม่มีผู้ใดรู้เห็น นอกจากท้าวสักกะ พระองค์จึงเสด็จมาขโมยเอาแล้ว ใค้ผู้เชิญพระเขี้ยวแก้วไปบรรจุ ไว้ในเจดีย์จุฬามณี¹ ซึ่งเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงตัดเองเมื่อ แรกเสด็จออกบรรพชา การขโมยพระเขี้ยวแก้วนี้ เรายังไม่อาจจะกำหนดว่าสักกะได้ มากนัก เพราะเหตุที่โศภนพราหมณ์นั้นขโมยพระเขี้ยวแก้วไว้เพื่อประโยชน์ส่วนตน แต่ ท้าวสักกะนำไปเพื่อประโยชน์ของทวยเทพ กล่าวกันว่า เพราะพระเจดีย์จุฬามณีบรรจุ ทั้งพระเกศาและพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า จึงถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์พระ- พุทธเจ้า เป็นที่ชื่นชมยินดีของทวยเทพ ไม่เพียงแต่ในชั้นดาวดึงส์เท่านั้น แต่รวมถึง สวรรค์ชั้นอื่น ๆ ด้วย เมื่อถึงวันอุโบสถ เหล่าเทพบุตร เทพธิดา ก็พากันมาเคารพ บูชา กระทำประทักษิณพระเจดีย์เสมอ แม้แต่พระศรีอาริยมงคลไตรภพวิสัยศิว ผู้ประทับ ในสวรรค์ดุสิตก็มาบูชาเป็นประจำการนับถือพระเจดีย์จุฬามณีนี้แพร่หลายมากในประเทศไทย ถึงขนาดที่ประเพณีทำศพของเรา เมื่ออาบน้ำแกงตัวให้ศพแล้วจะทำกรวยดอกไม้ รูป เทียน กล้วยใบทอง ให้ศพพนมมือถือไว้สำหรับนำขึ้นไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี²

¹ Ibid., p. 962. อ้างจาก สุ่มัง คลวิลาสินี ii. 609.

² เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนามราชชน), เล่าเรื่องในไตรภูมิพระร่วง,

พฤติกรรมของท้าวสักระในเรื่องนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับของพระอินทร์ในวรรณคดี
สั้นสกฤต ที่มีเรื่องเล่าว่าพระอินทร์เคยขโมยมาสำคัญในพิธีอัฐเมธของท้าวสกระ แต่
วัตถุประสงค์ของสองเรื่องนี้ต่างกัน เพราะท้าวสักระนำพระบรมสารีริกธาตุ คือ พระ
เขี้ยวแก้วจากมวยณมีโทมพราหมณ์ไปเพื่อประโยชน์แก่วัยเทพ ส่วนพระอินทร์ไปขโมย
มานั้นเพื่อประโยชน์ส่วนตน คือ ชักขวางมิให้ท้าวสกระทำพิธีอัฐเมธได้ถึงร้อยครั้ง
อันจะมีผลให้ได้เป็นพระอินทร์ ซึ่งเท่ากับเป็นการแย่งตำแหน่งของพระองค์

8) ท้าวสักระเป็นเทพที่มีใจอิจฉา ดังที่กล่าวไว้ในวรรณคดีบ้าง
หลายเรื่องว่า เมื่อพระองค์เห็นคาบสมุทรคงคปะกัถ์ หรือขรวัสผู้ไปในการบำเพ็ญ
กุศลมีทานเป็นต้นกัถ์ จนทำให้พระแทนันต์ผู้มผลศีลาของพระองค์เกิดอาการร้อนแล้ว
พระองค์ทรงระแวงว่า เขาเหล่านั้นจะมาแย่งตำแหน่งของพระองค์ จึงต้องพยายาม
หาทางแก่งควยประการต่าง ๆ ถ้าเป็นคาบสมุทรแก่งให้เสื่อมจากถนบาง ถ้าเป็น
ขรวัสทำให้เสื่อมจากทรัพย์ ต้องตรึงกำด้าปากจนกว่าพระองค์จะแน่ใจว่าเขามิได้
คิดหวังตำแหน่งของพระองค์ ๆ จึงจะยอมช่วยเหลือ หรือยอมขอกภัย นิบาตชาดก มี
เรื่องเล่าเกี่ยวกับความประพฤติกของท้าวสักระในข้อนี้หลายเรื่อง แต่สำหรับปัญหาสาชาก
กลับไม่กล่าวถึงเลย หรือถ้าจะมีก็กล่าวว่าเป็นการลงใจบุคคลนั้น ๆ ว่าจะประพฤติก
คนดีจริงหรือไม่ แล้วท้าวสักระก็จะกลับให้พร หรือบันดาลให้ใคร่รับสิ่งที่สูญเสียไปกลับคืน
มา แต่ไม่มีเรื่องใดเลยที่ทรงทำไปด้วยใจอิจฉา ดังเช่นที่กล่าวไว้ในนิบาตชาดก
ซึ่งในบางเรื่องพระองค์ถึงกับยอมกล่าวเท็จเพื่อให้ใคร่รับสิ่งที่ต้องการ หรือบางครั้งพระองค์
ถึงกับแก่งใหม่บุษยทวทั้งแควนตอง เกิดรอนเป็นเวลานาน เพียงเพื่อต้องการจะแก่ง
คาบสมุทรแทนันต์² ดังเช่น

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 6, อรรถกถา ติกนิบาต,
หน้า 223.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 15, อรรถกถา ปัญหาสนิบาต, หน้า 2.

เรื่องอัพันทรชาคก กล่าวถึง หมูคาบสผู้ไถ่ถอนและอภิเษกทางจากหิมวันต์ มาพักในอุทยานของพระเจ้าพรหมทัต เมืองพาราณสี ขณะนั้นภพของท้าวสักกะก็วันไหว ควยเคขแห่งศีลของคาบส ทำให้พระองค์ระแวงว่าคาบสคงจะปรารถนาตำแหน่งของ พระองค์ จึงทรงหาอุบายจะให้คาบสถูกประทุษร้ายจนพักอยู่ที่อุทยานไม่ได้ และต้องเที่ยว รุญวายใจจนไม่มีเอกัคคตัจจิต¹ แล้วพระองค์ก็มีความสุขสำราญ เมื่อคำริเช่นนั้นแล้ว ท้าวสักกะก็เสด็จลงมาลงพระอักรมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตว่า ถ้าพระนางโคเสวยผล มะม่วงสุก ชื่อ อัพันทร อันเป็นผลไม้ทิพย์แล้ว พระนางจะประสูติโอรสผู้จะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ และพระนางเองก็จะได้เป็นอักรมเหสีเอก เป็นที่โปรดปรานรักใคร่ ของพระภัสสกา พระนางก็ทูลพระภัสสกาให้ทรงทราบ พระราชาโปรดให้ราชบุรุษไปคุมมะม่วง ในอุทยาน ท้าวสักกะก็บันดาลให้มะม่วงหายไปเหมือนถูกคนกินหมด เป็นเหตุให้พระ- ราชากริ้ว โปรดให้โยคีขับไล่หมูคาบสออกจากอุทยาน สิ่งที่ท้าวสักกะมุ่งหมายก็สำเร็จ คึงประสงค์ แต่สำหรับพระมเหสีนั้น แม้อายุหลังจะโคเสวยผลมะม่วงอัพันทร พระนาง ก็มีโอรส²

เรื่องโถมสภัสสชกเลวว่า โถมสภัสสคาบสเป็นผู้ไถ่ถอนและสมบัติ มี อินทรีย์สงบระงับอย่างยิ่ง มีคະแรงกลาจนทำให้ภพของท้าวสักกะวันไหว พระองค์ จึงคิดทำลายคະคาบสด้วยการเสด็จไปเยือนพระเจ้ากรุงพาราณสีถึงในทองบรรทม แล้ว ทูลพระราชาว่า ถ้าปรารถนาจะเป็นใหญ่ในชมพูทวีปทั้งหมด และเป็นพระราชาที่เสมอ กับท้าวสักกะ คือ เป็นผู้ไม่แก่ไม่ตาย ก็ให้นำโถมสภัสสคาบสมาทำหน้าที่เป็นฌบชาปสุฆาตยัญ คือ ฆ่าสัตว์ด้วยตนเองเพื่อกระทำพิธีบูชายัญ ในชั้นต้น คาบสก็ปฏิเสธคำขอร้องของพระราชา

¹ หมายถึงจิตอันเป็นหนึ่ง คือ ความแน่วแน่ของจิต.

² พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส. ; เล่ม 6, อรรถกถาติกนิบาต, หน้า

ท้าวสักกะจึงแนะนำพระราชโอรสให้ส่ง เจ้าหญิงจันทวดีกุมารีราชธิดาไปพร้อมกับอำมาตย์ และสัญญาจะยกพระธิดาให้ถาคาบสยอมมากกระทำพิธีบวชชาญญ์ เมื่อคาบสเห็นนางก็เกิดความรักฉันทันทีก็เส้อมไปจึงยอมติดตามนาง เขาเมือง เพื่อกระทำพิธีตามที่พระราชโอรสปรารถนา แต่เมื่อจะประหารสัตว์ ทานกโคโยนเสียงสัตว์ที่ร้องด้วยความกลัวตายจึงกลับโคสติ คิดว่าตนทำกรรมลามก จึงประมวลงสถิตปริกรรมจนเกิดคุณวิเศษดังเดิม แล้วลาพระราชโอรสกลับไปที่อยู่โดยไม่ยอมฆ่าสัตว์¹

เรื่องอลัมพสาชากกว่า อิลลิ่ง คคาบสเป็นผู้มีตบะกล้า มีอินทรีย์อันชำนะอย่างยิ่งจนเป็นเหตุให้เทพของท้าวสักกะต้องหวั่นไหวเพราะศีลของท่าน ท้าวสักกะก็คิดว่าคาบสคนนั้นจะทำให้พระองค์พ้นจากความเป็นท้าวสักกะ จึงส่งนางอัปสร ชื่อ อลัมพสา ไปทำลายศีลของท่าน เมื่อคาบสเห็นนางก็รู้สึกจับใจในความงาม และเพียงแต่ถูกนางกอด ท่านก็เคลื่อนจากพรหมจรรย์ฉันทันทีหายไป นางอุ้มท่านไว้ถึงสามปี ท่านจึงได้สร้างจากความเคลิบเคลิ้ม และเมื่อท่านละกามราคะได้ ฉันทันทีก็เกิดขึ้น แล้วทราบเรื่องทั้งหมดนางอลัมพสาจึงทูลขอโทษโดยอ้างว่า นางจำใจต้องทำลายตบะท่าน เพื่อประโยชน์ของชาวควาวคิงส์ เนื่องจากเทพบริหวั่นไหวด้วยอำนาจศีลของท่าน คาบสก็ยกโทษให้ แล้วช่วยพรให้หายเทพในชั้นควาวคิงส์ ท้าวสักกะ และนางจึงเป็นสุข แล้วอนุญาตให้นางกลับ นางก็กลับสู่ควาวคิงส์ ท้าวสักกะทรงปลาบปลื้มมากที่นางทำใจตามรับสั่ง จึงประทานพรให้นาง² และพรที่นางอลัมพสาทูลขออีกคือ ขออย่าให้นางต้องไปเล้าโลมภูษี หรือผู้นำเพ็ญตบะอีกเลย

เรื่องนพิกาชากกว่า ภูษีอิลลิ่งคะ (มีชื่อและกำเนิดคล้ายกันกับภูษีในเรื่องอลัมพสาชากที่กล่าวถึงข้างต้น) เป็นผู้ใฝ่ธรรมและอภิญญา มีตบะแรงกล้าเสียจนเทพของท้าวสักกะต้องหวั่นไหว เพราะศีลของท่าน ท้าวสักกะจึงคิดจะทำลายศีลด้วยอุบาย เริ่ม

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10, อรรถกถา นวกนิบาต, หน้า 52 - 8.

² พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 14, อรรถกถา จัตตาคีฬนนิบาต, หน้า 292 - 310.

ควยทรงหามฉนมี่ให้ตกในแคว้นนั้นทั้งหมดตลอดเวลา 3 ปี จนเกิดทุกข์ภัย ปวงชน
 เกิดครอนมาก จึงมารองทุกขอพระราชทาน ท้าวสักกะก็เสด็จลงมาหาและลงพระราช
 าวา ฝนไม่ตกเพราะฤๅษีสีลิ่ง คชานโกธรที่ฝนตกอยู่เสมอ จึงมองดูอากาศทำให้ฝนไม่ตก
 แต่ฤๅษีตะบะแตกฝนก็จะตกเอง แล้วแนะนำให้พระราชานางนพินิจการราชกิจออกไป
 ทำลายตะบะฤๅษี พระราชาก็กระทำตาม เมื่อฤๅษีใกล้ชีวิตนาง ก็ลี้ชีวิต นางเสื่อไป
 ท้าวสักกะทราบก็ทรงยินดีให้ฝนตกทั่วทั้งแคว้น¹

ส่วนเรื่อง วิสัยชชาคคนั้นเล่าว่า วิสัยชเศรษฐี เป็นผู้ปฏิบัติศีลห้า มีธยาย
 ยินดียิ่งในทาน ให้สร้างโรงทานถึง 6 แห่ง บริจาคทรัพย์วันละหกแสนทุกวัน อาหาร
 ของทานเศรษฐีกับของยาจกที่ทานให้ทานก็เหมือนกัน ควยอำนาจแห่งทานแทนของท้าว
 สักกะก็รอนชน พระองค์ทรงดำริว่า เศรษฐีผู้นั้นคงจะหวัง เป็นท้าวสักกะเสียเอง ควย
 อานิสั่งสั่งของการให้ทาน พระองค์จึงแกล้งทำให้ทรัพย์ของเขาหมดสิ้นไปเพื่อว่าเมื่อเขา
 ยากจนลงจะได้ไม่สามารถทำทาน แต่แม้กระนั้น เศรษฐีก็ยังไม่เลิกทำทาน ถึงจะต้อง
 เกี่ยวหญาเลี้ยงชีพก็ยังไม่เลิกให้ทานอยู่ จนถึงกับยอมอดอาหาร 7 วัน เพื่อให้อาหารนั้นแก่ผู้อื่น
 ท้าวสักกะจึงเสด็จมาแนะนำให้เลิกทำทานเสียแล้ว พระองค์จะประทานทรัพย์ เมื่อ
 เศรษฐีรู้ว่าผู้มาหาตนเป็นท้าวสักกะก็คิดว่า แม่ท้าวสักกะเองก็ยังทำทานด้วยตนเอง
 สมาทานศีล รักษาอุโบสถ บำเพ็ญวัตรบทเจ็ดประการ จึงได้เป็นท้าวสักกะ แล้ว
 เหตุใดจึงเที่ยวหามฉนมี่ให้ทำทาน การประพฤตินั้นมิใช่จรรยาของอารยชน สำหรับ
 เขานั้นบำเพ็ญทานเป็นวัตร ก็ต้องทำทราบเท่าที่มีชีวิตอยู่ ท้าวสักกะจึงถามเศรษฐีว่า ที่
 ให้ทานนั้น เขาหวังผลสิ่งใด ครั้นทราบว่าเขาหวังความเป็นพระสัมพันธ มีโชปรารถนา
 ความเป็นท้าวสักกะ หรือเป็นพรหม พระองค์ก็พิโรธจึงเอาหัตถ์ลูบหลังเขา ควย
 อำนาจของพระองค์ ร่างของเขาก็กลับสมบุรณ์ ทรัพย์สมบัติที่เคยมีก็บริบูรณ์เต็ม ท้าว
 สักกะ มีเหตุโองการให้เขาทำทานทุกวัน ๆ ละ 12 แสน แล้วประทานทรัพย์ในเรือน
 มากมายจนประมาณมิได้²

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 15, อรรถกถา ปิณฑาสนินบาต, หน้า 2 - 17.

² พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 7, อรรถกถา จตุกกนิบาต,
 หน้า 252 - 7.

อุปนิสัยของท้าวสักกะในเรื่องนี้เห็นได้ว่าตรงกับในวรรณคดีสันสกฤต แมแต่วิธี
 แกล้งคาบสรีให้เสื่อมจากฉานและคชะ ก็ใช้สตรีหรือไชนางอัปสร เรื่องอลัมพูสาจาก
 จึงคล้ายกับเรื่องราวของพระวิศวามิตรและณัคนอน ๆ ที่ต้องเสื่อมจากฉานหรือคชะเพราะ
 สตรีในวรรณคดีสันสกฤต ยิ่งไปกว่านั้น วรรณคดีมหากาพย์ของสันสกฤตยังเล่าว่าครั้งหนึ่ง
 พระอินทร์ส่งนางกัปสร ชื่อ อลัมพูสา (Alambusā) ไปยั่ววนฤๅทีระ (Dadhica)¹
 ยิ่งทำให้เห็นเด่นชัดว่า แม้นางอัปสรก็ตรงกัน เรื่องราวก็ใกล้เคียงกันจนน่าจะถือได้
 ว่ามีที่มาที่เดียวกัน หรือมีการถ่ายทอดเรื่องระหว่างวรรณคดีทั้งสองภาษานี้ เคาเรื่อง
 จึงใกล้เคียงกันอยู่ แต่ส่วนใหญ่แล้ว พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตจะแกล้งเฉพาะนักพรต
 ซึ่งบางครั้งก็ถึงกับทำลายชีวิตนักพรตเสียด้วย (ดูเรื่องพระอินทร์
 แปลงเป็นทหารแล้วใช้คาบลดวงนักพรต)² แต่วรรณคดีบาลีนั้นเห็นได้ว่าท้าวสักกะมิได้มี
 ความตั้งใจรุนแรงถึงขนาดนั้นสักครั้งเดียว เพียงแต่แกล้งให้หรมานบาง หรือให้เสื่อมจาก
 ฉานโคกเป็นพอใจแล้ว ถ้าจะมีเรื่องรุนแรงและลึกซึ้งมากกว่าเห็นจะเป็นที่ท้าวสักกะ
 นั้นมักจะวางอุบายลึกซึ้ง ใช้วิธีบังคับ หรือลวงบุคคลอื่นใหม่ทำให้พระองค์ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จ ก็มีบ่อยครั้ง จึงแตกต่างวรรณคดีสันสกฤตที่เรื่องราวต่าง ๆ จะเป็นการตรงไป
 ตรงมามากกว่า เพราะไม่ได้วางแผนการให้ลึกซึ้ง และไม่ทำให้บุคคลอื่น ๆ ผู้ไม่เกี่ยวข้อง
 ต้องเดือดร้อนเช่นกับเรื่องในวรรณคดีบาลี แต่นักพรตในวรรณคดีบาลีมักจะซื่อและมีเมตตา
 กรุณามากกว่าในวรรณคดีสันสกฤต เพราะมิได้สาปสรรคใครที่มาแกล้งทวน แมว่าทวนจะ
 รู้ตัวก็ตาม มีหน้าซำยังอวยชัยให้พรเสียด้วย ดังในเรื่องอลัมพูสาจาก

9) ท้าวสักกะยังไม่สามารถตัดรากะเสียได้ แมพระองค์จะมีชายา
 อยู่เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อทรงพบเทพธิดารูปงาม พระองค์ก็ไม่อาจตัดรากะที่เกิดขึ้นได้
 ท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีนั้น ถึงจะไม่มีเรื่องขนาดต้องเป็นชู้รักกับเมียใคร เช่น ใน

¹ Hopkins, *op.cit.*, p. 162. อ้างจาก Mbh. 9.51.7 f.

² ดูเรื่อง อุปนิสัยของพระอินทร์เรื่อง 8, หน้า 89.

วรรณคดีสันสกฤต แต่พระองค์ยังมีลักษณะเจ้าชู้ขูขูบ้างในบางเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์สนพระทัยเรื่องทางกามเหมือนในวรรณคดีสันสกฤต ดังเรื่องของนางโรหิณี ที่เล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบท¹ เมื่อท้าวสักกะต้องทรงวินิจฉัยปัญหาของเทพบุตรทั้ง 4 องค์ ผู้วิวาทกันด้วยเรื่องนางโรหิณีเทพธิดา แม้พระองค์เองก็เกิดรักนางทันทีที่ได้เห็น จึงต้องตรัสถามเทพบุตรทั้งสองคำว่า เมื่อพบนาง แต่ละองค์มีจิตใจเป็นอย่างไร

เทพบุตรองค์ที่ 1 ว่า ใจของตนเปรียบได้กับกลองในยามสงคราม (ระหว่างต่อสู้กับเหวคา) จึงไม่อาจจะสงบลงได้เลย คงจะหมายความว่าใจตนระวักยุรราวกับที่กลองตีกระทบหน้า

เทพบุตรองค์ที่ 2 ว่า ใจของตนเปรียบได้กับสายน้ำที่ตกลงจากภูเขา ขอมเป็นไปเร็วทีเดียว

เทพบุตรองค์ที่ 3 ว่า ทันทีที่เห็นนาง ตาทั้งสองของตนก็ถลนออกมาราวกับตาของปู ส่วนหนึ่งที่กล่าวเช่นนี้ก็เป็นเรื่องน่าขัน แต่กลายสำนวนไทยที่ว่า "มองเสียจนตาแทบพลัด" ออกมานอกเบา เรื่องเช่นนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องในวรรณคดีสันสกฤตแล้ว ยังเห็นได้ว่า เรื่องทางสันสกฤตแปลกประหลาดกว่า เพราะเดี๋ยว เมื่อพระอินทร์เห็นนางอัปสรที่โลดตมาผู้ทรงโฉม ก็ทำให้ตาของพระองค์ถลนออกมารอบองค์ทีเดียว (ดูสาเหตุที่พระองค์ได้นำมาว่า ท้าวพันตา ในวรรณคดีสันสกฤต)²

ส่วนเทพบุตรองค์ที่ 4 ทูลท้าวสักกะว่า ใจของตนเปรียบได้กับธงที่เขายกขึ้นบนเจดีย์ ไม่สามารถจะดำรงนิ่งอยู่ได้ คือ หมายความว่าใจมันเหมือนธงที่โบกสะบัด สั่นพริ้วอยู่ตลอดเวลา

¹ คุเรื่อง 6, ในข้อ 4.3.1.

² คุเรื่อง 2) ในข้อ 3.3.3, หน้า 85.

ท้าวสักกะจึงตรัสว่า ใจของเทพบุตรทั้งสองคนยังพอขมลงได้ เพราะไม่
รุนแรงอะไรนักหนา แต่ใจของพระองค์นั้น ถาพระองค์ไคนางโรหิตีเท่านั้น จึงจะคง
พระชนมอยู่ได้ ถ้าไม่ไคนางพระองค์จะตองตาย เมื่อเทพบุตรทั้งสองได้ฟังดังนั้นจึงทูลว่า
พวกคนไม่ต้องการให้พระองค์สิ้นพระชนม์ แล้วต่างก็ยอมสละนางโรหิตีเทพธิดากวายเป็น
ท้าวสักกะแล้วก็พากันทูลลา¹

4.5 ที่อยู่และสมบัติของท้าวสักกะ

4.5.1 ที่อยู่ของท้าวสักกะนั้น วรรณคดีบาลีสั้นใหญ่กล่าวไว้ตรงกันว่า คือ
ดาวคิงส์เทวโลก ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาสิเนรุ หรือเขาพระสุเมรุ อันมีสี่ฐานเหมือน
ตะโพก และเป็นเขาที่สูงยิ่งกว่าเขาใด ๆ เช่นนี้ไทยเรารูจักกันดี เราเรียกว่า
เขาหลวง ดาวคิงส์เทวโลกนั้น คัมภีร์จักรวาลที่ป็นและคัมภีร์โลกสี่ฐาน อธิบายว่า
มีส่วนยาวและส่วนกว้างคานละหมื่นโยชน์ ตั้งอยู่ท่ามกลางจักรวาล และแวดล้อมด้วย
กำแพงทอง บางทีดาวคิงส์เป็นที่ตั้งของเมืองสวรรค์ ที่ชื่อ เทพนคร เป็นเมืองที่มี
กำแพงล้อมรอบ มีเชิงเนินและหอบรรพรม ประตูเมืองนั้นตั้งอยู่ทั้ง 4 ทิศ ๆ ละพัน
โยชน์ และมีประตูใหญ่น้อยเป็นบริวารอีกพันประตู มีพรหมและกระคิงโดยรอบ แต่
อรรถกถาธรรมบทว่าในเทवासुरสงครามครั้งหนึ่ง เมื่อเทวดาชนะอสูรแล้ว เทพนคร
ในชั้นดาวคิงส์ มีขนาดกว้างและยาวคานละหมื่นโยชน์จึงได้เกิดขึ้น เป็นเมืองที่ประกอบ
ด้วยประตูประมาณพันหนึ่ง ประตูค้ำด้วยอุทยานและสระโบกขรณี ซึ่งเกิดขึ้นด้วยบุญของ
ท้าวสักกะ มิใช่ของที่มีมาตั้งแต่ครั้งเทวอสูรยังครอบครองสวรรค์²

ถ้าพิจารณาจากคำว่า ดาวคิงส์สี่ชื่อ สี่ทิศนั้นมหานครด้วย ชื่อนครนบางแห่งก็ว่าเป็น
ชื่อของเขาสิเนรุเหมือนกัน³ นครนั้นก็กล่าวถึงตรงกันกับท่อน ๆ ว่า กว้างยาวคานละ

¹ พระราชมณเฑียรกุฎาแปล, ภาค 6, หน้า 253 - 4.

² พระราชมณเฑียรกุฎาแปล, ภาค 2, หน้า 155.

³ Malalasekera, op.cit., I. p. 1002.

หมื่นโยชน ลอมควยกำแพงทองสูง 12 โยชน กวางกิ่งโยชน ระยะห่างกันทุก 4 โยชน
 จึงมีชุมประทุมหนึ่ง ทำควยทองบาง เงินบาง แกวฝักบางและแกวเจ็ดประการบาง
 ลักษณะชุมประทุมนี้เป็นภูฏาคารพิมาน คือ มียอดแหลมเหมือนมณฑป เรื่องเนมิราชชากค
 เลาวาเมื่อพระมาตลีเทพสารดีเชิญพระเจ้าเนมิราชประทับเวชยันตราชรด เสด็จขึ้นสู่
 ดาวดึงส์นั้น ได้พาเขาเทพนครทางประคจิริกฏ ซึ่งแปลว่า มียอดอันวิจิตรแห่งดาวดึงส์
 พิภพ เมื่อพระเนมิราชทอดพระเนตรเห็นรูปปั้นของท้าวสักกะ ซึ่งประคจิริกฏลอมชุมประทุ
 มจึงตรัสถามพระมาตลีถึงนามของประทุมนี้ พระมาตลีทูลว่า ชื่อจิริกฏ เป็นที่เขาคออก
 ของท้าวสักกะเพราะเป็นประตูของเทพนคร 1 ภายนอกชุมประทุมมีทหาร 4 เหล่าเฝ้า
 รักษาอยู่เป็นนิจ ส่วนภายนอกกำแพงนั้นมีลอมรอบ กวาง 2 โยชน ลักโยชนกิ่ง พัน-
 ลากควยทอง สองข้างคูนานันประคคควยอิฐ 4 ชนิด คือ อิฐเงิน ทอง แกว
 ประพาฬ และแกวไพฑูรย์ นำในคูนันใสสะอาดดี ทั้งมีเรือประพาฬต่าง ๆ คือ เรือเงิน
 ทอง และแกว ซึ่งแต่ละคอกักมีภูฏาคารบุษบกอันงดงาม ทำควยรัศนะทั้งเจ็ด ไว้สำหรับให้
 พวกเทวดาประทับเมื่อเสด็จไปที่ใด ๆ เรือทิพย์นั้นก็เลื่อนลอยไปตามความปรารถนา
 ถาคิดจะชมเขยคอกไม้ทิพย์ ๆ ก็จะลอยมาไชร่มเอง ทั้งสองข้างคูนานันมีคอก ไม้ผล
 ล้วนงดงาม ถักคอกไปทุกกิ่งโยชนจะมีเสา เชื้อนแล้วควย เงิน ทอง แกวฝักและแกว
 ไพฑูรย์ บักสลัดลอมรอบพระนคร ถักคอกไปมีแกวคณคาลทอง เงิน และแกว มีผลเป็น
 รัศนะต่าง ๆ กัน สลัดสีกัน ในระหว่างแกวคณคาลก็ยังมีสระโบกชรดักคอกควยอิฐทอง
 อิฐเงิน แกวฝัก แกวไพฑูรย์ ซอนสลัดสี ประคคควยบัวเบญจพรรณ มันโคขิ้นลง
 ประคคควยอิฐสีเดียวกัน ในสระก็ยังมีเรือทิพย์ไว้สำหรับพวกเทวดามานั่งเล่น ที่ขอบ
 สระคือไฟทองลอมรอบ มีคนไม้ทั้งไม้คอกและไม้ผล แตกมีไซคนไม้ชรรคมคา ลวน
 เป็นคนไม้เงิน ทอง แกวฝัก แกวไพฑูรย์และแกวลาย ถักคอกไปมีราวป่าไม้กัลปพฤกษ์
 ลอมรอบกรุงสุทศนมหานคร

1

พระคัมภีร์ชากคแปลฉบับ ส.อ.ส. , เลม 17, อรรถกถาหมานินบาต,

ดาวคิงส์นั้นเป็นสวรรณคันที่ 2 ของฉกามาพจรอันหมายถึงสวรรณ 6 ชั้น ที่ ทวยเทพยังยินดีในเบญจกามคุณ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส อย่างเดียวกันกับ มนุษย์ เพียงแต่ประณีตกว่าเท่านั้น แต่ชื่อดาวคิงส์ (ดาวคิงส์) อันเป็นชื่อของสวรรณ คันที่ 2 นี้ กล่าวกันว่า ได้จากการที่ดาวสักกะมีอำนาจเหนือสวรรณ คันกับเทพสจรอีก 32 องค์ รวมกับองค์ดาวสักกะเองเป็น 33¹ สถานที่จึงเรียกตามจำนวนเทพผู้ครอง คือ ดาวสักกะและทวยเทพรวม 33 องค์ นั้นว่า ดาวคิงส์ บางครั้งก็เรียก หรือ ไตรทศ บาง² ในสมัยดั้งเดิมคงแตกก่อนที่ดาวสักกะจะไปเกิดบนสวรรณ คันนั้น ไม่ปรากฏว่า สวรรณ คันนี้มีชื่อว่าอย่างไร และขณะนั้นยังเป็นที่อยู่ของพวกอสูร พระพุทธโฆสะอธิบาย ไว้ในสารัตถ์ปกาสินีว่าเป็น "อสูรโลก"³ ส่วนอรรถกถาธรรมบทกับนิบาตชาดก เรียก สวรรณ คันว่า ดาวคิงส์ มาตั้งแต่ครั้ง เป็นที่อยู่ของพวกอสูร⁴ ส่วนชื่อของเทพนครนี้ สุชาโกชน ชาดกเรียกว่า มัสักกัสระ (Masakkasāra)⁵ ส่วนกล่าวกชาดกว่า ชื่อ อยุชฌบุรี

¹ Malalasekera, op.cit., p. 1003. อ้างจาก สารัตถ์ปกาสินี i . 23 ; มโนรถปรีดี i . 377.

² สังคม ศรีราช, "ดาวคิงส์," สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 11, (2515 - 2516), 7070.

³ Malalasekera, op.cit., p. 215. อ้างจาก สารัตถ์ปกาสินี i. 260.

⁴ พระคัมภีร์พุทธศาสนาแปล, ภาค 2, หน้า 154. ; พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 395.

⁵ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, อรรถกถา อัสสิณีบาต, หน้า 160.

Malalasekera, op.cit., p. 1003.

หรืออยุธยา¹ เพราะเป็นเมืองแข็งแรงที่ใคร ๆ จะหักเอาควยกำลังรบไม่ได้

4.5.2 อุทยานในดาวดึงส์ ล้วนแต่อยู่ภายนอกเทพนครทั้งสิ้น มี 4 แห่ง คือ นอกเทพนครออกไปทางทิศเหนือ 20 โยชน์ มีสวนสวรรค์ ชื่อ นันทวัน เป็นที่บริบูรณ์ด้วยต้นไม้ทิพย์ ทั้งไม้มอก ไม้ลงามวิเศษ ในสวนมีสระโบกขรณีใหญ่ ชื่อ สุนันทาโบกขรณี เป็นสระที่กว้างยาว และลึกอย่างละร้อยโยชน์² ประดับด้วยบัวเบญจพรรณเป็นที่สำราญ ระงับโศกของทวยเทพ อรรถกถาธรรมบทว่า สระนี้มีปริมาตร 500 โยชน์ เกิดขึ้นด้วยบุญของนางสุนันทาที่เคยขุดสระโบกขรณีไว้ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน³ ส่วนนันทวันนี้เป็นที่ชื่นชอบของทวยเทพในดาวดึงส์มาก ดังเรื่องที่ว่า เทวดาองค์หนึ่งแวดลอมควยหมนางอัปสร เทียวอยู่ในสวนนันทวันได้กล่าววาทะ "เทพเหล่าใดไม่เห็นนันทวัน อันเป็นที่อยู่ของหมู่เทพสามสิบ ผู้มีศ เทวดาเหล่านั้นย่อมไม่รู้จักความสุข"⁴ ส่วนนึ่งเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาฤๅษีผู้มฤตขี ผู้มักจะขึ้นไปพักผ่อนในเวลากลางวัน ดังเรื่องสุชาโกชนชาติกว่า พระนารทพรหมฤๅษีขึ้นไปพักผ่อนนันทวัน⁵

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 398.

² สังคม ศรีราช, เรื่องเดิม, หน้า 7073.

³ พระขัมภพัทธฤๅษี, ภาค 2, หน้า 157.

⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15, พระสุกัณฑ์ปิฎก เล่ม 7
สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, หน้า 8.

⁵ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, หน้า 139.

นอกเหนือออกไปทางทิศตะวันออก 20 โยชน์ จะถึงสวนสวรรค์ ชื่อจิตรลดาวัน อันสร้างด้วยเกดดาเป็นวง และไม้ดอกไม้ประดับกันในส่วนนี้มีสระใหญ่ ชื่อจิตรลดาโบกขรณี และส่วนนี้เกิดด้วยบุญของนางสุจิตราที่สร้างสวนแก่สาธารณชนไว้ตั้งแต่เมื่อนางยังเป็นมนุษย์ จิตรลดาวันเป็นสถานที่ร่มเย็น เป็นที่พักผ่อนของทวยเทพ และฤๅษีผู้มีฤทธิ์เช่นเดียวกับนั้นวัน พระนารถพรหมฤๅษีเคยขึ้นไปพักผ่อนที่สวนนี้ด้วย อรรถกถาธรรมบทว่าจิตรลดาวันมีปริมาตร 500 โยชน์¹

นอกเมืองทางทิศใต้ ก็มีสวนสวรรค์ ชื่อ ปารุสกวัน สวนนี้มีต้นไม้ประหลาดมากกว่าต้นไม้อื่น ๆ และมีสระโบกขรณี ชื่อ ปารุสกโบกขรณี ด้วย

นอกเมืองทางทิศตะวันตกก็มีสวนชื่อ มิสกวัน ประกอบด้วย ไม้ดอก ไม้ผล เช่นเดียวกับสวนสวรรค์แห่งอื่น ๆ และมีสระชื่อ มิสกโบกขรณีด้วย

4.5.3 พระเจ้าจุกุฬามณี นอกเหนือออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าจุกุฬามณีเจดีย์ ซึ่งเป็นที่บรรจุเส้นพระเกศาของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งทรงตัดด้วยพระขรรค์ เมื่อพระองค์ละความทุกข์ทางโลก เสด็จออกบรรพชา³ และภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ท้าวสักกะก็ยังได้เชิญพระเขี้ยวแก้วของชวาจากมวยมมโทดเพราะหมดมาประดิษฐานไว้ด้วยพระเจ้าจุกุฬามณีเจดีย์นี้ถือเป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดในดาวดึงส์แม่ทวยเทพในสวรรค์ชั้นอื่น ๆ ก็ยังลงมาสักการะบูชาด้วย

¹ พระอรรถกถาแปล, ภาค 2, หน้า 158.

² สังคม ศีลราช, เรื่องเดิม, หน้า 7070 - 7075.

³ Malalasekera, op.cit., p. 1003. ;
พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 1, หน้า 163 - 4.

4.5.4 เวชยันตปราสาท วรรณคดีบาลีในสมัยหลัง ๆ เล่าว่า ภายใน
 เทพนครมีถนนทองคำยาว 18 โยชน์¹ แต่จันทกุมารชาคกว่า เทพนครนั้นมัวถอนแล้ว
 ควดยทรายทองใหญ่กว้างมี 60 โยชน์² เป็นประมาณ วิมานของท้าวสักกะ คือ เวชยันต-
 ปราสาท ซึ่งท้าวสักกะเป็นผู้ขนานนามควยเหตุที่วิมานนั้นผู้คนมาเมื่อเทวดามีชัยต่อพวก
 อสูร และว่าเป็นปราสาทที่สูงตระหง่าน ประมาณพันโยชน์³ แต่วรรณคดีบางเล่มอธิบาย
 ไว้ว่า เวชยันตปราสาทสูงพันโยชน์ แล้วควยแก้วเจ็ดประการ คือ แก้วมณี แก้ว-
 ไพฑูรย์ แก้วประพาฬ แก้วมุกดา แก้ววิเชียร แก้วพลี และ แก้วหุง ประดับ
 ควยงทั้งหลายสูง 300 โยชน์ ถ้าคนทรงเป็นทองจะมีธง เป็นแก้วมณี คนเป็นแก้วมณี
 มีธงทอง คนเป็นแก้วประพาฬ ธงเป็นแก้วมุกดา คนเป็นแก้วมุกดา ธงเป็นแก้ว-
 ประพาฬ คนเป็นแก้วเจ็ดประการ ธงก็เป็นแก้วเจ็ดประการ ปราสาทนี้เกิดขึ้นควย
 ผลบุญที่ท้าวสักกะได้สร้าง ศาลาเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์⁴
 แต่มีเรื่องในพระไตรปิฎกว่า ท้าวสักกะเคยเล่าให้พระโมคคัลลาน์ฟังว่า ครั้งหนึ่งเมื่อ
 เทวดาชนะสงครามต่อพวกอสูรแล้ว พระองค์ได้โปรดให้สร้าง เวชยันตปราสาท ซึ่งมี
 รอยชั้นชน ในปราสาทแต่ละชั้นมีภูษาการ (เรือนยอด) ถึงเจ็ดร้อย และในภูษาการ

1 Malalasekera, *op.cit.*, p. 961. ว่างถนนยาว 60 ลี (leagues)

2 พระกัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 19, อรรถกถา มหานิบาต,
 หน้า 100.

3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 397.

4 พระกัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 2, หน้า 155.

แต่ละแห่งก็มีนางอัปสร เจ็ดร้อยนาง แต่ละนางยังมีเทพธิดาผู้นำเรออีกเจ็ดร้อยเวชนันต์-
ปราสาท จึงเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์และเป็นที่พักพระทัยของท้าวสักกะจนต้องอวดกับพระ
โมคคัลลาน¹

4.5.5 สุธรรมาเทวสภา เทวสถานมีขนาดใหญ่ประมาณ 500 โยชน์ มี
บัลลังก์ทองสูงโยชน์หนึ่ง พร้อมทั้งเศวตฉัตร ตั้งอยู่ท่ามกลาง เป็นที่สำหรับท้าวสักกะ
ประทับ ทรงกระทำเทวกิจแก่เทวดาและมนุษย์² สุธรรมาเทวสภาเป็นที่ประชุมเทวดา
ชั้นดาวดึงส์ ถ้าในวันอุโบสถก็ใช้เป็นที่พักขรรุมเทศนาของเทวดา โดยที่ท้าวสักกะมัก
จะสั่งสอนขรรุมแก่ทวยเทพ³ สุธรรมาเทวสภา จึงเป็นสถานที่ที่รู้จักกันโดยทั่วไป เมื่อ
ท้าวสักกะเชิญประพาศิขรรุมไปเยือนดาวดึงส์ ก็มักจะให้ประทับที่เทวสถาน⁴ ดังที่เล่า
ไว้ในเรื่องสาธินราชชาคกว่า พระเจ้าสาธินราชแห่งมิดิลาเป็นผู้บำเพ็ญบุญและรักษาศีล
ทั้งยังสอนให้ทวารนกรกระทำตามพระองค์ด้วย จนเหล่านั้นเมื่อตายแล้วก็ไปเกิดเป็นเทพบุตร
ในดาวดึงส์ เมื่อใดมานั่งประชุมกันที่สุธรรมาเทวสภา ก็พากันสรรเสริญพระองค์จน
เทวดาอื่น ๆ อยากจะเห็นพระเจ้าสาธินราชบ้าง ท้าวสักกะจึงมีเวทมนต์ทำให้พระมาตลี
เทพสารดี นำเวชนันตราจรดไปเชิญและรับพระราชามาดาวดึงส์ แล้วยังเชิญพระราช
โศภิตราชพิทยสมบัติในดาวดึงส์รวมกัน โดยที่ท้าวสักกะจะแบ่งให้กึ่งหนึ่ง และให้ประทับ
ร่วมอาสนะในเทวสถาน⁴ ในเรื่องเนมิราชชาคก เมื่อท้าวสักกะเชิญพระเจ้าเนมิราช

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 12, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 4
มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์, หน้า 379.

² พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2, หน้า 398 - 9.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7
สังยุตตนิกาย สคตาวรรค อัจฉยสูตร, หน้า 334. และ อักโกธสูตร, หน้า 335.

⁴ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 12, หน้า 280 - 281.

เสด็จควาคังส์ โดยพระมาตลีเทพสารที่ขับเวียงยंत्रาฆรรณมาพาพระราชินีไปนั้น เมื่อ
 ทอดพระเนตรสุธรรมาเทวสภา พระเจ้านะมิราชก็ตรัสถามว่า วิมานที่รุ่งเรืองส่องแสง
 จากฝาซังแล้วควยแก้วไพฑูรย์ราวกับอากาศที่มีแสงส่องสด เขียวปรากฏในสรวงกาลนั้นชื่ออะไร
 พระมาตลีก็ทูลว่า เป็นสุธรรมาเทวสภาอัน "รุ่งเรืองควยแก้วไพฑูรย์อันวิจิตรอันบุญวิบาก
 ตกแต่ง เสาทั้งหลายอันทำค้ำแล้ว มีเหลี่ยมแปด แล้วควยแก้วไพฑูรย์ทั้งหมดรับไว้ เทพเจ้า
 ทั้งปวงชาวควาคังส์ทำเทวอินทร์ให้เป็นประมุข ล้อมกันกิดความเจริญแห่ง เทวคาและมนุษย์
 ทั้งหลาย"¹ แล้วท้าวสักกะก็เชิญพระเจ้านะมิราชประทับบนทิพยอาสน์ในสุธรรมาเทวสภา
 อีกครั้งหนึ่งในเรื่องสุริยชาดก เมื่อท้าวสักกะลงมาประทานโอรสแก่พระนางสุเมธา พระนาง
 จึงถามว่าพระองค์คือใคร พระองค์ก็ทรงตอบ โดยอ้างถึงสุธรรมาเทวสภา อันเป็นที่รู้จัก
 กันกันว่า "ฝูงเทพทั้งหลายที่มาประชุมกัน ณ สุธรรมาเทวสภา พวกนั้นกล่าวถึงเทวราชโศ
 ขาพเจ้าก็เป็นเทวราชนั้น"²

สุธรรมาเทวสภานี้เกิดขึ้นด้วยบุญที่นางสุธรรมาเคยร่วมสร้างศาลาเพื่อประโยชน์
 ของสาธารณชน ตั้งแต่ครั้ง她还是เป็นมนุษย์ และกล่าวกันว่าเป็นสถานที่ที่น่ายินดีที่สุด
 ไม่มีที่ใดเปรียบได้ ถ้าชนผู้ใดได้เห็นสถานที่น่าปลื้มใจ ก็ยังกล่าวเปรียบว่า "เหมือน
 เทวสภาหรือสุธรรมา"³

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ศ.อ.ส. , เล่ม 17, หน้า 256 - 7.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 213.

³ พระอัมมปัทมสูตรกถาแปล, ภาค 2, หน้า 157.

4.5.6 บัณฑิตภูมิพลศิลาอาสน์ แทนที่ประทับของท้าวสักกะนักร้องกล่าวกันว่า มีสี่คั้ง คอกบัวชัยพฤกษ์ สี่คั้ง และสี่บัวโรย ขนาดของแทนยาว 60 โยชน์ กว้าง 50 โยชน์ หนา 15 โยชน์ เมื่อท้าวสักกะประทับนั่งจะยุบลงถึงพระวรกาย และเมื่อเสด็จลุกขึ้นแทน ก็จะมีไฟเต็มขึ้นมา แทนนี้เกิดที่โคนไม้ปาวีรัตคกะ ด้วยผลบุญที่นายมชะ เคยวางแผนศิลาไว้ ที่โคนทองหลางข้างศาลาที่สร้าง เพื่อให้สาธารณชนได้อาศัย สมัยที่เป็นมนุษย์ และวาง แผนศิลานั้นไว้ให้ชนชั้น 1 แทนนี้ของบัณฑิตภูมิพลศิลาอาสน์นั้น กล่าวไว้ต่าง ๆ กัน อรรถกถาธรรมบทบางตอนว่าขอ บัณฑิตภูมิพลศิลาอาสน์ คือ แผนศิลาที่ประทับของท้าวสักกะ มีสี่คั้งมาชนสี่ตัวเหลือง 2 บางว่าแทนนี้เป็นแทนหินสี่เหลือง มีฉัตรสี่ขาวประดับพวงมาลาทอง มีปริมาตร 5 โยชน์กันแทนนี้ 3 กล่าวกันว่าเป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่จะ เสด็จไปจำพรรษาบนดาวดึงส์เทวโลก หลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว 4 ดังนั้นใน สมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธองค์กระทำยมกปาฏิหาริย์ที่นอกเมืองลาวักถ์ แล้วก็เสด็จไป จำพรรษาบนดาวดึงส์ ด้วยตั้งพระทัยจะประทับ ณ แทนนี้ ที่แรกท้าวสักกะก็วิตกด้วยเห็นว่า แทนนี้มีขนาดใหญ่ เกรงว่าเมื่อพระพุทธองค์ประทับ ก็คงจะคล้ายกับแทนวางเปล่า พระ- พุทธองค์ได้ทราบอภัยภัยของท้าวเธอ จึงโยนสิ่งสาทิไปคลุมแทนไว้ทั้งหมดด้วยฤทธิ์ แล้ว ประทับเทศนาโปรดพระพุทธมารดา และทวยเทพอยู่ตลอด 3 เดือน โดยแสดงอิทธิกรมปฏิ

1 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 156.

2 พระธรรมบท ฎีกาแปล, ภาค 1, หน้า 23.

3 Malalasekera, op.cit., I, p. 961.

4 Ibid., p. 1002.

และเมื่อจบเทศนานั้นแล้ว ธรรมภิกษุสมัยโกมิแกเทวคา 8 หมันโกฏิ พระมหามายากตั้ง
อยู่ในโสคาบัคคิผล¹

นักขัตติมพลศีลาอาสน์ไม่เพียงแต่เป็นแทนที่ประทับของท้าวสักกะเท่านั้น แต่ยัง
ทรงคุณวิเศษประการอื่นอีก กล่าวคือ แทนที่จะเป็นสัญญาณเตือนท้าวสักกะถึง เหตุที่จะ
เกิดขึ้น 4 ประการ

สัญญาณที่แทนจะเตือนท้าวสักกะได้ก็คือ การที่แทนเกิดการขึ้นขึ้น ท้าวสักกะก็จะ
ทรงทราบว่าเหตุใดเหตุหนึ่งใน 4 ประการเกิดขึ้น จะได้ทรงคิดแก้ไขได้²

บรรณคดีบาติรันหลังโดยเฉพาอย่างยิ่งพวกอรรถกถา เช่น อรรถกถาชาคก
และอรรถกถาธรรมบท กับบรรณคดีสมัยหลังจากนั้น คือ ปัญญาสาครกถาถึงความสำคัญ
ของแทนนี้มาก เพราะจะเป็นเครื่องให้ท้าวสักกะสอคล้องความเป็นไปในโลก และลง
มาช่วยคนดีที่ตกทุกข์ได้ยาก เมื่อแทนร้อน ท้าวสักกะก็สอคล้องทิพยเนตรลงมา และ
ช่วยเหลือผู้มีศีลที่กำลังลำบาก ดังในเรื่องสัมพลาชาคก³ เรื่องจักขุपालเถระ⁴ ในปรารภ
คนเรื่องสังคามวารชาคก มีข้อความว่าเมื่อพระนันทะไมยินต์ในสมณธรรมเพราะคิดถึงนาง
ชนบทกัลยาณี พระพุทธองค์พาท่านไปดาวดึงส์ประทับบนแทนนี้ ฝ่ายท้าวสักกะและเทวคา
ในเทวโลกทั้งสองก็พากันมาถวายบังคม พร้อมถวายเหล่านางบริจาริกาของท้าวสักกะจำนวน

1 พระชินมัททฎกถาแปล, ภาค 6, หน้า 136.

2 พระกัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 10, อรรถกถา หลกนิบาต,
หน้า 105.

3 พระกัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 14, หน้า 171.

4 พระชินมัททฎกถาแปล, ภาค 1, หน้า 23.

2 โกฎีกิ่ง นางเทพอัปสรผู้มีเท้าแดงคังแข้งโกฟ้า 500 นาง ของท้าวสักกะกัณฐะท้าว ทำ
ให้พระนันทะมีใจปรารถนา และกักความอาลัยในนางชนบทกัณฐะดั่งเสียใจ¹

4.5.7 คนปาริฉัตตะกะ (ปาริชาติ) เป็นต้นไม้สวรรค์สูงร้อยโยชน์ วัชรอบ
ลำต้นได้ 15 โยชน์ มีกิ่งใหญ่ 4 กิ่งแผ่ไป 4 ทิศ ยาวกิ่งละ 50 โยชน์ เป็นไม้ที่มีขนาด
เท่ากับไม้ประจำทวีป และภพอื่น ๆ อรรถกถาธรรมทว่า คนปาริฉัตตะกะนี้มีปริมาณผล
ถึง 300 โยชน์ และเกิดขึ้นเพราะนายมณะเคยปลูกต้นทองเหลืองไว้บริเวณข้างศาลา เพื่อ
เป็นร่มเงาแก่ชนเดินทาง² เรื่องสุชาภิกษนชาคกกล่าวถึงดอกปาริฉัตตะกะว่า ดอกบาน
งามดี สะอาด มีกลิ่นหอม พวกเทวดาถือกันว่าเป็นดอกไม้สูงสุด มีประโยชน์สมควร
แก่พวกเทวดา และท้าวสักกะผู้ประเสริฐกว่าทวยเทพได้เซยชมดอกไม้ทิพย์ เหลลามนุษย์
และอสูรไม้ได้เซยชมพระนารทพรหมฤๅนก็เอื้อดอกปาริฉัตตะกะบังเงาแทนร่ม จนเป็นเหตุ
ให้คิดหาสิ่งของท้าวสักกะต้องวิวาทกันด้วยปรารถนาดอกไม้³

เรื่องเทवासुरสงครามที่กล่าวถึงบ่อย ๆ ในวรรณคดีบาลีว่าคนปาริฉัตตะกะนี้เอง
ที่เป็นเหตุให้พวกอสูรคิดทำสงครามกับเทวดาเสมอ เพราะเมื่อดอกจิดกปาศลีในอสูรพิภพ
บาน ก็เตือนให้พวกอสูรคิดถึงปาริฉัตตะกะที่ตนเคยได้ชมในเทวโลก พวกอสูรก็ทวงขอเทวา
สุรสงครามเพื่อจะชิงเอาเทพนครเป็นของตนให้ได้ กิดแล้วพวกอสูรก็พากันเป็นฝ่ายขึ้นไป

¹ พระกัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 4, อรรถกถา ทุกนิบาต, หน้า
213.

² สังคม ศรีราช, "จักรวาล," สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 8
4784.

³ พระรามเกียรติ์ฎกถาแปล, ภาค 2, หน้า 156.

⁴ พระกัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, อรรถกถา อสีตินิบาต, หน้า

ยัง เขาดีในบรรพต "เหมือนมคทายเสา"¹ มารับกับเทวาคาวยความหวังที่จะกลับถิ่น
เดิมทุกครั้ง

คนปาริฉัตรกะหรือปาริชาตนี้ กล่าวไว้ว่า เป็นสมบัติของพระอินทร์ทรงกันทั้ง
วรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีบาลี และเป็นที่หวงแหนของพระอินทร์คล้ายกัน ถ้าจะมีที่
แตกต่างกันออกไปบ้างก็ตรงที่วรรณคดีสันสกฤตไม่ยกให้ความสำคัญแก่คนปาริชาตถึงขนาด
ที่ว่า เป็นสาเหตุของการทำสงครามระหว่างพระอินทร์กับอสูรเลย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม
เป็นไม้อสุรราชที่สำคัญไม่น้อย เพราะเป็นสาเหตุให้พระอินทร์ต้องต่อสู้กับพระกฤษณะ เพื่อ
ขัดขวางการที่พระกฤษณะจะขโมยคนปาริชาตจากสวรรค์ลงมาไว้เป็นสมบัติของตน นอก
จากนี้วรรณคดีสันสกฤตยังพรรณาคณะสมบัติของคนปาริชาตไว้อย่างละเอียดลออ ทำให้
มนุษย์เห็นค่าของมันอย่างลึกซึ้ง เพราะกล่าวว่า หึงไคโยคนปาริชาตประดับผมจะ
สามารถเอาชนะใจสามี และทำให้สามีรักยิ่งกว่าภรรยาคนอื่น ๆ ส่วนวรรณคดีบาลีนั้น
กล่าวว่า เป็นดอกไม้ที่หวยเทพพอใจ แต่ก็เป็นดอกไม้ทิพย์ มีใช้สิ่งที่มนุษย์สมควรจะได้
เยี่ยมชม เข้าห่านองเป็นของสูงที่สุดเออมีไป แต่สำหรับหวยเทพแล้ว ชมชมดอกปาริฉัตรกะ
อย่างยิ่ง ในพระไตรปิฎกมีปาริฉัตรกสูตร ซึ่งมีข้อความว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัส
เล่าให้ภิกษุฟังว่า หวยเทพบนดาวดึงส์เอาใจจจจจจ กอຍเวลาที่ปาริฉัตรกะจะเป็นดอก
และคอยจนดอกแย้มบานเต็มที่ แล้วก็พากันคิดใจ เอิบอ้อมพรั่งพร้อมควายกามกุดหา บำรุง
บำเรออยู่ตลอดระยะ 5 เดือนทิพย์ ๓ ดวงแห่งไม้อปาริฉัตรกพฤษภ ซึ่งเมื่อบานเต็มที่
แผ่รัศมีไปได้ 50 โยชน์ และส่งกลิ่นหอมไปได้ทั่วปริมณฑลร้อยโยชน์ตามลม² นิบาตชาดก
ก็มีเรื่องเล่าถึงการที่มนุษย์ได้รับดอกปาริฉัตรทิพย์ไว้ในเรื่องกฤษชาดก ว่า เมื่อท้าวสักกะ

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 395.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 23, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 15
อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, หน้า 107.

นำพระนางสีวลีผู้ประราณาโอรสขึ้นไปบนดาวดึงส์ ประทานพรให้พระนางมีโอรสถึงสององค์ แล้วประทานของให้พระนาง 5 อย่าง อันมีดอกปาริฉัตรกทิพย์ด้วย และพาพระนางมาส่งยังห้องบรรทม ดอกไม้ทิพย์นี้เองที่ทำให้พระสวามีเชื่อแน่ว่าพระนางได้ไปดาวดึงส์¹

4.5.8 เวชยันตราขรรค์ รถทรงของท้าวสักกะนั้นชื่อตรงกับปราสาทที่ประทับ ท้าวสักกะทรงใช้ราชมรรคนั้นเป็นพาหนะในการรบกับอสูรบ่อยครั้ง ที่น่าสังเกตุคือ มรรคนั้นเป็นสมบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งของท้าวสักกะ แต่มีใครกล่าวถึงที่มาว่าแต่เดิมท้าวสักกะทำกุศลใดจึงได้มรรคนั้น ผิดกับสมบัติอื่น ๆ ที่มีบอกไว้ ขวนให้เข้าใจว่าความคิดเรื่องรถทรงนี้ วรรณคดีบาลีน่าจะรับมาจากวรรณคดีสันสกฤต เพราะชื่อรถก็ตรงกัน แม้แต่เทพสารดีก็กล่าวว่าเป็นพระมาคาลัยตรงกัน

กล่าวกรหากรกว่า มรรคนั้นใหญ่โตถึง 150 โยชน์² เที่ยมด้วยมาอาชาไนยพันตัว มีพระมาคาลัยเป็นเทพสารดี³ บางที่ท้าวสักกะก็ทรงมรรคนั้น เสด็จประพาสอุทยาน⁴ ชาวคนหลายเรื่องเล่าว่า ท้าวสักกะไปรักให้พระมาคาลัยเทพสารดีนำเวชยันตราขรรค์ลงมารับมนุษย์ผู้รักษาศีลไปดาวดึงส์หลายครั้ง เช่น นำคฤศคิลันตีผู้เป็นอาจารย์ชำนานูพิณ ขึ้นไปบรรเลงพิณที่

¹ พระกัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 15, อรรถกถา สัตตคินิบาท, หน้า 203 - 5.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, อรรถกถา เอกนิบาท, หน้า 396.

³ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15, พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7 สังยุตตนิกาย สคาถวรรค, หน้า 313.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 325, 327, 328.

คาวคิงส์¹ เชิญพระเจ้าสาธินราชไปครองทิพยสมบัติร่วมกัน โดยที่ท้าวสักกะยกสมบัติให้
 กิ่งหนึ่ง และให้ประทับอาสนะร่วมกัน แต่พระราชอายุได้เพียง 700 ปีมนุษย์ก็ทรงเบื่อ
 หน่ายและอยากกลับมนุษย์โลก ท้าวสักกะก็ไปรื้อให้พระมาตลีขับเวรยันตราขรลงมาส่ง²
 ครั้งหนึ่ง ท้าวสักกะให้พระมาตลีขับรถลงมาเชิญพระเจ้าเนมิราชไปคาวคิงส์³ เมื่อพระ-
 มาตลีนำรถอันเทียมควายธราไนยพันหนึ่งมาในคืนวันเพ็ญ ทำให้ฝูงชนที่เห็นเข้าใจว่า
 พระจันทร์ขึ้น 2 ดวง ต่อเมื่อรถมาถึงจึงได้เห็นเป็นเวรยันตราขร พระเจ้าเนมิราช
 ขอให้เทพสารดีขับรถไปทางนรกก่อนแล้วจึงขึ้นคาวคิงส์ พระราชาประทับแสดงธรรมแก่
 หวยเทพผู้สุธรรมาเทวสภาเพียง 7 วัน แล้วจึงหลุดกลับมนุษย์โลก แมท้าวสักกะจะเชิญ
 พระองค์ประทับอยู่ในหิมเทวดา พระองค์ปฏิเสธ ท้าวสักกะจึงต้องมีเทวบัญชาให้
 พระมาตลีนำรถมาส่ง⁴ ปัญญาสชาติกก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเวรยันตราขรไว้ในเรื่อง
 จันทรราชชาติกว่า ท้าวสักกะทรงรถเวรยันต์ลงมาอนุโมทนาพระเจ้าจันทรราชผู้บริจาค
 มหาทาน แล้วให้อิวาทแก่พระราชากวายน⁵ ส่วนในเรื่องธรรมิกมัตติตราชาติกนั้น

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 5, อรรถกถา ทุกนิบาต,
 หน้า 174.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12, หน้า 280 - 281.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 17, หน้า 210.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, อรรถกถา มหานิบาต, หน้า 259 -
 260.

⁵ ปัญญาสชาติกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร. ศิลปามรรณาการ, 2499),
 ภาค 1, หน้า 224 - 6.

ท้าวสักกะลงมาเชิญพระเจ้าธรรมิกราชมาขึ้นไปพิภพวิมาน และเมื่อพระ-
 ราชาประสงค์จะกลับ พระองค์โปรดให้ทรงราชรถลงมา¹

ครั้งหนึ่งท้าวสักกะโปรดให้พระมาตลีทรงรถนำสุชาโภชน์ไปถวายโกสีย์คาบสที่
 อาศรม² และเมื่อท้าวสักกะสงสัยว่าเหตุใดคาบสคนนั้นจึงให้สุชาโภชน์แกนางหิริ ก็รับสั่ง
 ให้พระมาตลีไปตามอีกครั้งหนึ่ง พระมาตลีก็ขับรถขึ้นไป มีคำพรรณนาดังพระรถเวรยันต์
 หรือไพธยันต์ไว้ว่า

รถนี้เลื่อนลอยไปไคตามปราศนา เป็นรถที่รุ่งเรือง งอนรถ
 แล้วไปควยทองชมพู มีสีแสดคล้ายทองวิเศษ ประดับด้วย
 เครื่องลาดอันวิจิตรควยระตะทั้ง เจ็ดและทำควยทองคำ ราชรถ
 นี้มีรูปประดับมากมาย มีทั้งรูปพระจันทร์ ช้าง โค ม้า
 กิณนร เสือโคร่ง เสือเหลือง เนื้อทราย รูปเหล่านี้ล้วนทำ
 ควยทองคำ ส่วนรูปนกในรถนั้นทำควยระตะต่าง ๆ เหมือน
 กำไลกระโถกโลกเตน รูปหมุมฤกษ์จักไว้ตามผนังทำควยแก้วไพฑูรย์
 รถนั้นเทียมควยพญา อัครราชมีสีกิงทองคำ คล้ายขางหมุม มี
 กำไลถึงหมื่นตัว ประดับเครื่องล้วนทองคำ เมื่อพระมาตลีขับไป
 รถนั้นก็มီးเสียงบันลือกลอกลีบทิศ ทำให้ทองฟ้า ภูเขา ต้นไม้ใหญ่
 ทองน้ำ และแผ่นดินนั้นหวั่นไหวทั่วไป³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 455 - 462.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, อรรถกถา อสีตินิบาต,
 หน้า 149.

³ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, อรรถกถา อสีตินิบาต,
 หน้า 182 - 4.

และขณะที่พระมาคส์ตามคาบสอญนั้น พอทานคอบเสร์จก็จุกแล้วเกิดเป็นเทพบุตร พระมาคส์ก็รับชันทาไปคาวคิงส์¹

เรื่องรถเวชนต์ในวรรณคดีทั้งสองนี้มีที่แตกต่างกันอยู่เล็กน้อยตรงที่ว่า ในวรรณคดีสันสกฤตนั้น คนทั่วไปไม่อาจจะมีโอกาสไค่งเวชนต์ราชรถ แม้วัยเทพก็มีไค่งควยทั้งหมดจะมีก็เฉพาะเทพที่ใกล้ชิดกับพระอินทร์เท่านั้น แต่ในวรรณคดีบาลีนั้น คนทั่วไปประพฤติกิธรรมและสั่งสอนผู้อื่นให้ยังมีอยู่ในธรรม จะมีโอกาสไค่งเวชนต์ราชรถอยู่เสมอ เพราะท้าวสักกะมักจะไปคให้ไปเยี่ยมชมคาวคิงส์ หรือเชิญให้พักอยู่ตลอดไปก็มี

4.5.9 ช่างเอราวัน อรรถกถาธรรมบทเล่าว่า ช่างที่มขมาณพ ได้รับพระราชทาน เมื่อพระราชทานทรงทราบความจริงว่าพวกเขามีไซโจรนั้น มขมาณพได้นำมาช่วยในการทำบุญควย เมื่อตายไปช่างนั้นก็เกิดเป็นเทพบุตรในคาวคิงส์ ชื่อว่าเอราวันเทพบุตร เพราะสัตว์ดิรัจฉาน แท้จริงนั้นไม่มีในเทวโลก ในเวลาที่ท้าวสักกะเสด็จออกเพื่อประพาสาสุทธาน เอราวันเทพบุตรก็จำแดงองค์เป็นช่าง ชื่อ เอราวัน สูงประมาณ 150 โยชน์ เนรมิตรกระพอง 33 กระพอง เพอเทพ 33 องค์ กระพองหนึ่ง ๆ กลม 3 คาวุต ยาวกึ่งโยชน์ แต่กระพองชื่อ สัทตะณะ ประมาณ 30 โยชน์ อยู่กึ่งกลางเป็นที่ประทับของท้าวสักกะ โดยมีมณฑปแก้วประมาณ 12 โยชน์ มีธงชลิบควยแก้วเจ็ดประการ สูงโยชน์หนึ่ง ตั้งไว้เป็นระยะ ๆ ในมณฑปแก้วนั้น และมีชายกระคิง เมื่อถูกลมพัดจะมีเสียงกึงวานปานพิพยสังคีต ห้อยยอบมณฑปภายในมีบัลลังก์แก้วมณีสูงโยชน์หนึ่ง เป็นพระแท่นที่ประทับของท้าวสักกะ ส่วนเทพบุตรสหจรอีก 32 องค์ ก็ประทับบนรัตนบัลลังก์ที่กระพองอื่น ๆ ช่างเทพบุตรนั้นเนรมิตงา กระพองละ 7 งา แต่ละงายาวประมาณ 50 โยชน์ มีสระโบกขรณีอยู่กลางละ 7 สระ แต่ละสระมีกอบัว 7 กอ แต่ละกอมีกอบัว 7 ดอก ดอกหนึ่ง ๆ มีกลีบบัว 7 กลีบ บัวแต่ละกลีบมี

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190.

เทพธิดาพ่อนอยู่ 7 องค์ ท้าวสักกะทรงขานนี่ยามเสด็จประพาส¹

ชาวเอราวัณในวรรณคดีบาลีมีข้อแตกต่างจากวรรณคดีสันสกฤตอยู่มาก กล่าวคือ ประการแรก แมวชาวเอราวัณในวรรณคดีสันสกฤตจะมีลักษณะแปลกกว่าชาวทั่วไป เช่น วามิงา 4 งา งวง 3 งวง แต่ลักษณะอื่น ๆ ก็ยังเป็นชาวที่แท้จริง เรื่องราวในสมัยปุราณะจึงเล่าว่า เพราะความที่เอราวัณนิสัยเป็นสัตว์ กึ่งนั้นเมื่อพระอินทร์ได้ พวงมาลัยดอกไม้พิชจากฤๅษีทิวาส กลืนดอกไม้ที่หอมฉุนเกินไปทำให้เอราวัณจับมาทำลาย ฤๅษีทิวาสโกรธ และสาปพระอินทร์ฐานไม่รู้จักบังคับชาวคน แต่ชาวเอราวัณในวรรณคดีบาลีนั้น โทกลาวแต่คนว่ามีไรชาวจริง เป็นเพียงชาวที่เนรมิตขึ้น รูปวงลักษณะของชาวที่เป็นเทพเนรมิต จึงเป็นเรื่องที่เห็นอความเข้าใจของคนทั่วไป

ประการที่สอง ในวรรณคดีสันสกฤตมีเรื่องหลายตอนเล่าว่าชาวเอราวัณเป็นชาวศึก แต่วรรณคดีบาลีว่าท้าวสักกะใช้ขานนี้ในยามเสด็จประพาส เมื่อจะรบกับอสูร ท้าวสักกะก็ใช้ธศักแทน

ประการที่สาม ไม่เคยมีเรื่องปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเลยว่า พระอินทร์ได้เชิญทวยเทพเป็นพันธมิตรประทับนหลังชาวควย แต่วรรณคดีบาลีนั้นแม่เทพสหัสจระของท้าวสักกะทั้งหมด ตลอดจนนางอัปสรอีกเป็นจำนวนมาก ก็ทรงขานเอราวัณ โดยเสด็จท้าวสักกะทุกครั้ง

4.5.10 กลองอัมพร ชาคกเรื่องสุวัณณกัถกฏก ได้ถึงพญาบุทองผู้มีศิวใหญ่ เทามณฑลสถานนวกชาว ถูกขางโพธิสัตว์เหยียบขยกระคองแตก กามปั้งสองกามกระเด็นไป กามหนึ่งลอยไปถึงมหาสมุทร พวกอสูรจึงนำไปทำเป็นกลองใหญ่ ชื่อ อัมพร เภริคตอมาราวหนึ่ง เกิดเหวาสุรสงคราม พวกอสูรแพ้งทั้งกลองแลวหนีไป พวกสักกะจึงโปรดให้เทวดาหามกลองอัมพรนี้ไว้ในคาวคิงส์ เกจิอาจารย์ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญ

¹ พระอัมมปัทมสูตรกถาแปล, ภาค 2, หน้า 156 - 7.

กลองใบนั้นว่า ก็เสียงกึ่งกระหึ่มกริมรางคูกุเมฆกำราม¹ จึงได้ชื่อว่า อาทัมพร - เมฆะ²
(Ālambara - megha)

4.5.11 วิษุทธกรสังข์ (ปฐมสมโพธิกถา เรียก วิษุทธคมสังข์) เป็นสังข์
ประจำหัตถดาวสักกะ มีขนาด 120 คอก และเป่าลมคราวเดียวถึงไป 4 เดือน ทาว-
สักกะเคยเป่าสังข์ที่ไกลโพธิบัลลังก์ในคืนที่พระพรหมองค์จะตรัสรู้ และในเรื่องจินตุมารชาดก
ทาวสักกะก็ใช้สังข์นำถวายนำอภิเษกพระจินตุมาร⁴ วรรณคดีสันสกฤตกล่าวหาพระอินทร์มีสังข์ชื่อ
เทวหัตตะ ซึ่งในสมัยมหากาพย์วาทรงใช้เป็นอาวุธ

4.5.12 อาวุธของทาวสักกะ แม้วรรณคดีบาลีจะกล่าวหาทาวสักกะทรงเป็น
เทพนักรบ เป็นจอมทัพฝ่ายเทวดาเมื่อกระทำเวทาสร์สงครามกับพวกอสูร และมีข้อความ
กล่าวถึงอาวุธที่พระองค์ทรงก็ตาม แต่เรื่องส่วนใหญ่ที่ปรากฏนั้น ดูเหมือนทั้ง เทวดาและ
อสูรจะมีได้ใช้อาวุธต่อสู้กันอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่จะเป็นการต่อสู้กันด้วยฤทธานุภาพมากกว่า อาวุธ
ของทาวสักกะจึงไม่มีกร เวียงถึงชนิดที่เห็นว่า เป็นเรื่องสำคัญ กังเช่นที่กล่าวถึงในวรรณคดี-
สันสกฤตเลย แต่ทาวสักกะก็มีอาวุธหลายชนิด ที่เล่าไว้ในวรรณคดีบาลีก็มีต่าง ๆ กัน คือ

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 6, อรรถกถา คิกนิบาต, หน้า 134.

² Malalasekera, *op.cit.*, I, p. 290. อ้างจาก J. ii. 344.

³ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 1, หน้า 175.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 19, หน้า 154.

1) วชิราวุธ วชิระ หรือสายฟ้า¹ เป็นอาวุธประจำตัวของท้าวสักกะ และอาจกล่าวได้ว่า เป็นสัญลักษณ์ของท้าวสักกะด้วย เพราะเป็นเหตุให้พระองค์ได้รับสมญานามว่า วชิรปาณี (ผู้มีมือคือสายฟ้า หรือ บุหงสายฟ้าไว้ในพระหัตถ์ แต่วรรณคดีบาลีไม่อธิบายลักษณะของวชิระนี้ ไวละเอียดคลอเหมือนวรรณคดีสันสกฤต และกล่าวเพียงว่าเป็นอาวุธคู่พระหัตถ์เท่านั้น อรรถกถาสุตตนิบาตว่า ถ้าใช้วชิระทัณฑ์เขาสิเนรุ อาวุธนี้ก็จะสามารถฆ่าเขานั้นได้ตลอดลูก หงษ์ทัณฑ์เขาสิเนรุนี้เป็นภูเขาสูงถึง 168,000 โยชน์¹ วชิราวุธนี้มีกล่าวถึงบ่อยครั้งในนิบาตชาดก และปัญญาสาขก เช่น

เรื่องอิลลิสชาดกว่า ท้าวสักกะทรงอินทวัชระ เสด็จลงมาชูดิลลิสเศรษฐีผู้เป็นบุตรของพระองค์ในราตรีปางก่อน (ที่พระองค์จะไปเกิดเป็นท้าวสักกะ) เพื่อให้เขาทำทาน มิฉะนั้นพระองค์จะตีหัวเขาควยอินทวัชระนั้น²

เรื่องเกทีลีสชาดกว่า ท้าวสักกะทรงวชิราวุธลงมาทรมานพระราชชาติชอบบั้งแกคนแก่ให้เลิกทำเช่นนั้นเสีย³

เรื่องอุกกุฏชาดกเล่าว่า ท้าวสักกะก็ทรงถือ "อินทวชิราวุธ" ลงมาป้องกันพระราชชาติผู้จะถูกยักษ์มีจนาทิมุททำร้าย⁴

¹ Malalasekera, *op.cit.*, II, p. 810. อ้างจาก SNA. i. 225.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 3, อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า 69.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 5, หน้า 8.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 7, หน้า 282.

เรื่องสัมพัลลาชาคกัว่า ท้าวสักกะทรงวิริราวุธเสด็จมาช่วยนางสัมพัลลาณูก
ทานพริ้งแกล และพระองค์ชันทานพทนนนั้นไหลลอยนางเสีย มิฉะนั้นจะถูกตีศีรษะให้แตกเป็น
เจ็ดภาคด้วย "อินทวิริราวุธ"¹

เรื่องรัตนปิณฑชชาคกัว่า ท้าวสักกะถือนวิริราวุธมาขพลากยกษ์ ให้ขุนพระ-
รัตนปิณฑ ผู้เอาหัวใจของตนไปไถพระมารดาจากยกษ์ให้พ้นชน มิฉะนั้นพระองค์จะตี
หัวยกษ์ให้แตกเป็นเจ็ดเสี่ยง²

นอกจากวิริราวุธแล้วยังมีเรื่องเล่าว่า ท้าวสักกะทรงอาวุธอื่น ๆ อีก เช่น

2) คอนเหล็ก ในเรื่องจันทกุมารชาคก มีข้อความว่า ท้าวสักกะ
ถือคอนเหล็กใหญ่อันโศกพิชวงลงมาขพระเจ้าเอกราช ผู้จะฆ่าพระราชาบุตร และพระมเหสี
ของพระองค์เอง หมายญ เพื่อพระองค์จะโค่นสวรรค ท้าวสักกะจึงขูวาถาพระราชาขึ้น
ทำพิฆูหมายญนั้น พระองค์จะประหารเสียด้วยคอนเหล็ก³

เรื่องสุวรรณสังชาคกัว่า เมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีหาอุบายจะฆ่าพระสังข์
ท้าวสักกะก็ลงมาช่วยพระสังข์โดยตั้งปัญหาถามพระราชา และขูวาถาพระราชาหาใครคอมแทน
มิโลกจะตีพระเศียรพระราชาเสียด้วยคอนเหล็ก⁴

เรื่องสุวรรณกัจจนปชาคกัว่า ท้าวสักกะลงมาตามปัญหาพระเจ้ากรุงพาราณสี⁵
ขอ และถาพระราชาคอมไม่ได้ พระองค์จะคอยพระเศียรเสียด้วยคอนเหล็ก ทั้งนี้เป็น
อุบายที่พระองค์จะแสดง คุณความดีของ เทาทองสุวรรณ⁵

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 14, หน้า 171.

2 ปัญญาสาครฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 163.

3 พระคัมภีร์ชาคกัแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 19 วรรคถา มหานิบาต,
หน้า 151.

4 ปัญญาสาครฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 252.

5 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 430 - 431.

3) จักรเพชร เรื่อง เกษีลชาคกว่า ท้าวสักกะขูพระราชบุตร
วังแกคนแก้วตาไมเล็กประพุดิเช่นนั้น พระองค์จะทำลายพระเศียรพระราชบุตร
จักรเพชร¹

4) กระบองเพชร เรื่อง สมุทโฆษชาคกว่า เมื่อวิทยากร
ขโมยพระขรรค์วิเศษของพระสมุทโฆษ ทำให้พระองค์ต้องเดือดร้อน ท้าวสักกะจึงทรง
กระบองเพชรลงมาขูวิทยากรให้นำพระขรรค์ไปคืนพระสมุทโฆษ มิฉะนั้นจะตีหัวให้แตก
เป็นเจ็ดเสี่ยง²

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าอาวุธของท้าวสักกะในวรรณคดีมาดีแตกต่างจากอาวุธของ
พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตเกือบทุกชนิด ยกเว้นวีรอาวุธเท่านั้น นอกจากนี้พระอินทร์
ทรงใช้อาวุธทุกชนิดอย่างแท้จริง แต่วรรณคดีมาดีว่าทรงถือเท่านั้น

4.6 หน้าที่ของท้าวสักกะ

4.6.1 ท้าวสักกะทรงเป็นจอมเทพแห่งดาวดึงส์เทวโลก และเป็นใหญ่เหนือ
จาตุมหาราชิกษุมิอันเป็นสวรรค์ชั้นแรกด้วย จึงจะเห็นได้จากการที่พระองค์ตั้งด่าน 5 ชั้น
เพื่อป้องกันดาวดึงส์จากเทवासรวงครามนั้นไปรคให้ทวามหาราชทั้งสี่ครองสวรรค์ชั้นแรก
มีหน้าทรรักษาชั้นที่ 5 ด้วย และเมื่อพระองค์ประทับในสุธรรมมาเทวสภา มหาราชทั้งสี่
กมหน้าทรรักษาพระองค์³ นอกจากนี้มหาราชทั้งสี่ยังเคยทูลพระเจ้ามันธราศูราชว่า พวกตน⁴

¹ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 5 อรรถกถา ทุกนิบาต, หน้า 8.

² ปัตตนาชชาคกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 22.

³ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2 อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า

398.

⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2
ทีฆนิกาย มหาวรรค (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 189 - 190.

เป็นบริวารผู้รับใช้จอมเทพแห่งดาวคิงส์ ในเรื่องมันตราราชชาดก¹ ในอรรถกถาธรรมบท มีเรื่องเล่าว่าเมื่อก้าวมหาราชทั้งสี่ไม่อาจจะแนะนำรุกขเทวดา ซึ่งอยู่ในความปกครองของตนและมีความต้องการจะหาวิธีห้ามพระราชานี้ที่จะทำพิธีบวงสรวงด้วยชีวิตของพระราชานี้ในชมพูทวีปทั้งหมดพร้อมกับพระอัครมเหสีได้ ท้าวมหาราชทั้งสี่ก็บอกรุกขเทวดานี้ว่าพระองค์ไม่อาจช่วยเหลือได้ แต่ยังมีแนะนำว่า "พระราชานี้ของเราเป็นผู้วิเศษกว่าพวกเราด้วยบุญและปัญญา ท่านจงไปทูลถามพระราชานี้เถิด" รุกขเทวดาองค์นั้นจึงไปเฝ้าท้าวสักกะและพระองค์ที่ทรงแนะนำวิธี² นอกจากนี้ยังมีเรื่องปรากฏในนิบาตชาดกกว่า เมื่อมหาราชองค์ใดองค์หนึ่งจู้ไปก็เป็นหน้าที่ของท้าวสักกะจะต้องตั้งผอนขนแทน จึงเรื่องรุกขัมมชาดกกว่า เมื่อท้าวเวสสวัตมหาราชที่อุปตองคแรกจู้ไป ท้าวสักกะก็ทรงตั้งท้าวเวสสวัตใหม่³

ฉะนั้นท้าวสักกะจึงมีหน้าที่ปกครองห้วยเทพในเทวโลกทั้งสอง เมื่อเทพองค์ใดมีปัญหาหรือความเดือดร้อน จะต้องไปทูลขอให้พระองค์ช่วยเหลือหรือตัดสินปัญหานั้น ถ้าเป็นเทพในชั้นจามหาราชก็มักจะไปเฝ้าท้าวมหาราชทั้งสี่ก่อน และถ้าทั้งสี่พระองค์ไม่อาจจะทรงช่วยได้ เทพองค์นั้นจึงจะไปเฝ้าท้าวสักกะ จึงเรื่องขัตติงคารชาดก กับเรื่องอนาถนิกคิเสศฐี ในอรรถกถาธรรมบท กล่าวไว้ตรงกันว่า เทวดาที่รักษาชมพูประเทศเรือนของอนาถนิกคิเสศฐี เป็นมีจิตาหิฐี จึงพยายามพดัดขวางมิให้เสศฐีทำบุญในพุทธศาสนา จนถูกเสศฐีจับได้ไม่มีที่อยู่ แม้จะขอให้เทพผู้รักษานครและท้าวมหาราชทั้งสี่

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส. อ. ส., เล่ม 6 อรรถกถา คิกนิบาต, หน้า 75.

² พระขัมมปัทฏฐกถาแปล, ภาค 3, หน้า 169 - 170.

³ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส. อ. ส., เล่ม 3 อรรถกถา เอกนิบาต,

ช่วยเหลือให้ช่วยขอโทษ เศรษฐีแต่ก็ไม่มีใครช่วยได้ ในที่สุดเทวดาองค์นั้นจึงไปเฝ้าท้าว-
 สักกะและทูลวิงวอนให้ช่วยเหลือคนอย่างนางสงสาร ท้าวสักกะก็ตรัสบอกอุบายให้เทวดา
 นั้นทำทัณฑ์กรรมตนเอง โดยทำให้ทาน เศรษฐีมั่งคั่ง ขึ้นตามเดิม แล้วจึง คอยไปขอโทษ เศรษฐี
 โดยแจ้งว่าตนได้ทำทัณฑ์กรรมตนเองตามเหตุนั้นของท้าวสักกะ ภายการรวบรวมทรัพย์
 54 โกฏิมาแทนที่ทรัพย์ที่สิ้นไปในเวลาสร้างพระเชตะวันวิหารแล้ว และขอที่อยู่ของตนตาม
 เดิม เศรษฐีจึงพาเทวดาองค์นั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและให้ทูลขอโทษ และเมื่อได้ฟัง
 คำสอนจากพระพุทธเจ้า เทวดานั้นก็บรรลุโสดาบัน และเศรษฐีก็อนุญาติให้ไปอยู่ที่เดิม
 ได้ ส่วนเรื่องธรรมิกสูตรในพระไตรปิฎกนั้นว่า พระพุทธเจ้าครั้งเสด็จเล่าเรื่องตนไทรใหญ่
 ชื่อ สุปติฏฐะของพระเจ้าโกธิยะ ตนไม้นั้นมีกิ่ง 5 กิ่ง ร่มเย็น มีผลอร่อย ใคร ๆ
 ก็พากันบริโภคนั้น แต่วันหนึ่งมีคนมาตัดกิ่งทำให้รุกขเทวดาผู้สิงสถิตในไทรโกรธ จึงไม่ให้
 ตนไม่ออกผล แล้วไปทูลท้าวสักกะ พระองค์เห็นว่าเทวดาองค์นั้นไม่ดำรงอยู่ในรุกขธรรม
 จึงสั่งสอนด้วยการบันดาลให้เกิดลมฝนแรงกล้าพัดคนไทรหักโค่น รุกขเทวดานั้นก็มีความทุกข์
 จนต้องร้องไห้ ท้าวสักกะจึงตรัสสอนว่า รุกขเทวดาจะคงดำรงอยู่ในรุกขธรรม คือ
 ไม่ค้ำใจหรือเสียใจเมื่อมีใครปรารถนาส่วนใดของตนไม่ แล้วตนไม่ว่าจะไม่ลมด้วยแรงลมฝน
 และเมื่อรุกขเทวดาองค์นั้นทูลให้สัญญาว่าตนจะดำรงอยู่ในรุกขธรรม ท้าวสักกะก็บันดาลให้
 เกิดลมฝนอย่างแรงกล้าพัดคนไทรนั้นกลับทั้งกิ่งเดิม เพื่อให้รุกขเทวดาได้มีที่อยู่²

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 2 อรรถกถา เอกนิบาต,

หน้า 442 - 5.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 22 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 14

อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต; หน้า 381.

เรื่องหัตถิบาลชาคกว่า เมื่อรุกขเทวดาถูกปุโรหิตชวาทาไม่ช่วยพระราชาราชและตน
ซึ่งต่างก็ไม่มีบุตรแล้ว เขาก็จะทำให้เทวดาไรที่อยู่ รุกขเทวดาจึงเดือดร้อนต้องทูลขอให้
ท้าวสักกะช่วยด้วยการหาบุตรให้ปุโรหิต พระองค์จึงเชิญเทพบุตร 4 องค์ให้จุติไปเกิดเป็น
บุตรปุโรหิต และให้รุกขเทวดานั้นเป็นแม่บอกลีหราบ¹

เรื่องมหาสุตโสมชาคกว่า เมื่อปรีสาทจะประหารพระราชารอยเอ็ดองค์เป็น
การแกมรุกขเทวดาประจำตนไทร แม่รุกขเทวดาไม่ประสงค์จะให้เขาทำเช่นนั้น แต่
ก็ไม่อาจห้ามได้ จึงต้องทูลขอให้ทวามหาราชทั้งสี่ทรงห้ามปรีสาท ทั้งสี่พระองค์ก็
อาจจะทำได้เช่นกัน ในที่สุดรุกขเทวดาจึงต้องไปเฝ้าท้าวสักกะ ๆ ก็ทรงแนะนำให้²

ท้าวสักกะปกครองสวรรค์ทั้งสองชั้นดังนี้ และเมื่อใดเทวดามีเรื่องวิวาทกัน
พระองค์จะทำหน้าที่ตัดสินคดีดังที่กล่าวถึงเรื่องเทพบุตร 4 องค์วิวาทกันเพราะนางโรหิตี
เทพธิดาในอรรณถถารมมบท³ นอกจากนี้พระองค์ยังมีเทวัญญาให้ทวามหาราชทั้งสี่ทำ
หน้าที่ดูแลโลกทั้ง 4 ทิศ ฉะนั้นเราจึงเรียกเทพทั้ง 4 องค์นี้ว่า ท้าวจตุโลกบาลด้วย คือ

ท้าวธตรฐ จอมคนธรรพ ผู้มีกายสีขาว สูง 2 ศอก ทรงพระขรรค์เป็นอาวุธ
มีช้างเป็นพาหนะ มีบริวารแสนโกฏิถือหอกทอง โลหอง พระองค์ทำหน้าที่ดูแลโลกทาง
ทิศตะวันออกของ เขาพระสุเมรุ

¹ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 13, หน้า 231 - 2.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 6 อรรณถถ อสัณนิมาต, หน้า 326 - 7.

³ พระคัมภีร์ชาคกแปล, ภาค 6, หน้า 253 - 4.

ท้าววิรุพหก จอมกุ่มกัณฑ์ ผู้มีกายสีแดง ทรงหอกทองเป็นอาวุธ มีมาเป็นพาหนะ
มีบริวารแสนโกฏิล้วนถือโล่เงิน หอกทอง พระองค์ทำหน้าที่โลกบาลดูแลคานทิสโค

ท้าววิรุบั๊กซ์ จอมนาค ผู้มีกายสีทอง ทรงศรเป็นอาวุธ ทรงมามังกรเป็นพาหนะ
มีบริวารแสนโกฏิล้วนถือโล่แก้วมณี และหอกทอง พระองค์ทรงทำหน้าที่โลกบาลดูแลคาน
ทิสตะวันตก

ท้าวกุเวร หรือเวสสวัณ (ไพศรพน) จอมยักษ์ เป็นเจ้าแห่งทรพยด้วย พระองค์
มีกายสีเขียว ทรงตะบอง ทรงธนู หรือบางทีก็ขวามา หรือรถ หรือปราสาท มี
บริวารแสนโกฏิ ถือโล่แก้วประพาฬ หอกทอง พระองค์เป็นโลกบาลดูแลคานทิสเหนือ

ท้าวสักกะมีเทวบัญชาสั่งให้ท้าวโลกบาลทั้งสี่เป็นเจ้าพนักงานมีหน้าที่บัญชาผู้ทำบุญ
จกบันทึกการทำบุญ การทำบาปของมวลมนุษย์ บางทีพระองค์ก็เสด็จมาตรวจตราโลกด้วย
พระองค์เอง บางทีก็ให้อโอรสหรือเหล่าอำมาตย์หรือรุกขเทวดาลงมาจากบันทึก แล้วท้าว-
โลกบาลทั้งสี่ก็นำบัญชีนั้น ๆ ขึ้นถวายท้าวสักกะที่สุธรรมเทวสภา¹

อรรถกถาธรรมทวาท้าวสักกะเคยมีเทวบัญชาให้ท้าวมหาราชทั้งสี่ลงมาโลก
ที่ส่งเสียงดังในป่าใกล้วิหารให้หนีไป เพื่อมิให้รบกวนการบำเพ็ญสมณธรรมของผู้ที่จวนจะ
บรรลุอรหัตต เช่น สุขสามเณร² และบัณฑิตสามเณร³

นอกจากนี้ในปัญญาสาครยังมีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระสมุทโรสสทองว่ายนํ้าอยู่กลาง
สมุทรถึง 7 วัน นางมณีเมขลา เทวีแห่งมหาสมุทรซึ่งกลับจากเทวสมาคมจึงไปพบ และมา

¹ ยัม บัณฑิตยงกูร, "จตุโลกบาล," สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 7,
(2509 - 2510), 4469 - 4470 อ้างจากโลกบาลสูตร อังคตตรนิกาย ทีกนิบาต
และ คัมภีร์มโนรณปุรณี.

² พระชนมประวัติสุกตาแปล, ภาค 5, หน้า 138.

³ เรื่องเดียวกัน, ภาค 4, หน้า 53.

ทลัให้ท้าวสักกะทรงทราบ พระองค์คิดว่าไม่ใฝ่ใจในหน้าที่ของตน ละเลยไม่ช่วยเหลือ
 ผู้หมิ่นลาจารย์วัตร แล้วสั่งให้นางรีบไปช่วย เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าท้าวสักกะมอบหน้าที่
 คุณแลโลกคานทะเลให้แก่นางมณีเมขลา

เรื่องมหาชนกษัตริย์ในนิบาตชาดกที่ว่า ท้าวโลกบาลทั้งสี่เป็นผู้มอบหมายให้นางมณี-
 เมขลาเทพธิดา มีหน้าที่ดูแลรักษาสัตว์ทั้งหลายประกอบด้วยคุณ มีบำรุงมารดา บิดา เป็นต้น
 เป็นผู้ยังไม่สมควรจะตายในมหาสมุทร แต่ครั้งนั้นพระมหาชนกคองวายนำอยู่ถึง 7 วัน
 เพราะนางมิได้ตรวจตราตามท้องมหาสมุทร ด้วยความเพลิดเพลีนในทิพยสมบัติ (บางที่
 ก็ว่านางมัวไปคิดอยู่ในเทพสมาคม) เมื่อนางมาพบพระมหาชนกจึงช่วยนำพระองค์เหาะ
 ไปยังกรุงมิติลา²

การดูแลโลกนี้โดยปกติก็เป็นการจกบัญชีบุญและบาปของมวลมนุษย์ไว้ แต่ถ้าเป็น
 เรื่องผู้บุญคือครอนจะตองได้รับความช่วยเหลือมักจะเป็นหน้าที่ของท้าวสักกะแต่ผู้เดียว
 แต่ถ้าเป็นเรื่องในทะเลก็ให้เป็นหน้าที่ของนางมณีเมขลาแทน

เรื่องราวเกี่ยวกับหน้าที่ของท้าวสักกะเช่นนี้ไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต พระอินทร์
 ในวรรณคดีสันสกฤตระยะแรก ๆ คือ ในสมัยพระเวทก็เป็นผู้ยิ่งใหญ่มากจนกล่าววว่า พระองค์
 สร้างโลกและสวรรค์หรือเป็นผู้สร้างจักรวาล³ ตลอดจนไท่กำเนิดดวงอาทิตย์ เรื่องเช่นนี้
 ก็ไม่ปรากฏในวรรณคดีบาลี นอกจากนั้นหน้าที่อันยิ่งใหญ่ของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตก็มัก

¹ ปัญญาสาครฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 22.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 17 อรรถกถา มหานิบาต, หน้า

³ ดูเรื่อง 1) ข้อ 3.3.6, หน้า 107 - 8.

จะเป็นเรื่องการทำสงครามกับพวกอสูรมุกอให้เกิดความแห้งแล้ง และเป็นประธานคนให้แก่มนุษย์ซึ่งนับเป็นเรื่องยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่ง แต่ในวรรณคดีบาลีมีโคเนนเรื่องนี้มากนัก แม่จะมีกล่าวถึงหลายตอนว่า ท้าวสักกะสังวลาหกเทพบุตรผู้มีหน้าที่ไผ่น บันดาลให้ฝนตก แต่กัโฆหนาทของพระองค์โดยตรงที่จะทำให้ฝนตก และกัโฆหนาทสำคัญนักด้วย ส่วนอีกเรื่องหนึ่งที่ว่าพระอินทร์ เป็นเทพนักรบผู้นำชาวอารยันให้ได้รับชัยชนะนั้น เรื่องนี้ไม่มีปรากฏในวรรณคดีบาลีเลย เรื่องราวของพระอินทร์ในวรรณคดีมหากาพย์ที่ใกล้เคียงกับของบาลีอยู่บางกึ่งก็กล่าววว่า พระอินทร์ เป็นท้าวโลกบาลองค์หนึ่งร่วมกับเทพอื่น ๆ และมีหน้าที่ดูแลโลกทางทิศตะวันออก แต่ท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีแม้ว่าจะมีหน้าที่ดูแลโลกเช่นกัน แต่พระองค์มิได้เป็นโลกบาล เพียงแต่พระองค์มีเทวบัญชาให้ท้าวโลกบาลทั้งสี่ดูแลโลก เพราะทรงเป็นใหญ่เหนือโลกบาล กึ่งนั้นจึงเห็นได้ว่าหน้าที่ของเทพองค์นี้ในวรรณคดีทั้งสอง ภาษาแตกต่างกันอยู่มาก

4.6.2 ท้าวสักกะเป็นเทพบำรุงพระพุทธเจ้า พระองค์มีบทบาทหลายครั้งในฐานะนี้ ก็จะแยกออกเป็นข้อ ๆ ได้คือ

1) เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกบวช พระองค์คิดพระโมลีด้วยพระขรรค์ที่ริมฝั่งน้ำ โอนมา และทรงโยนขึ้นไปบนอากาศแล้วอธิษฐานว่า ถ้าพระองค์จะได้เป็นพระพุทธเจ้า ขอยุบัติให้พระโมลีนี้ตกลงมา ท้าวสักกะก็ลงมาจับพระเกศาไว้แล้วใส่ผอบทองนำไปประคิบฐานไว้ในพระเจดีย์จุฬามณี¹

2) เมื่อพระองค์ประทับ ณ โพธิบัลลังก์ในวันที่จะตรัสรู้ เทวดาในหมื่นจักรวาล กำลังยินดีสรรเสริญพระองค์อยู่ ท้าวสักกะก็ประทับบนใกล้โพธิบัลลังก์ เป่าสังข์ชื่อวิชัยบุตร (วิชัยบุตรสังข์) อันมีขนาด 120 ศอก และสามารถเป่าลมคราวเดียวก็ดังไปถึง 4 เดือน แต่เมื่อมารมาจัญ สังข์นั้นก็ดับไม่มีเสียง ท้าวสักกะถือสังข์วิชัยบุตรนี้ไว้เบื้องพระปฤษฎางค์ และประทับที่ขอบจักรวาล²

¹ พระคัมภีร์ชาคกแปดฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 1 นิทานกถา, หน้า 163 - 4.

² เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 175.

3) หลังจากทีพระพุทเจ้าตรัสแล้ว ได้ประทับเสวยวิมุกตึสุขอยู่ 7 สัปดาห์ ในวันที่ 49 พระพุทของคักรัจะบวพระโอบุรุ ทาวสักกะกันำผลสมอมาวาย แลวพระพุทของคักรักายพระม้งคน หลังจากนั้นทาวสักกะไคถวายไมสี่พระหนคัและถวายนำ ในสรอโนคาค เป็นนำบวพระโอบุรุ¹

4) ตามปกติทาวสักกะจะลงมำรุงพระพุทเจ้าในเวลากลางคึน คักรัเชน ที่ขัมพากรักรัมองเห็น เมื่อพระพุทของคักรัใจจะโปรคเขาจึงไปประทับ ณ ที่ไกล กักับที่เขายอยู่ พอถึงเวลากลางคึนขัมพากรักรัมองเห็นทาวมหาราขทังสี่มาสู่ที่บำรุงพระพุทของคั ในปรัมยยาม เห็นทาวสักกะเทวราชลงมำในมัจฉิมยยาม เมื่อเขาทูลถามพระพุทของคั ๆ ก็ คอบวว่า ทาวสักกะลงมำเพื่อบำรุงพระพุทของคัเพราะฐานะที่ทรงเป็นคิลานุญฎีกาของ พระพุทของคั²

5) เมื่อพระพุทเจ้าได้รับนิมนต์จากพระเจ้าพิมพิสาร ให้ไปฉันในวัง คักรัคัศมัยแรกทีเริ่มประกาศศาสนานัน ฝูงชนชาวราชคฤห์พากันมำคพระรูปพระโณมกัจน เค้มทางและเค้มท้าวฎัฎฐิวโนทยานที่พระพุทของคัประทับ ทาวสักกะจึงเนรมิตคนเป็นชายหนุ่ม มำนำเสค้จึ โดยจักทางถววยควยเทวานุภาพ พลังกดาวสรเรสิฐพระพุทคณาว่า พระ พุทของคัมีพระฉวีวรรตังคัมทองลึงคั³ เป็นนุทรมาณพระองคัแล้ว พนจากกิลเดส มีวิหาร ธรรม 10 ประการ ทรงก้ำดัง 10 ประการ รอมธรรม 10 ประการ เข้าถึงธรรม 10 ประการ เค้จึเขากรุราชคฤห์พรอมควยปฺรณญฐิตเป็นบริวารพันหนึ่ง เมื่อมหารณ

¹ เรื่อง เคียวกัน, เเคมเคียวกัน, หน้า 189.

² พระธรรมปัทมฎกถาแปล, ภาค 3, หน้า 227 - 8.

³ ข้อทองวิเศษชนิดหนึ่ง ในจำนวน 4 ชนิด คือ สาคุกุมะ จามักกร ธมพุนุท และลึงคั.

ถามมาว่าเขาคือใคร มาณพแปลงก็ตอบว่าตนเป็นผู้บำรุงพระพุทธเจ้าผู้เป็นปราชญ์ ผู้
 ทรمانอินทรีย์ในธรรมทั้งปวง ผู้ประเสริฐสุดหาผู้เปรียบไคยาก เป็นพระอรหันต์ เป็น
 พระสุคตในโลก¹

6) เมื่อพระพุทธองค์กระทำยมกปาฏิหาริย์ที่ควงไม้ค้ำคานพพฤกษ์
 ท้าวสักกะก็ลงมาสร้างมณฑปถวาย แล้วจึง ค้ำเวลาหกเทวบุตรให้มันคาลดมอดมณฑปที่มุง
 ด้วยคอกบัวเขียวของพวกเคียรถีย์ ซึ่งมุงหมายจะแข่งฤทธิ์กับพระพุทธองค์จนพังหลายไป
 แล้วให้สุริยเทวบุตรขยายมณฑลพระอาทิตย์ทำให้พวกเคียรถีย์เรารอน แล้วพระองค์จึง
 สั่งให้เวลาหกเทวบุตรมันคาลดมอดคานพวกเคียรถีย์ไปสู่วัดพวกเคียรถีย์ ให้วิสสเวลาหกเทวบุตร
 มันคาลดมอดจนพวกเคียรถีย์ต้องหนีไปหมด หลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้วพระพุทธองค์
 เสด็จจำพรรษาและเทศนาอภิธรรมมคคาไปรดพุทธมารคาบนดาวคังส์แล้ว เมื่อจะเสด็จ
 กลับมนุษยโลก ท้าวสักกะก็เนรมิตบันได³ 3 ขั้นลงมาจากเทวโลก หัวบันไดอยู่บนยอด
 เขาสิเนรุ เชิงบันไดตั้งอยู่ที่ประตูสังกัสสนคร บันไดทั้ง 3 นั้นคือ บันไดแก้วมณีอยู่กลาง
 สำหรับพระพุทธองค์เสด็จ บันไดทองอยู่ทางขวามือ สำหรับพวกเทวดา บันไดเงินสำหรับ
 มหาพรหมอยู่ทางซ้ายมือ⁴

7) เมื่อนางจุฬาลงกทา ธิดาของอนาถบิณฑิกเศรษฐี แต่งงานกับ
 บุตรของอุคคเศรษฐีนับถือซึ่งเป็ล้อยที่เมืองอุคคนคร นางโคธินมตพระพุทธเจ้าและสาวก
 ไปณเขาที่บ้านนาง ซึ่งอยู่ไกลจากพระเชตะวันที่ประทับมาก ท้าวสักกะก็ให้วิสสุกรรม

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 1 นิทานกถา, หน้า 197 - 8.

² Malalasekera, *op.cit.*, I, p. 961.

³ พระธรรมปัทมสุตตปาแปล, ภาค 6, หน้า 116 - 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 138.

เทพบุตรเนรมิตเรือนยอด 500 หลัง มานำพระพุทธเจ้าและสาวกลอยไปอุทิศนครไคทัม
เวลา ทำให้อุคคเศรษฐีเลื่อมใสและถวายมหาทาน

8) ครั้งหนึ่ง เกิดฝนแล้งในแคว้นโกศล จนน้ำในที่ต่าง ๆ เหือด
แห้งหมด แม้นในสระโบกขรณีที่พระเชตะวัน ฝูงปลาและเต่าก็ถูกนกกาจิกกิน พระพุทธองค์
มีความกรุณา จึงดำริจะให้ฝนตก จึงสั่งพระอานนให้นำผ้าอาบมาถวาย แล้วพระพุทธองค์
ประทับยืนที่บันไดสระโบกขรณี ตั้งพระทัยจะสงน้ำ ทันใดนั้นบัดก็มโฬศีลาอาสน์กรอน
ขึ้น ท้าวสักกะทราภเทศก็มีเทวธิดาเรียกวลาหกเทวราช เจ้าแห่งฝนมาเฝ้า สั่งให้
ฝนตกทั่วแคว้นโกศลโดยเร็ว วลาหกเทวราชก็รับเทวโองการแล้ว

"นงกอนเมฆกอนหนึ่ง หมกอนหนึ่ง ชับเพลิง เมฆกระหิมครีเมฆ
บายหนาไปทางโลกธาตุคานตะวันออก เหาะไป ณ ทิศภาคคาน
ตะวันออกก็ปรากฏกลุ่มเมฆกลุ่มหนึ่ง มีขนาดเท่าวงลานนวดข้าว
ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ตั้งร้อยชั้น พันชั้น ค้ำรณค้ำราม ฟ้าแลบแปลบปลาบ
ฝนก็ตกลงมาอย่างหนัก"²

เพียงชั่วครู่เดียวก็เต็มโบกขรณีเชตะวัน และตกทั่วแคว้นโกศล พระพุทธองค์จึงสงใน
โบกขรณีเชตะวัน

9) ครั้งหนึ่ง เมื่อนางจิตฺตมาณวิกาปริพาชกาใส่ร้ายพระพุทธองค์
ด้วยกาสร่าง เขาไปพระเชตะวันในเวลาค่ำ และกลับในเวลาเช้า ทำเช่นนี้เรื่อยมา
หลายวัน แล้วทำที่ว่าตั้งครมภ์ ทำให้ครมภ์ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ วันหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์
ประทับในธรรมสภาท่ามกลางมหาชน นางก็ไปทูลพ้อว่า พระพุทธองค์ไม่หาที่ไหนด่าง
ตลอดบุตร ท้าวสักกะทราภเทศเรื่องเมื่ออาสนะของพระองค์อรอนขึ้น บางเรื่องว่าเพราะ³

¹ เรื่องเดียวกัน, ภาค 7, หน้า 180 - 181.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 3 อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า
24 - 5.

³ พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 6, หน้า 77.

ภพของพระองค์เรารอน¹ จึงคำริจะชำระเรื่องนี้ พระองค์เสด็จพร้อมด้วยเทพบุตร
สองคน ไปรื้อให้เทพเหล่านั้นแปลงเป็นลูกหนูปักคเชือกผูกท่อนไม้ที่วางใต้ไว้ให้ควา
ทองนูนขึ้น และให้ลมพัดเปิดผาคลุมของนางขึ้น ไมวงกลมที่นางผูกไว้ก็พลัดตกลงมาก
ปลายเท้านางแตก มหาชนก็ขับไล่นางออกจากพระเชตะวัน และนางก็ถูกรรณ²

10) อรรถกถาธรรมบทเรื่องเลาวา ท้าวสักกะเสด็จมาเป็นศิลา
นุ้ปรากฏพระพุทธเจ้าในเวลาอาพาธลงพระโลหิต หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปลงอายุ
สังขารแล้ว ด้วยความเฝ้าถวายบังคมพระพุทธองค์แล้วนวกพระบาทให้ด้วยพระหัตถ์ทั้ง
สอง แม่พระพุทธองค์จะเตือนให้พระองค์หลีกเลี่ยงความวากดินมนุษย์นั้น เปรียบเหมือน
ซากศพผูกที่คอสำหรับเทวดา แมว่าจะอยู่ทาง 100 โยชน์ก็ยังไม่ไกลดินเหม็น แต่ท้าวสักกะ
ก็ยังยืนยันว่าจะมาบำรุงพระพุทธองค์ประจวบ และพระองค์พอพระทัยที่จะสวดดินแห่งศีล
ของพระพุทธองค์ แล้วทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เอง แม่พระพุทธองค์จะทรงอาพาธหนัก
แต่ท้าวสักกะก็ไม่ยอมให้ใครยกทองภาชนะ พระมัทคนท์ของพระพุทธองค์ แม่พระองค์
เองก็ไม่จับด้วยมือ แต่ทวนไวนพระเศียรโดยไม่แสดงอาการรังเกียจแม่แต่นอย ทรง
ปฏิบัติพระพุทธองค์ด้วยความรัก จนกระทั่งมีความสำราญขึ้นแล้ว ท้าวสักกะจึงหลด
กลับเทวโลก³

¹ พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 11 อรรถกถา ทวาทสนิบาท,
หน้า 174.

² พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 6, หน้า 75 - 8 ;
พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 11, หน้า 172 - 4.

³ พระคัมภีร์ชาดกแปล, ภาค 6, หน้า 207 - 8.

11) เมื่อนครไพศาลีเกิดภัย 3 ประการ คือ ภัยจากภิกษาหาไต่ ยาก (ทุพภิกขภัย) ภัยจากอมนุษย์ (อมนุษย์ภัย) และภัยจากโรค (โรคภัย) คือ เกิด อหิวาตกโรคขึ้น จึงมีผู้มาทูลเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จเพื่อระงับภัยเหล่านั้น เมื่อพระ- พุทธเจ้ารับนิมนต์และเสด็จเข้าเมือง ท้าวสักกะก็ตามเสด็จพร้อมด้วยทวยเทพ เมื่อ พวกเทวดามาชุมนุมกันเช่นนั้น อมนุษย์ทั้งหลายก็หนีไป เมื่อพระพุทธเจ้าให้พระอานนท์ เถระกลาวรัตนสูตร ทำน้ำพระปริตรประพรมทั่วเมือง อมนุษย์ทั้งหลายก็หนีออกจากเมือง โรคจึงสงบลง¹

4.6.3 ท้าวสักกะมีหน้าที่ช่วยเหลือพุทธสาวกด้วย มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหน้าที่ ในคานนของพระองค์ ซึ่งพอจะแยกออกได้ 2 คาน คือ

1) ท้าวสักกะช่วยเหลือพุทธสาวกในการบำเพ็ญสมณธรรม ดังเช่น ทักกล่าววว่าพระองค์เสด็จมาคุ้มครองการบำเพ็ญสมณธรรมของบัณฑิตสามเณร ผู้มีพระสารีบุตร เป็นพระอุปัชฌาย์ ขณะที่บัณฑิตสามเณรกำลังนั่งบำเพ็ญสมณธรรมในห้อง ท้าวสักกะก็ตรัส เรียกท้าวมหาราชหิงส์มาสั่งให้ไล่นกที่บินจ้อแจในป่าใกล้วิหารให้หนีไป แล้วให้อารักขา อยู่นอก ให้จันทร์เทพบุตรจุดธูปมณฑลพระจันทร์ไว้ แล้วให้สุริยเทพบุตรจุดธูปมณฑล พระอาทิตย์ไว้เพื่อมิให้เวลาเคลื่อนไปก่อน องค์ท้าวสักกะเองเสด็จไปประทับยืนอารักขา ที่สายยู่ห้อง วิหารจึงเงียบสงัดสามเณรก็บรรลุผล 3 อย่าง แล้วบรรลุพระอรหัตต์ พร้อม ้วยปฏิสัมมิตา เมื่อเธอได้น้ำอาหารแล้ว ท้าวสักกะจึงสั่งเทพบุตรทั้ง 6 องค์ให้กลับที่ อยู่นอก² นอกจากนั้นในเรื่องสุขสามเณร ก็เช่นเดียวกับเรื่องของบัณฑิต สามเณร³

¹ เรื่องเดียวกัน, ภาค 7, หน้า 136 - 142.

² พระธรรมบทฎกถาแปล, ภาค 4, หน้า 53 - 6.

³ เรื่องเดียวกัน, ภาค 5, หน้า 138 - 140.

2) ท้าวสักกะเคยช่วยเหลือพุทธสาวกเมื่อท่านได้รับความเดือดร้อน ดังเรื่องพระจิกขุपालเถระในอรรถกถาธรรมบทว่า ท่านเป็นผู้บำเพ็ญสมณธรรมอย่างเคร่งครัดจนตาบอดขณะบรรลุนิพพาน - ต่อมาหลานชายท่านบวชเป็นสามเณรไปรับท่านกลับ แต่พอมาถึงกลางทางเขาก็ประพฤตินิคคีลด้วยสตรี ท่านจึงไล่เขาไปเสียไม่ยอมร่วมทางด้วย และตัดสินใจจะยอมตายอยู่กลางป่าคิดว่าจะร่วมเดินทางกับผู้มีศีล ท้าวสักกะก็เสด็จลงมาทางท่านไปจนถึง พระเชตะวันในวันเดียวกันด้วยเทวานุภาพ

นอกจากนี้ท้าวสักกะยังเคยลงมาช่วยสามเณร 4 รูปเป็นผู้เป็นขี้ฉ้อทั้งที่อายุเพียง 7 ขวบ คือ สังกัจจสามเณร นัตติสามเณร โสปากสามเณร และเรวัตสามเณร ซึ่งรับนิมนต์จากพรหมณ์ไปฉันอาหาร แต่นางพรหมณ์ไม่เลื่อมใสเพราะเห็นว่าเป็นสามเณรอายุน้อยจึงไม่ถวายอาหาร จนสามเณรพากันหิวโหย ท้าวสักกะจึงต้องแปลงกายเป็นพรหมณ์แก่เสด็จไปสู่เรือน เมื่อเจ้าของบ้านเชื่อเชิญ พระองค์ก็ไหว้สามเณรทั้ง 4 รูปแล้วนั่งทนายอาสา ประทานกับสามีก็ช่วยกับอุคคราพระองค์ออกไปเพราะคิดว่าพระองค์เสียสละที่ไหว้สามเณรอายุน้อย ท้าวสักกะจึงแสดงองค์ให้ปรากฏ พรหมณ์ผู้เมียจึงยอมถวายบริขารมาต แล้วสามเณรทั้งสี่กับท้าวสักกะจึงแสดงฤทธิ์ออกจากที่นั้นคนละทาง²

4.6.4 ท้าวสักกะทรงคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม ยกย่องผู้รักษารวม เตือนคนโหดร้าย ทำบุญ และพระองค์ลงโทษผู้ผิดด้วย ถ้าผู้ใดรักษาศีล บำเพ็ญกุศลมีทาน เป็นต้น แล้วได้รับความเดือดร้อน หรือตกทุกข์ได้ยาก พระองค์จะช่วยเหลือ ดังจะเห็นได้จากเรื่องอุปนิสัยของพระองค์ในข้อที่ว่าด้วยความเมตตาการุณา กล่าวคือ

1) พระองค์ทรงคุ้มครองสตรีผู้ประพฤติธรรมที่จะถูกคนพาลรังแก ดังเรื่องมณีโจรชาคก พระองค์ช่วยนางสุชาคาให้พ้นจากพระราชาพาล³ แล้วให้อิวาท

1 เรื่องเดียวกัน, ภาค 1, หน้า 24 - 5.

2 เรื่องเดียวกัน, ภาค 8, หน้า 212 - 3.

3 ดู เรื่อง 3) ในข้อ 4.4.2.

แก่สามีนาง สุชาดาซึ่งพระองค์อภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์นี้ให้ตั้งอยู่ในธรรม เพราะมีฉะนั้น
 ฌนก็ยอมตกตึกตูกาด และจะเกิดชวายุากหมากแพง (ฉาตภัย) โรคระบาดลูกหลาน
 (โรคภัย) และการรบราฆ่าฟันกัน (สูตภัย) แล้วพระราชาก็จะทองถูกกำจัด¹

ในเรื่องกัจจანიโคตตชาก ท้าวสักกะชวายนางกัจจานีนผู้ถูกตกละโกลไสราย
 ยุงยิวจนได้มารดาออกจากบ้าน แล้วทั้งสามและภรรยาอีกด้มีความสุข จนนางกัจจานี
 เข้าใจว่า ธรรมสูญไปจากโลกแล้ว เพราะถายังไม่สูญ ผู้ที่โบทและซบได้มารดาออก
 จากบ้านก็ไม่ควรโคบุตร และเป็นอยู่อย่างสบาย ท้าวสักกะจึงแปลงเป็นพราหมณ์ลงมา
 บอกนางว่า ธรรมยังไม่สูญ และพระองค์จะลงโทษบุตรสะโกลและหลานนางให้ตาย แต่
 นางไม่ต้องการ กลับทอดขอโหนางและลูกหลานโคอยู่รวมเรือนควยความสุข ท้าวสักกะ
 ก็อานวยให้ ควยอานภาพของพระองค์ ทั้งลูก และลูกสะโกลก็เที่ยวตามหานางเพื่อขอ
 ชมาโทษ และพากันกลับไปอยู่บ้าน นอกจากนั้นท้าวสักกะยังได้เตือนนางให้ประพฤติธรรม
 มีให้ประมาท²

ในเรื่องจันทกนิรชาก เมื่อสามีนางจันทกนิรผู้ถึงตาย นางก็คร่ำครวญ
 พอว่า เทพผู้มีหน้าที่คุ้มครองโลกไม่มีหรืออย่างไร จึงไม่คแลสามีนางที่ถูกพระราชอาล
 ยิงตายควยความปรารณานาง ท้าวสักกะก็แปลงเป็นพราหมณ์ ถือกุณห์ที่นำมารดแผล
 พิชักหาย สามีนางจึงฟื้นขึ้น แล้วพระองค์จึงให้อิวาทแกกนิร กนิรทั้งคู่ว่าต่อไปอย่า
 ลงจากจันทบรรพตไปสู่ถิ่นมนุษย์เลย เพราะจะมีอันตราย³

¹ พระคัมภีร์ชากกแปลฉบับ ส.อ.ส., เลม 4 อรรถกถา ทุกนินาต, หน้า

257 - 8.

² เรื่องเดียวกัน, เลม 9 อรรถกถา อฏฐกนินาต, หน้า 157 - 161.

³ เรื่องเดียวกัน, เลม 12 อรรถกถา ปกิณณกนินาต, หน้า 151 - 2.

ในเรื่องสัมพลาชาคก พระองค์ลงมาช่วยนางสัมพลาให้พ้นจากทวนพที่จะข่มเหงนางกลางป่า¹

ในเรื่องมหาชนชาคก ท้าวสักกะกึ่งลงมาช่วยพระมเหสีของพระเจ้าอริฏฐชนก²

ในเรื่องจันทกุมารชาคก พระองค์ลงมาช่วยจันทกุมารให้พ้นจากพิริบช้ายัญ³

2) ท้าวสักกะช่วยเหลือผู้มีบุญที่ตกทุกข์ได้ยากโดยทั่ว ๆ ไป (คืออุปนิสัยของพระองค์ในเรื่องความเมตตาการุณา)⁴ และพระองค์จะช่วยเหลือพิทักษ์ให้แก่ผู้ปรารถนาจะบวชในชาคกเกือบจะทุกเรื่อง

3) ท้าวสักกะบูชาประพาศธรรมคั่ง เช่นที่มีเรื่องราวในวิสุทธิชาคกว่า พระองค์มอบผ้าทิพย์ทูลดพัสตรแก่วิฐฐบัณฑิตเพอบุชาธรรม⁵ นอกจากนี้พระองค์ยังขอมลงมาทดลองดูว่า ผู้ที่รักษาศีลนรักษาศีลจริงเพียงใด ก็จะเห็นได้จากเรื่องในชาคกต่าง ๆ คือ

¹ ดูเรื่อง 3) ข้อ 4.4.2, หน้า

² ดูขอเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

³ ดูขอเดียวกัน.; พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 19,
หน้า 150 - 1.

⁴ ดูขอเดียวกัน.

⁵ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 19, หน้า 229.

ในเรื่องกฤษณ์มชาค ท้าวสักกะเสด็จมาเมืองอินทปัตถนคร โดยแปลงเป็นชายหนุ่มไปหานางวรรณทาสีผู้รักษากรุธรรม (คือหา) เพื่อทดลองศีลของนางโดยประทานทรัพย์เป็นมัจจำจำนวนพันหนึ่ง แล้วบอกจะมาหานางในวันหน้า แต่แล้วพระองค์ก็ไม่เสด็จมาอีกเลย จน 3 ปี นางก็ยากจนลง แต่ก็ยังไม่ยอมรับทรัพย์จากใคร ท้าวสักกะจึงสรรเสริญนางและให้อวาทมหาชวนว่า ถ้าจะรักษาศีล จงรักษาให้เป็นเหมือนนางวรรณทาสีนี้ แล้วเนรมิต แก้วเจ็ดประการให้เต็มที่อยู่ของนาง พร้อมกับสั่งสอนมิให้นางประมาท¹

ในเรื่องสสันนพิทชาค เมื่อสสันนพิทรักษาศีลในวันอุโบสถและตั้งใจว่าถ้ามีแขกมาขออาหารก็จะให้เนื้อของตนเป็นทาน ท้าวสักกะแปลงองค์เป็นพราหมณ์ลงมาหา สสันนพิท จึงขอให้พราหมณ์แปลงกบไสแล้วกระโดดเข้าในกองถ่านเพลิง แต่ไฟนั้นก็เย็นด้วยอำนาจของท้าวสักกะ แล้วพระองค์ก็ถอยห่างหนีเขียนรูปกระต่ายไว้ในวงพระจันทร์เพื่อแทนตัวสสันนพิท เป็นการประกาศคุณของ สสันนพิท²

ในเรื่องมหาสุวราชชาค พญานกแขกเต้าเป็นผู้มีความมั่งคั่งอันโคขอย่างยิ่ง ท้าวสักกะจึงลงใจด้วยการบันดาลให้ต้นไม้ที่นกอาศัยนั้นแห้งไปจนเหลือแต่ตอ แต่เป็นของ แต่พญานกแขกเต้ายังไม่ไปที่อื่น พระองค์จึงประสงค์จะให้พญานกได้แสดงคุณในมิตรธรรม แล้วพระองค์จึงจะให้พร คำวิเศษนั้นแล้วพระองค์ก็แปลงองค์เป็นหงส์มากับนางสุชาดาผู้แปลงเป็นนางหงส์ เพื่อถามเหตุที่พญานกแขกเต้าไม่ละทิ้งต้นไม้แห่ง นกแขกเต้าก็บอกเหตุผลว่า ตนเป็นสัตว์บุรุษยอมไม่ละทิ้งต้นไม้ที่เป็นทั้งญาติและเพื่อน ท้าวสักกะจึงสรรเสริญและประทานพรให้ตนมะเค็ดที่นกอาศัยอยู่นั้นกลับงอกงาม สมบูรณ์ด้วยกิ่งและคาบ มีผลรสอร่อย³

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 6 อรรถกถา ติกนิบาต, หน้า 197 - 8.

² พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 7 อรรถกถา จตุกนิบาต, หน้า 130 - 2.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10 อรรถกถา นวกนิบาต, หน้า 14 - 8 ; 21 - 2.

ในเรื่องอุทัยชาคก พระนางอุทัยกัทยาเป็นผู้รักษาพรหมจรรย์ ท้าวสักกะเสด็จมา
 ลองพระทัยพระนางควยทรัพย์ แต่พระนางก็มีใจหวนไหว พระองค์จึงสอนให้พระนาง
 ประพฤติกุศลกรรมบถ 10 ประการ สังคหวัตถุสี่ และเตือนให้ประพฤติกุศลกรรม มิให้
 ประมาท ทำให้พระนางทรงผนวชเป็นฤๅษีตลอดชีวิต¹

ในเรื่องกัณหาชาคก กัณหาฤๅษีเป็นผู้สันโดษอย่างยิ่ง ท่านอยู่ป่าเป็นวัตร บริโภค
 อาหารเพียงวันละครั้งโดยกินอาหารจากต้นไม้ที่ท่านนั่งที่โคนต้น และไม่เลือกว่าเป็นดอก
 ใบ ผลหรือเปลือกโดยไม่มีควมโลภ ท้าวสักกะเสด็จมาลองใจโดยแสร้งกล่าวตำหนิตาน
 แต่ท่านก็ไม่โกรธ กลับชี้แจงให้พระองค์เห็นสิ่งที่ถูก ท้าวสักกะจึงให้ท่านเลือกขอพรได้
 4 ประการ ท่านก็ขอว่า อย่าให้มีความโกรธ โทสะ ความโลภ และความสึเนหา พระองค์
 พอพระทัยจึงประทานพรอีก ท่านก็ขอว่าอย่าให้ท่านเกิดอาพาธ อย่าให้ใจและกายของท่าน
 กระแทกกับใคร ๆ พระองค์ก็ประทานพรนั้น และยังมีนาคาให้คนไม้นั้นมีผลหวานอร่อย เพื่อ
 ประโยชน์แก่กัณหาฤๅษี²

ในเรื่องอภิกคิชาคกก็มีข้อความว่า อภิกคิคาบสเป็นผู้สันโดษอย่างยิ่ง ท่านฉันแต่
 ผลและใบหมากเมา แม้วาทานจะยังไม่เกิดฉาน แต่วัตรปฏิบัติของท่านก็ทำให้อาสน์ของ
 ท้าวสักกะร้อน พระองค์ไม่แน่ใจว่าคาบสประสงค์ตำแหน่งของพระองค์หรือไม่ จึงเสด็จ
 มาลองใจคาบสสักสละอาหารให้เป็นทานถึง 3 วัน พระองค์จึงถามเหตุที่ท่านบำเพ็ญตบะ
 เมื่อรู้ว่าท่านหวังนิพพานพระองค์จึงให้พร ท่านก็ขอเพียงว่าอย่าให้ท่านมีโทสะ กับไม่ขอ
 คบและเห็นคนพาล ขอคนนักปราชญ์ และขอมิให้ท้าวสักกะเข้ามาใกล้ท่านอีก³

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 11 อรรถกถา เอกาทสนิบาต, หน้า 32 - 48.

2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 10 อรรถกถา ทศกนิบาต, หน้า

105 - 111.

3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12 อรรถกถา เตรสนิบาต, หน้า 69 - 77.

ในเรื่องภีสกษาคก ก็มีเรื่องเล่าถึง ฤษีสิบตนผู้นำเพ็ญศบะอย่าง เกรงทำให้ท้าวสักกะ
 สงสัยว่าฤษีเหล่านี้ยังนอนในกามหรือไม่¹ จึงมาทดลองด้วยการชอนอาหารของหัวหน้าฤษี
 เสีย 3 วัน พวกฤษีไม่ทราบจึงชำระโทษกัน ทำให้พระองค์เห็นว่าฤษีเหล่านี้ไม่ผิดใฝ่ใน
 กาม จึงขอโทษ เป็นเหตุให้ถูกหัวหน้าฤษีตำหนิว่า "คกร ท้าวสหัสเนตรเทวราช ฤษีทั้ง
 หลายมิใช่ภักฟอนของท่าน และก็มีไรผู้ที่ท่านจะพึงล่อเล่น ฤษีทั้งหลายมิใช่พวกพองของท่าน
 และก็มีไรสหายของท่าน เพราะเหตุไรเล่าท่านจึงหาญล่อเล่นกับฤษีทั้งหลาย" แต่ในที่สุด
 ท่านก็ยกโทษให้²

ในเรื่องสรีวราชคคก พระเจ้าสรีวราชผิดใฝ่ในการทำทาน ปรรณณาจะให้
 อชัฏตติกาทาน (ทานภายใน) ท้าวสักกะจึงแปลงเป็นพราหมณ์แก่ตามอด ไปทูลขอพระเนตร
 ข้างหนึ่ง พระราชาก็ประทานทั้งสองข้าง พราหมณ์แปลงรับแล้วก็ลาไป อีกสองสามวัน
 ต่อมาพระองค์กลงมาเฝ้าพระราชาพระเนตรมอด และให้พระราชาขอสิ่งที่ปรรณณา
 พระราชารูสึกว่า พระองค์คงอยู่อย่างทนทุกขุทรมานจึง ขอความตาย แต่ท้าวสักกะกลับ
 แนะนำให้พระองค์ทำสังจกิริยาแทน เมื่อพระราชากระทำสังจกิริยาแล้วก็กลับมีพระเนตร
 ที่มีคุณสมบัติพิเศษ เพราะเป็นพระเนตรที่ได้จากสังจกิริยา มี จึงมองเห็นทะเลที่วอยโยชน³

เรื่องที่ท้าวสักกะลงมาลองพระทัยผู้รักษาศีล หรือตั้งความปรรณณาจะให้ทาน
 และเรื่องทดลองความกตัญญูนี้ ปญญาสคคกนิยมนกล่าวถึงมาก และแสดงให้เห็นว่าพระองค์
 ยกย่องผู้มีธรรม เพราะเมื่อทดลองประจักษ์แล้ว พระองค์มักจะอวยประโยชน์ให้ ดังเช่น

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 12 อรรถกถา ปกิณณกนิบาต, หน้า 183.

2 เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า 196.

3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 13 อรรถกถา ปกิณณกนิบาต, หน้า 68.

ในเรื่องวิบุลราชชาดก เมื่อพระเจ้าวิบุลราชปรารถนาจะทำทานภายใน ท้าว-
 สักกะก็แปลงเป็นพราหมณ์ลงมาขอพระราชทานแว่นแคว้น ขอราชธิดาบ้าง ขอนครบ้าง เมื่อได้
 ทุกอย่างแล้วก็กลับถวายคืน¹

ในเรื่องสิริจุทามณีชาดกก็เช่นกัน คือ พระเจ้าจุทามณีราช อนุปรารถนาจะทำ
 อัฐตติกทาน ท้าวสักกะก็เสด็จลงมาดองพระทัยด้วยการแปลงร่างเป็นพราหมณ์มีกายเพียง
 ครึ่งเดียว มาขอกายครึ่งหนึ่งจากพระราชินี พระองค์ก็ประทานตามที่ขอ แล้วท้าวสักกะ
 จึงโปรดให้พระราชานางทั้งเจ็ด²

ในเรื่องอาทิตยชาดก พระเจ้าอาทิตยราชปรารถนาจะให้ทานทุกอย่างแม้แต่
 ร่างกาย ท้าวสักกะก็แปลงร่างเป็นพราหมณ์มาเวียนขออาหาร ขอพระชายา เมื่อได้
 แล้วก็แกล้งจุกออกไป พระราชาก็ไม่กริ้ว ท้าวสักกะจึงแสดงตนแล้วถวายชากษาปณ์ พร้อม
 กับทูลขอโทษ และประทานโอวาทให้พระราชินีประพฤติธรรมอย่าประมาท³

ในเรื่องมหาสุรเสนชาดก พระเจ้ามหาสุรเสนะปรารถนาจะทำทานภายใน
 ท้าวสักกะจึงแปลงเป็นมาณพขอชากษมาขอเคี้ยวรตอ พระราชาก็ประทาน แล้วท้าวสักกะ
 จึงให้พระราชานางทั้งเจ็ด⁴ และกล่าวชมทานของพระองค์

1 ปัญญาสาธกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 193 - 201.

2 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 206 - 210.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 278 - 286.

4 เรื่องเดียวกัน, ภาค 1, หน้า 308 - 313.

ในเรื่องนรชิวชาดก เมื่อมารดาของนรชิวะถูกงัดตาย เขาจึงคร่ำครวญขอให้ เทวดาช่วย ท้าวสักกะก็ลงมาบอกว่า ยาที่จะแก้เนื้อไขหัวใจมนุษย์ คว้าความกตัญญู ต่อแม่ นรชิวะจึงควักหัวใจเขาให้ แล้วใส่ในปากมารดา แต่เมื่อมารดาฟื้น เขาก็ตาย มารดาเสียใจมากและอธิษฐานขอให้โลกฟื้น¹

ในเรื่องสุรูปชาดก พระเจ้าสุรูปราชปรารภนาจะฟังธรรม แมว่าจะต้องแลกกับ สิ่งใดก็ตาม ท้าวสักกะจึง เนรมิตตนเป็นยักษ์ที่น่ากลัวมาหา ทูลพระองค์ว่าจะแสดงธรรม ให้ฟัง แต่ต้องขอกินเสียก่อนเพราะหิวมาก มเหสีและราชบุตร ยอมตัวให้กินแทนพระองค์ แล้วยักษ์จึงแสดงธรรม หลังจากนั้นก็ถวายมเหสีและโอรสคืน²

ในเรื่องมหาปทุมชาดก เมื่อนางสุเมขลาถูกงัดตาย พระมหาปทุมโอรสจึง ประกาศขอให้เทวดาช่วย โดยพระองค์จะยอมสละแม่วัยวะเพื่อเป็นยารักษา มารดา ท้าวสักกะก็ลงมาดองพระทัยเหมือนกับเรื่องนรชิวชาดก³

เรื่องเสกษัตถิตชาดกก็คล้ายกับเรื่องสสขัตถิตชาดกในนิบาตชาดก คือหนุมานบริจาค เนื้อตนเป็นทานแก่ผู้มาขอโดยกระโดดเข้ากองไฟ แต่มีคอกบัวผูกมารับ แล้วท้าวสักกะ จึงพาไปควาจึงสั่งขอให้แสดงธรรม หลังจากนั้นพระองค์พากลับมากก็ได้เนรมิตสระบัวให้ เป็นที่อยู่ของหนุมานเป็นนัตถิต⁴

1 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 489 - 495.

2 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 503 - 512.

3 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 529 - 531.

4 เรื่องเดียวกัน, ภาคเดียวกัน, หน้า 590 - 5.

ในเรื่องอรินทมาตก พระเจ้าอรินทมาตกปรารถนาจะให้ชีวิตตกทาน ท้าว-
 สักกะทรงทราบก็แปลงองค์เป็นพราหมณ์ไปเวียนขอทรัพย์ขอราชสมบัติทุก ๆ อย่าง จนตอน
 หลังพระราชาทองชายพระองค์เองและพระเทวีเพื่อเอาเงินให้เป็นทาน เมื่อพระเทวี
 ประสูติโอรส ๆ ก็สิ้นพระชนม์ ชำยยังถูกนายไล่ออกจากบ้าน เข้จึงมาพบสวามี พระราชา
 จึงอธิษฐานขอชีวิตโอรส ในที่สุดท้าวสักกะจึงมาปรากฏตนและประทานนครคืนให้¹

4.6.5. ท้าวสักกะทรงอยู่ในฐานะผู้คุมครองธรรมในมนุษยโลก เมื่อใดที่คน
 ประพฤติชั่วกันมาก หรือเมื่อพระราชามีศัทธิราชธรรม ท้าวสักกะก็เสด็จลงมากระทำ
 ให้คนเหล่านั้นเกรงกลัว ต้องละเว้นความชั่วและกระทำความดี เรื่องราวต่าง ๆ ที่
 กล่าวมาในข้อนี้ ๆ จะเห็นได้ว่า พระองค์เขาช่างประพฤติธรรมอยู่เสมอ และช่วยเหลือ
 ให้เขามั่นใจในผลของการประพฤติธรรมด้วย ดังที่เล่าไว้ในเรื่อง มณีโจรชาตก อยภูชาตก
 อุทัยชาตก กัจจანიชาตก กามชาตก กามนีตชาตก กุมาชาตก เกทัตติชาตก ขรปุตต-
 ชาตก จุลลธนูคคหชาตก สรภังคชาตก สุชาโรจนชาตก² และที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ
 เรื่องมหากัณโฑชาตก ซึ่งกล่าวถึงบ้านเมืองหลังสมัยพระกัศสปพุทธเจ้ามาเป็นเวลานาน จน
 ศาสนาเสื่อม แม้นักบุญก็เลี้ยงชีพด้วยการแสวงหาที่ไม่สมควร เกี่ยวกับภิกษุผู้เงินมีบุตร
 ธิดา มนุษย์ต่างประพฤติอกศกรรมบดสีบ ผู้ที่ตายแล้วก็ไปเกิดในอบาย ท้าวสักกะเล็ง
 เห็นเช่นนั้น ก็ตกลงพระทัยว่าจะต้องทำใหม่หาชนกลัว สะकुงหาวาคเสียวในกรรมชั่ว แล้ว
 คอยปลดปล่อยแสดงธรรม เพื่อจะยกของศาสนาที่เสื่อมลงแล้วให้ถาวรต่อไปได้อีกสักพันปี
 พระองค์จึงรับสั่งให้พระมาตลีแปลงเพศเป็นสุนัขคำใหญ่เหามา รูปร่างและท่าทางดูร้าย
 เขี้ยวโตเท่าคนลกด้วย มีรัศมีพุ่งเป็นเปลวไฟออกจากเขี้ยวทั้งสี่ มีเขี้ยวถูกไว้ตามตัว 5
 แห่ง คือ ที่คอและเท้าทั้งสี่ พระองค์เองแปลงเพศเป็นพรานป่า นุ่งหมผายอมผาด ถิ่นใหญ่

¹ ปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 939 - 962.

² Malalasekera, *op.cit.*, I., p. 963.

และกวัดแกว่งวิธราวุธช่วยพระนชา เสด็จเข้าไปในเมือง เสียงสุนัขเห่าดังสนั่นถึง
 อเวจีมหานครและภักคพรหม จนชาวพระนครสะอึกหวาดเสียว พระานป่าจำแลงจึงทูล
 พระราชาว่าสุนัขของตบตีว แมจะได้อาหารสักเท่าไรก็ยังไม่พอ เพราะสุนัขจะกินมนุษย์
 ประเภทต่าง ๆ คือ

1. สมณะที่ทำไมไถนาเลี้ยงชีพ
2. ภิกษุผู้มีวิโลกคามและอยู่ในบ้านเรือน
3. นักบวชที่รวมทรัพย์ไว้ใหญ่อนุ และเก็บดอกเบีย
4. พราหมณ์ที่รับจ้างบรยายัญ
5. คนมีกำลังทรัพย์พอจะเลี้ยงดูบิดามารดา แต่ก็ไม่เลี้ยงดูเมื่อ

ท่านแก่ชรา เขาจึงเป็นคนอกตัญญู

6. คนที่กล่าวขมหมิ่นบิดามารดาแก่ชราแล้วว่าเป็นคนโง่
7. คนที่คบหาภรรยาอาจารย์ ภรรยาเพื่อน เอาป่าและน้ำเป็นภรรยา
8. พวกพราหมณ์ที่ถือโลและคาบ คอยคักฆ่าคน ชิงทรัพย์ตามทาง
9. นักเลงผู้หญิงที่ตีแต่แต่งกาย ไม่รู้จักหาทรัพย์ และร่วมสังวาส
 กับหญิงม่ายมีทรัพย์ เมื่อปอกลอกจนหมดตัวก็ทิ้งไปหาหญิงอื่น
10. คนมีมยา ปิดบังความชั่วของตน เปิดเผยความชั่วของผู้อื่น

คิดให้ร้ายผู้อื่น

แล้วท้าวสักกะก็แสดงองค์ เตือนมิให้คนประพฤติกอธรรม เพราะจะทำให้โลก
 พิษาค และให้ประพฤติกอธรรมอย่าประมาท¹

¹ พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 11 อรรถกถา ทวาทสนิบาต,
 หน้า 164 - 170.

ปัญญาชาตกมีเรื่องคล้ายคลึงกันกับมหากัณฑ์ชาตก คือเรื่องพรหมโฆสราชชาตก ทางแต่เพียงเดาว่า พระเจ้าพรหมโฆสราชครองราชย์โดยยุคธรรม ท้าวสักกะต้องการ จะทดลองพระองค์ จึงให้พระมาคลีแปลงกายเป็นสุนัข พระองค์เองแปลงเป็นคนเลี้ยง พาสุนัขไปขออาหาร พระราชาที่พระราชทาน แต่สุนัขไม่รู้จักอิ่ม และต้องการกินผู้ธรรม จนคนตกใจแล้วท้าวสักกะจึงกذبแสดงคน แสดงวิมานและทิพยสมบัติให้เห็น พลางเตือน 1
ควยว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาจะไปเทวโลกก็ต้องดำรงในศีล อยาประมาณ

ในเรื่องกุมภชาตก เมื่อพระเจ้าสัมพิตต์ตกลงพระทัยว่าจะดื่มสุรา ท้าวสักกะ ก็เล็งเห็นว่าดาพระราชาดื่ม ก็จะเป็นผลให้หมพทวีปทั้งหมดต้องพินาศ พระองค์จึงแปลง เป็นพราหมณ์เสด็จลงมามนุษย์โลก ถูหม้อใส่สุรามาเรียกให้คนซื้อ พลางบอกโทษของ สุราไว้ถึง 22 ประการ

เมื่อพระราชาสัมพิตต์ได้ทราบโทษของสุราโดยละเอียดแล้ว พระองค์ทรงก็ พระทัยเลิกดื่มสุรา แล้วท้าวสักกะยังสอนให้เวณคัมสุรา ละหุจริตสาม ยินดีในสุจริต- ธรรม 3 ประการ เพื่อเข้าถึงสวรรค์ในเบื้องหน้า 2

ท้าวสักกะเป็นผู้คุ้มครองคนดี ผู้รักษาสีลบางคนจะได้รับเชิญไปเทวโลกทั้งที่ยัง เป็นมนุษย์ โดยที่พระองค์จะส่งพระมาคลีให้นำเวชยันตราขรรดลงมารับ ดังเช่น ศุคคิลคน- ธรรมพ พระเจ้าสารินราช และพระเจ้าเนมิราช ในบางคราวพระองค์ยังได้ช่วยพระ- โภชิสต์ว์ในการบำเพ็ญบารมี เช่น ช่วยพระเจ้าสิวิราช พระเคมีย์ พระเจ้าเนมิราช 3
พระเวสสันดร และสลับนทีต นอกจากนี้พระองค์ยังช่วยเหลือสตรีมีศีลผู้ปรารถนาบุตร

¹ ปัญญาชาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ภาค 1, หน้า 627 - 633.

² พระคัมภีร์ชาตกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 14 อรรถกถา ศีลคินิบาท, หน้า 27 - 8.

³ คู่มือนิสัยเรื่องความเมตตากรรณ เรื่อง 3) ในข้อ 4.4.2.

ซึ่งมักจะปรากฏเสมอทั้งในนิบาตชาดก และปญญาสาชก และยังมีอีกเรื่องหนึ่ง คือ ท้าว
สักกะทรงอนุเคราะห์ให้บุคคลใดเสวยผลบุญที่ตนทำมาแต่ปางก่อน ดังที่เล่าไว้ในอรรถกถา-
ธรรมบทหลายเรื่อง เช่น

เรื่องบัณฑิตสามเณรเล่าว่า ในสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า มีชายที่ยากจนอย่างยิ่ง
ชื่อมหาหุคคะ ครึ่งหนึ่ง เขาออกส่ำช่วยกันกับภรรยาทำงานรับจ้างทั้งวันควยหวังว่าจะถวาย
อาหารแก่พระภิกษุรูปหนึ่ง แต่ไม่มีภิกษุรูปใดจะรับภิกษา เพราะผู้ชักชวนเขาให้ทำบุญลืม
จดชื่อเขาไว้ เขาจึงไปนิมนต์พระกัสสปพุทธเจ้า เมื่อท้าวสักกะทรงทราบความก็ลงมา
รับอาสาเป็นพ่อครัวเพื่อทำอาหารถวายพระแทนเขาโดยไม่รับค่าจ้าง ขอรับแต่ส่วนบุญ
ครึ่งมหาหุคคะถวายทานแล้ว ท้าวสักกะจึงบันดาลให้ฝนแก้ว 7 ประการตกลงมาเต็ม
เรือนเขา จนกระทั่งพระราชาทองประทานตำแหน่ง เศรษฐีให้ ต่อมาเมื่อเขาปลุกเรือน
ก็พบหม้อทรัพย์ผุดขึ้นมาเกลื่อนกลาดไปหมด เขาได้ถวายมหาทานและนำเพ็ญบุญไปตลอด
ชีวิต¹

เรื่องพระโชติกเถระเล่าว่า อปราชิตคฤหบดี กระทำบุญแล้วตั้ง ความปรารถนา
ไว้ว่า อย่าให้ใครทำลายหรือแย่งชิงทรัพย์ของตนไปได้ เขาทังความปรารถนานั้นไว้ตั้งแต่
สมัยพระวิปัสสีพุทธเจ้า มาในสมัยพุทธกาลเขาปฏิสนธิในตระกูลเศรษฐีที่กรุงราชคฤห์ วันที่
เขาเกิด สรรพอาวุธ และอาวุธของชนทั้งปวงรุ่งโรจน์ด้วยบุญของเขา เขาจึงได้นำมาว่า
โชติกะ เมื่อเขาเติบโตขึ้นพอจะสร้างบ้านอยู่ ท้าวสักกะก็ลงมาโดยแปลงองค์เป็นช่างไม้
แล้วเนรมิตปราสาทแก้วเจ็ดประการ เจ็ดชั้น มีกำแพงแก้วเจ็ดประการ เจ็ดชั้น หมคน
กัลปพฤกษ์ และชุมทรัพย์ 4 หลุมที่มุมปราสาท ที่มุมประตูทั้ง 7 มุมของบ้านโชติกเศรษฐีนั้น
ท้าวสักกะโปรดให้ยกช่ออุรุรักษา²

¹ พระธรรมปัทมรุฎาแปล, ภาค 4, หน้า 40 - 47.

² พระธรรมปัทมรุฎาแปล, ภาค 8, หน้า 256 - 9.

6.5.6 ท้าวสักกะมีหน้าที่พิเศษเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาในลังกา ดังปรากฏ
 เรื่องราวในมหาวงศ์พงศาวดารลังกา เริ่มตั้งแต่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน
 กับพุทธบริษัทให้ท้าวสักกะคอยดูแลพระเจาวิชัยกับลูกหลานผู้สืบวงศ์ของพระองค์ และหน้าที่
 นี้ท้าวสักกะได้มอบหมายให้เพอปปุลวณะ (Uppalavanna) ¹ กระทำอีกต่อหนึ่ง
 ท้าวสักกะเป็นผู้มาบอกพระมหินทีให้ทราบถึงเวลาที่ควรจะไปเผยแผ่พุทธศาสนาใน
 ลังกา ² และเมื่อพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (Devanampiyatissa) มีพระประสงค์
 จะไต่พระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ในสถูปปูพาราม สุนนสามเณรจึงไปเฝ้าท้าวสักกะ
 และขอพระรากขวัญเบื้องขวา ซึ่งท้าวสักกะอัญเชิญไว้ในจุฬามณีเจดีย์ ท้าวสักกะก็ถวาย ³
 อีกครั้งหนึ่ง เมื่อทุฏฐคามณี (Dutthagāmaṇī) ประกาศจะสร้างพระมหาสถูป ท้าว-
 สักกะก็ทรงช่วยเหลือด้วยการจัดหาวัสดุก่อสร้างให้ ⁴ เมื่อสร้างมหาสถูปเสร็จ มีการจัดงาน
 ฉลองบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ท้าวสักกะก็มีเทวบัญชาให้พระวิสุฏฐกรรมลงมาประทับคกแดง
 ภูมิภาคทั่วทั้งลังกาในคราวนี้ ส่วนพระองค์เองได้เนรมิตบัลลังก์และฉะบอบทองสำหรับบรรจุ
 พระบรมสารีริกธาตุ ที่พระโสณุตตระนำมาจากนาคโลก และเสด็จมาในงานฉลองนี้ พระองค์
 ได้เป่าสังข์วิชัยอุกรของพระองค์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ⁵

¹ Malalasekera, *op.cit.*, I., p. 965. อ้างจากมหาวงศ์
 vii. 1 ff.

² *Ibid.*, อ้างจากมหาวงศ์ xiii. 15.

³ *Ibid.*, อ้างจากมหาวงศ์ xvii. 9 ff.

⁴ *Ibid.*, อ้างจากมหาวงศ์ xxviii. 6 ff.

⁵ *Ibid.*, อ้างจากมหาวงศ์ xxxi. 34, 75, 78.

6.5.7 ท้าวสักกะในพุทธศาสนานั้นทรงมีหน้าที่แตกต่างจากพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ตามที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเป็นอย่างมาก สมดังที่ Rhys Davids¹ ชี้แนะว่า ท้าวสักกะและพระอินทร์นั้นเป็นคนละองค์ไม่เกี่ยวข้องกัน แต่ที่น่าแปลกก็คือ พุทธศาสนาทางฝ่ายเหนือ คือ ฝ่ายมหายานนั้นกล่าววาทว่า พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ฝ่ายมหายานนั้นนับถือพระโพธิสัตว์มากมายหลายองค์ เพราะหลักใหญ่ของพุทธศาสนานิกายนี้อยู่ที่การมุ่งโพธิสัตว์ภูมิ เพื่อช่วยเปิดดวงทุกข์ให้แก่มวลมนุษย์เป็นสำคัญ ยิ่งกว่าจะมุ่งนิพพาน เช่น พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท แมแต่พระพุทธรูปก็ยังคงกล่าวกันว่ามียอดมากมายหลายองค์บนสวรรค์ ท้าวสักกะซึ่งเป็นเทพองค์สำคัญของฝ่ายเถรวาทก็กล่าววาทว่าเป็นเทพผู้มีคุณธรรมสูง มีหน้าที่ช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ก็เข้าลักษณะพระโพธิสัตว์ของฝ่ายมหายาน ซึ่งเชื่อว่า มีพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งชื่อวัชรปาณี (Vajrapāṇi) ซึ่งแม้จะอยู่ในรางใด ๆ ก็จะมีวัชระ (สายฟ้า) เป็นสัญลักษณ์ประจำองค์เสมอ เช่น เมื่ออยู่ในรางมนุษย์จะทรงวัชระ ถ้าปรากฏในรางอื่นอาจจะมีเศียรเดียว กร 4 กร หรือมีเศียร 3 เศียร กร 6 กร หรือเศียร 4 เศียร กร 4 กร บาท 4 บาท และทรงอาวุธอื่น ๆ เช่น พระขรรค์ หรือปาศศวาย แต่จะยังทรงวัชระอยู่นั่นเอง² ฝ่ายมหายานถือว่าวัชรปาณีโพธิสัตว์เป็นเทพแห่งฝนควาย ดังนั้น นักปราชญ์บางคนเช่น Grünwedel จึงว่า วัชรปาณีกับสักกะ หรืออินทร์ เป็นเทพประทานฝนของอินเดียตามที่กล่าวถึงในวรรณคดีสันสกฤตนั้นเป็นองค์เดียวกัน³ ดังที่เรารู้จักในรูปปั้นสมัยคันธาระ แมกระนั้น

¹ Malalasekera, *op.cit.*, I., p. 965. อ้างจาก Dial, ii, 297 f.

² Alice Getty, *The Gods of Northern Buddhism*, (1st Tuttle ed. Tokyo : Charles E. Tuttle Company, 1962), p. 48.

³ *Ibid.*, p. 50.

เรื่องราวในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานตอนต้น ๆ เอยถึง ศักระว่า พระองค์อยู่ในที่ที่พระ-
 ตถาคตประสูติ และเป็นผู้ช่วยเหลือเมื่อพระองค์เสด็จออกจากราชวัง อยางไรก็ตาม
 เมื่อกล่าวถึง เหตุการณ์ที่พระศากยมนีเสด็จกลับจากกบิลพัสดุ์นั้นกลับว่า วัชรปาณีได้แบ่ง
 ภาคตนออกเป็นเทวะทั้งแปดคอยคุ้มครองพระศากยมนี ขณะที่ศักรเทพ พร้อมควม
 เทพแห่งกามโลกอยู่ทาง เบื้องซ้าย จึงดูเหมือนว่าวัชรปาณีและศักระจะเป็นคนละองค์
 ส่วนในเรื่องของเงินเป็นทักของหลวงจีนเหียนจิง กล่าวถึงวัชรปาณีว่า เป็นผู้ที่
 อยู่กับพระตถาคตในเวลาทีพระตถาคตปรามัญชุกในอุทยาน และในขณะที่เดียวกันก็ได้
 เล่าว่า เมื่อพญานาคปรากฏตนต่อหน้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟัง คำสอน พระพุทธองค์มีพุทธ-
 บัญชาให้วัชรปาณีเป็นผู้คอยคุ้มครองพญานาคมิให้ศัตรู คือครุฑมาทำร้ายได้ และในการนี้
 วัชรปาณีก็เฝ้าคอยเปลี่ยนแปลงตนเป็นครุฑเสียเอง เรื่องราวในตอนปรินิพพานก็ได้บันทึกไว้ว่า
 วัชรปาณีปล่อยให้ททาเพชร ของพระองค์หล่นจากพระหัตถ์เพราะความสิ้นหวัง และกลิ้ง
 เกลือกเสือกอง อยู่ในแนวความเศร้าโศก รูปวาดของผู้ที่แสดงการปรินิพพานจะ
 วาดวัชรปาณีให้มีกายสีแสด

พุทธศาสนาฝ่ายมหายานเชื่อกันว่า พญานาคมีหน้าที่ควบคุมเกี่ยวกับเมฆฝน
 เพราะฉะนั้นวัชรปาณีซึ่งอยู่ในฐานะผู้คุ้มครองนาคจึงได้รับความยกย่องนับถือ ในฐานะเทพ
 แห่งฝน ฉะนั้น เมื่อมีการขอฝนหรือปรารภความอุดมสมบูรณ์ก็จะขอฝนจากวัชรปาณี
 นอกจากพระองค์จะเป็นผู้คุ้มครองนาคในการต่อสู้กับครุฑแล้ว พระองค์ยังเป็นศัตรูตัว
 สำคัญของพวกอมมนุษย์ เพราะมีตำนานว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายมาประชุมกัน
 บนยอดเขาพระสุเมรุ เพื่อหารือกันเรื่องจะนำน้ำอมฤตชอนอยู่ใตมหาสมุทรขึ้นมา เพื่อ
 ไขแก้ยาพิษอันมีผลร้ายกาจ (Hala - hala หาลา - หละ) ของพวกอมมนุษย์ผู้ชั่วร้าย
 ในที่สุดก็ตกลงกันได้ว่าจะตองกวนมหาสมุทรด้วยเขาพระสุเมรุ เมื่อน้ำอมฤตลอยขึ้นมา
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็สั่งให้วัชรปาณีดูแลไว้จนกว่าจะมีวิธที่สุดที่จะนำไปใช้ แต่แม้
 วัชรปาณีจะดูแลน้ำอมฤตอย่างดีเพียงไร พระองค์ก็ยังมีเวลาเผลอไปชั่วขณะ ราชจึง
 มาขโมยไปได้และเกิดต่อสู้กันขึ้น ในที่สุด พระองค์ชวงชิงน้ำอมฤตคืนมาได้ แต่นั่น
 ไม่บริสุทธิ์เสียแล้ว พวกพระพุทธเจ้าจึงลงโทษวัชรปาณีให้ตัดศีรษะโดยให้ค้อนนั้น แล้ว

ร่างของพระองค์กลายเป็นสีน้ำเงิน เข้มด้วยเหตุที่น้ำอมฤตไม่บริสุทธิ์ คำานเรื่องนี้เป็น การอธิบายถึงรูปปั้นของ วัชรปาณีโพธิสัตว์ที่ไม่คอยจะปั้นเป็นองค์เดียวโดด ๆ แต่มักปั้น ร่วมกับพระอมิตาภะพุทธเจ้า (พระมัญชุศรี) และพระภัทรมปาณี และเป็นรูปปั้นที่แสดง ว่าพระองค์เป็นผู้ดูแลรักษาน้ำอมฤต โดยมีพระอมิตาภะพุทธเจ้าถือกุ่มที่น้ำอมฤต และ พระภัทรมปาณีถือกลศใส่น้ำอมฤต

หน้าที่ของท้าวสักกะที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากพระอินทร์ใน วรรณคดีสันสกฤตโดยสิ้นเชิง ท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีมิได้มีความสำคัญในแง่ เป็นผู้ ปราบปรามอสูรแห่ง ความแห้งแล้ง หรือเป็นผู้ประทานฝนแก่มวลมนุษย์เพื่อจะได้ทำการ เพาะปลูก หรือเป็นผู้เฝ้าในการรบ เช่นในวรรณคดีสันสกฤต และก็มีสาเหตุที่จะประทาน สิ่งที่ชนต้องการ เมื่อมีการสวดวิงวอนขอหรือด้วยการกระทำอุบาสาอีกต่อไป แต่ท้าวสักกะ หรือพระอินทร์ในวรรณคดีบาลีเป็นเทพทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริง หน้าที่สำคัญจึงเป็น เรื่องการบำรุงพระศาสนา การช่วยเหลือพุทธสาวก และการคุ้มครองหลักธรรมทาง พุทธศาสนา คือคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ประพฤติธรรม ผู้บำเพ็ญกุศลมีทานเป็นต้น ถ้า พระอินทร์จะประทานพรแก่ผู้ใดก็มีสาเหตุเพราะพระองค์โปรดปรานผู้นั้นเป็นพิเศษที่กล่าวไว้ ในวรรณคดีสันสกฤต แต่เป็นเพราะผู้นั้นมีคุณความดีควรแก่การได้รับสิ่งที่ดีนั้น ซึ่ง จะ ต้อง เป็นสิ่งที่ดีด้วย ส่วนผู้ที่ทำผิดก็จะถูกลงโทษหรือตัดใจแล้วแต่กรณี ถ้าเป็นเรื่อง ร้ายแรงเช่นที่กล่าวไว้ในมณีไจระชาก ท้าวพระราชาพาลคิดจะแย่งภรรยาผอนด้วยการ ประหารสามีเขาเสียก่อน ท้าวสักกะก็ลงโทษด้วยการให้พระราชาไปแทนที่ผู้นั้น และ ช่วยให้เขาได้ครองตำแหน่งพระราชาแทน แต่ถ้ามารายแรงนัก การลงโทษก็จะเบาบาง ลง เช่น เรื่องสัมพลาชากที่เล่าว่า ทานพเพียงแต่ขนางสัมพลา ยังมีโคลงมือทำร้าย และก็มีได้คิดถึงกับจะฆ่านาง ท้าวสักกะก็เพียงแต่ลงโทษ ขาดด้วยการจองจำด้วยตรวน- ทิพย์ไม่ถึงประหาร เรื่องอื่น ๆ เช่น เกฬีสลชาก ว่าเมื่อพระราชาเพียงแต่ชอบรังแก ผู้สูงอายุด้วยความสนุก พระองค์มิได้มุ่งหมายจะทำอันตรายถึงกาย ท้าวสักกะก็เพียงแต่ ลงโทษควหาเปรี้ยงบราคาท้าวพระวรกายให้พระราชาทรงรังเกียจและชยะชยง แล้วก็ขู ้ให้ประพฤตินเสียใหม่ ซึ่งเห็นได้ว่าพระองค์ยังให้ออกาสแก่ผู้กระทำผิด และยังมีพระทัย

เมตตาการุณาอยู่มาก เรื่องราวเช่นนี้เกือบจะไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเลย เพราะพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตจะไปใคร่ใคร่เพราะเขาทำถูกพระทัยด้วยการบงการพระองค์ ซึ่งเป็นเรื่องความศักดิ์มากกว่า และถ้าจะลงโทษก็มักจะรุนแรงถึงชีวิตแทบทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อคุณมาหาที่แล้วจะเห็นได้ว่า พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตและบาลีต่างกันโดยสิ้นเชิง จนกล่าวได้ว่ามิใช่เทพองค์เดียวกัน แมว่าในตอนตน ๆ เรื่องราวของท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีก็จะพอเปรียบเทียบได้ว่า นำความคิดมาจากวรรณคดีสันสกฤต ซึ่งมีมาก่อน แม้กระทั่งอุปนิสัยบางด้านโดยเฉพาะด้านที่ไม่ค่อยดีนัก ก็ยังพอมองเห็นได้ว่าได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีสันสกฤต ยิ่งวรรณคดีบาลีในสมัยหลัง ๆ เช่น พวกอรรถกถา ยิ่งทำให้เห็นได้ว่า ศาสนาพราหมณ์เริ่มมีอิทธิพลในพุทธศาสนาอีก เรื่องราวในชาดกหลายทอดหลายเรื่องก็คล้ายเรื่องราวในมหากาพย์ของสันสกฤต นิสัยของท้าวสักกะที่วรรณคดีบาลียุคแรก ๆ ว่าเป็นพระโศคามัน ก็มักจะเปลี่ยนไปเหมือนกับพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต แต่เมื่อกล่าวถึงหน้าที่แล้วเทพในวรรณคดีทั้งสองนี้ต่างแยกออกไปจากกันอย่างเด่นชัด วรรณคดีสันสกฤตในสมัยหลังยังถือความสำคัญของพระอินทร์ในแง่ที่เป็นเทพแห่งฝน แต่ในบาลีแล้วไม่มีข้อความตอนใดเลยที่กล่าวเช่นนั้น แมว่าอรรถกถาธรรมบทจะกล่าวถึงท้าวสักกะไว้หลายตอนว่ามีอำนาจสั่งฝน ลม หรือแดด ใด ก็โดยมีเทวมัญญาแก้วเทพผู้มีหน้าที่นั้น ๆ โดยเฉพาะ เช่น เรื่องพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ ว่าท้าวสักกะสั่งวลาหกเทพบุตรบันดาลให้เกิดลม สั่งสุริยเทพบุตรให้ขยายมณฑลเพื่อให้อนจิก หรือสั่งวิสสวลาหกเทพบุตรบันดาลให้ฝนตก ในปรารภเรื่องนี้จึงชัดเจนอยู่แล้วว่า พระพุทธเจ้าปรารถนาจะสงน้ำ แก่น้ำในสระโบกขรณีที่พระเจ้าศวันแห่งชอด ท้าวสักกะทราบเรื่องก็มีเทวมัญญาแก้ววลาหกเทพบุตรบันดาลให้ฝนตกทั่วแคว้นโกศลและให้เต็มสระโบกขรณี เพื่อพระพุทธองค์จะได้สงน้ำ ดังนั้นเห็นได้ว่า ท้าวสักกะในวรรณคดีบาลีมิใช่เทพแห่งฝน แต่มีหน้าที่ควบคุมดูแลเทพองค์อื่น ๆ ผู้มีหน้าที่นั้น ๆ อีกทีหนึ่ง จึงแตกต่างจากวรรณคดีสันสกฤต และความสำคัญของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตที่ว่า เป็นเทพนักรบ ผู้นำชาวอารยันในการสงคราม ก็ยังไม่กล่าวถึงเลยในบาลี แม้จะมีเรื่องท้าวสักกะรบกับอสูร ก็เป็นเพียงเรื่องของเทวดากับอสูรเท่านั้น ไม่มีความเกี่ยวข้องกับใด ๆ กับมนุษย์ ถึงแม้ว่าอสูรตนสำคัญ ๆ จะมีคล้ายคลึงกับใน

วรรณคดีสันสกฤต คือในพระไตรปิฎกมีข้อความว่า มีปหาราทอส¹ สัมพระจอมสุ²
 เวโรจนะจอมสุ³ พลีสสุ³ สุจิตตีสสุ³ นมฺจีพระยามาร⁴ ซึ่งอาจจะเป็นการนำชื่อ
 มาจากวรรณคดีสันสกฤตโดยตรงก็ได้ แต่ก็ไม่เกี่ยวข้องของอะไรกันนัก ทั้งใดกล่าวไว้
 ข้างต้นในเรื่องที่พูดถึง เทวาสุรสงครามแล้วว่า เรื่องราวในวรรณคดีบาลีเป็นเรื่องแย่ง
 ความคิงส์เทวโลกกัน ส่วนของวรรณคดีสันสกฤตในสมัยหลัง เป็นการชิงตำแหน่งพระอินทร์
 มากกว่า

ถ้าจะมีเรื่อง คลายคลึงกันบางระหว่างหน้าที่ของพระอินทร์ในศาสนาพราหมณ์ กับ
 ศาสนาพุทธ ก็เห็นจะเป็นหัวข้อสุดท้ายคือ พระอินทร์ในวรรณคดีพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน
 ซึ่งในต้นนำมาไว้ เพื่อให้เห็นที่ขณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันของพุทธศาสนาทางฝ่ายเหนือ
 อันเป็นนิกายมหายาน กับพุทธศาสนาทางฝ่ายใต้ก่อนนิกายเถรวาทเท่านั้น เราจะเห็นได้
 ว่าทางฝ่ายมหายานจะรับแนวความคิดของวรรณคดีสันสกฤตไปมากกว่าทางฝ่ายเถรวาท
 ฉะนั้น พระอินทร์ของมหายานจึงมีฐานะซับซ้อน ทั้งเป็นเทพ ทั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ส่วน
 เรื่องราวอื่น ๆ เช่น การกวนน้ำอมฤตก็เป็นเรื่องของพราหมณ์โดยตรง และไม่ปรากฏ

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2
 พิณนิกาย มหาวรรค มหาสมัยสูตร, หน้า 231.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7
 สังยุตตนิกาย สกถวรรค สมุททกสูตร ที่ 10, หน้า 316.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 314.

⁴ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2
 หน้า 231.

ในวรรณคดีบาลีแม่แต่น้อย ส่วนวรรณคดีฝ่ายมหายานนั้นเมื่อใช้ภาษาสันสกฤตจารึกคัมภีร์
 มาแต่เดิม ถึงจะเป็นสันสกฤตแบบพื้นทาง¹ ก็ยังทำให้เข้าใจได้ว่า ต้องมีอิทธิพลของ
 พราหมณ์ปะปนอยู่มากเป็นธรรมดา แต่เรื่องนี้ไม่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีบาลีเลย และสำหรับ
 ประเทศไทย แม้จะมีหลักฐานว่าพุทธศาสนาแบบมหายานเผยแผ่มาก่อนแบบเถรวาท แต่
 ก็ถูกศาสนาพราหมณ์ผสมกลมกลืนไปเกือบหมดแล้ว เมื่อถึงสมัยที่เราเริ่มนับถือพุทธศาสนา
 แบบเถรวาท และนิยมสืบต่อมาจนทุกวันนี้ เราอาจจะกล่าวได้ว่าพุทธศาสนิกชนทั่วไป
 รู้อะไรของฝ่ายมหายานน้อยเต็มที ฉะนั้น แม้ชรัปาลีโพธิสัตว์จะเหมือนกับพระอินทร์ใน
 วรรณคดีสันสกฤตเพียงไร ก็เป็นเรื่องภายนอก สำหรับวรรณคดีบาลี เราสรุปได้ว่า
 พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต และในวรรณคดีบาลีนั้น เมื่อพิจารณาในเรื่องหน้าที่กันแล้ว
 ก็จะเห็นได้ว่าเป็นเทพคนละองค์ที่ไม่เกี่ยวข้องกัน แมว่าในด้านอื่น ๆ จะมีการยืมหรือ
 ภายพอกกันมากก็ตามที่

4.7 นามต่าง ๆ ของท้าวสักกะและที่มาของนามนั้น

ท้าวสักกะมีนามเป็นอันมาก แต่ถ้ายจะเทียบกับนามของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต
 แล้วก็นับได้ว่า นามของพระองค์มีน้อยกว่าที่กล่าวไว้ในวรรณคดีสันสกฤต นามของท้าวสักกะ
 ที่ใช้กันทั่วไปและเป็นที่รู้จักกันมากนั้น ปรากฏในสังกัสังยุตต์ มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าเล่าถึง
 พระนามต่าง ๆ ของท้าวสักกะว่ามี 7 นามด้วยกัน² และนามต่าง ๆ นั้นก็ล้วนได้มาจาก
 เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์เอง กล่าวคือ

¹ "Buddhist Hybrid Sanskrit" เรียกชื่อเช่นนี้ตาม ศาสตราจารย์
 Franklin Edgerton ในหนังสือ Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and
 Dictionary.

² พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง, เล่ม 15 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 7
 สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สังกัสังยุตต์, หน้า 319 ; 320 - 321.

4.7.1 ในชาติปางก่อนเมื่อพระองค์เป็นมนุษย์ พระองค์ชื่อว่า มหะ ฉะนั้น เมื่อมาเป็นเทพจึงเป็นที่เรียกว่า ทาวมฆา สำหรับนามนี้วรรณคดีสันสกฤตอธิบายว่า พระอินทร์ทรงมีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีความโอบอ้อมอารีมากจนทรงได้รับสมญาว่า มฆัน และ มฆัต (ผู้โอบอ้อมอารี)

4.7.2 ในชาติปางก่อนเมื่อพระองค์เป็นมนุษย์นั้น ได้ให้ทานมาก่อน เมื่อพระองค์เป็นเทพจึงได้นามว่า ทาวปุรินทะ¹ สำหรับนามนี้วรรณคดีสันสกฤตว่า พระอินทร์กระทำสงครามกับพวกอสูร ได้ทำลายป้อมปราการของศัตรูเป็นจำนวนมาก จนทรงได้รับสมญาว่า ปุรินทร คือผู้ทำลายป้อมปราการ

4.7.3 ในชาติปางก่อนเมื่อพระองค์เป็นมนุษย์นั้น ได้ให้ทานโดยเคารพ ฉะนั้น เมื่อพระองค์เป็นเทพ จึงเป็นที่เรียกกันว่า ทาวสักกะ และมีคำอธิบายว่า เมื่อเป็นมนุษย์ ได้ให้ทาน รักษาชีวิต เมตตา ภาวนา และเคารพต่อสิ่งเหล่านั้น ตลอดจนปฏิบัติหาผู้รับทานอย่างเคร่งครัด นามนี้เป็นนามที่ไพเราะมากที่สุด จนเป็นนามโดยตรงของพระองค์ทีเดียว เพราะวรรณคดีบาลีส่วนใหญ่จะเรียกพระองค์ว่า ทาวสักกะ² แต่ในวรรณคดีสันสกฤต

¹ Malalasekera, *op.cit.*, II., p. 238. อ้างจาก สังยุตตนิกาย i. 229 ; รัมมปัทฏฐกถา i. 264 อธิบายว่า ปุรินทะ คือ ปุเร ปุเร ทานํ อทาสี หมายถึง ให้ทานในเมืองต่าง ๆ.

² สักกะ แปลว่า "ผู้อาจ, ผู้สมควร" หรือหมายถึง "ผู้ซึ่งให้ทานโดยเคารพ" คือ พระอินทร์ โดยอธิบายว่า... สตุกรุจํ ทานํ อทาสี ทสุมา สตุโกติ วุจฺจติ (...ได้ให้ทานโดยเคารพเพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า สักกะ) ดู พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2513), หน้า 751 อ้างจาก สยาม. เติ. สกถาวฤต 15/336 ;

พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 14 อรรถกถา จัตตافیสนิภาต เรื่องสรภังคชาคค, หน้า 263 ว่า พระองค์ทรงกระทำวัตรบท 7 ประการด้วยดี จึงชื่อ ทาวสักกะ.

พระอินทร์มีนามว่า ศักระ ('Sakra) แปลว่า ผู้ทรงอำนาจ ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ ทรงมีอำนาจมากในสมัยพระเวท พระองค์ครองลักษณะที่เนนถึงอำนาจและกำลัง

4.7.4 ในชาติปางก่อน เมื่อพระองค์เป็นมนุษย์นั้น ได้ให้พี่ภรรยาแก่ผู้อื่น คือ เมื่อเป็นมนุษย์เขาได้สร้างศาลาให้เป็นทานแก่ประชาชนและสมณะ ฉะนั้นเมื่อเป็น ท้าวสักกะ จึงได้นามว่า ท้าววาสวะ (ผู้ให้ที่อยู่อาศัย) คุย แทววรรณคดีสันสกฤตว่า เหตุ ที่พระอินทร์ได้นามว่า วาสวะ ก็เพราะทรงเป็นหัวหน้าของพวกเขา

4.7.5 ท้าวสักกะยอมทรงคิดเพื่อความไถ่คงพันโดยครเดียว ฉะนั้นพระองค์ จึงเป็นที่เรียกว่า ท้าวสหสนัน ชื่อที่แปลว่า "พันตา" นี้มีหลายชื่อในวรรณคดีบาลี เช่น "สหสเนตร"¹ "สหสสักขะ"² "ทสสนัน"³ สมมุติเป็นสมมุติที่โจ่งจ้งและรู้จักกันมาก ในวรรณคดีสันสกฤต แต่มีรายละเอียดแตกต่างจากวรรณคดีบาลี เพราะวรรณคดีสันสกฤต ว่าเป็นสมมุติที่ไต่จากการที่พระอินทร์มีนิสัยเจ้าชู้ และประพฤติกินทางกามโดยลอบเป็นชู้ กับภรรยาผู้อื่นแก่ตามะ จนตกถูกใส่บาปใหม่ตาคงพันทั่วทั้งกาย หรือบางเรื่องราวเมื่อพระอินทร์ ทรงเห็นนางอัปสรรูปร่าง พระองค์ก็เพ่งมองนางจนตาผูกพันทั่วกาย

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1 อรรถกถา เอกนิบาต, หน้า 164.

² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลวิวัฒน์, พระคัมภีร์อภิธานปทีปิกา (พระนคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2508), "พระอินทร์ 20", หน้า 6.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

4.7.6 ท้าวสักกะทรงมีนางอรุณกัญญาชื่อ สุชา (หรือสุชาคา) เป็นชายา ทำใ้พระองค์ได้รับนามว่า ท้าวสุขัมบดี (สวามีของนางสุชา) ชื่อนี้ไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต

4.7.7 ท้าวสักกะเสวยรัชสมบัติเป็นอิสราธิบดีของหวยเพชฌัญชิวคังส ฉะนั้นจึงเป็นที่เรียกกันว่า "เทวานมินทะ" (ผู้เป็นใหญ่แห่งหวยเพช) ชื่อนี้ก็ไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเช่นกัน เพราะสันสกฤตใช้รูปเทเวทร (เทเวทร)

4.7.8 นอกจากนามเหล่านี้แล้ว วรรณคดีบาลีบางตอนยังเรียกท้าวสักกะว่า "อินทะ" อันเป็นคำเดียวกับ "อินทร์" ในวรรณคดีสันสกฤต และมีคำอธิบายว่า อินทะก็คือ ท้าวสักกะนั่นเอง (สกุโถติ อินฺโท)¹ ดังที่เรียกในเรื่องสุชาโกชนชาคก² แต่นามนี้ปรากฏอยู่น้อยครั้ง ไม่เป็นที่แพร่หลาย แสดงว่าวรรณคดีบาลีไม่นิยมใช้นามนี้เท่ากับนาม "สักกะ" และในชาคกบางเรื่อง เช่น เวสสันดรชาคก อินทะ กูจะเป็นเทพคนละองค์กับท้าวสักกะด้วยซ้ำ เพราะมีกล่าวถึงท้าวสักกะ และอินทะ ในฐานะเทพต่างองค์กัน³ นามนี้จึงไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ต่างจากวรรณคดีสันสกฤต

¹ Malalasekera, *op.cit.*, I., p. 308. อ้างจาก ชาตคัมภีรฎกถา v. 115.

² พระคัมภีร์ชาคกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16 อรรถกถา อสีตินิบาท, หน้า 187.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 20 อรรถกถา มหานิบาท, หน้า 205.

4.7.9 ซากเรื่องต่าง ๆ เช่นนามอื่น ๆ ของท้าวสักกะ เช่น สรภังคชาคก
ว่า ท้าวสักกะ เป็นใหญ่ในหมากนิกาย จึงได้ชื่อว่า ภูคบดี¹ เรื่อง สุชาโกชนชาคก
พระนารทพรหมฤๅ เรียกว่าท้าวสักกะว่า ภูคารีป² (เป็นใหญ่กว่าภู หรือจอมแห่งภู)

4.7.10 นามอีกนามหนึ่งของท้าวสักกะคือ "เทวราช"³ ซึ่งมีคำอธิบายไว้
ในเรื่องสรภังคชาคก เพราะพระองค์มีใจของทวยเทพให้ยินดี จึงได้นามเช่นนี้
และนามนี้มีความหมายว่า พระองค์ทรงเป็นราชาแห่งทวยเทพอีกด้วย สำหรับนามนี้ก็มี
ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตว่า เป็นนามของพระอินทร์เช่นกัน และพระอินทร์ก็มีสมญา
ต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก ในฐานะที่ทรงเป็นจอมเทพ อันแสดงว่าเทพองค์มีความสำคัญ
ในวรรณคดีทั้งสองภาษาในฐานะอย่างเดียวกัน⁴

4.7.11 นามของท้าวสักกะที่เกี่ยวข้องกับวชิระ อันเป็นอาวุธประจำพระองค์
ก็ม้าวชิรปาณี (Vajirapani)⁵ และวชิรหัตถ์ (Vajirahattha)⁶ ซึ่งพระพุท-

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 14 อรรถกถา จัตตวาฬินิบาต, หน้า 263.

2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 16 อรรถกถา อัสตินิบาต, หน้า 144 - 5.

3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 14 อรรถกถา จัตตวาฬินิบาต, หน้า 263.

4 ดูเรื่อง 7) ขอ 3.3.8,

5 Malalasekera, *op.cit.*, II., p. 808. อ้างจาก สุมังคควิดาลินี
i. 264 ; ปปัญจสุทนี i. 457.

6 *Ibid.*, II., p. 809. อ้างจาก สุมังคควิดาลินี ii. 289.

โฆสะอธิบายว่า ทั้งสองนามล้วนเป็นนามของท้าวสักกะนั่นเอง แต่ในวรรณคดีบาลีแล้ว นามทั้งสองนี้ไม่เป็นที่นิยมใช้แพร่หลายนัก และเห็นได้ชัดว่ายืมมาจากสันสกฤต เพราะ วรรณคดีสันสกฤตใช้นามเหล่านี้แพร่หลายมากกว่าวรรณคดีบาลี เนื่องจาก วัชรระ (สายฟ้า) เป็นอาวุธประจำองค์พระอินทร์ จนกล่าวได้ว่าเมื่อเห็นวัชรระก็ยอมถึง พระอินทร์ วรรณคดีบาลีรับเอาความเชื่อเช่นนี้มาด้วย ดังนั้นนามหนึ่งของท้าวสักกะก็คือ วชิราวุธ (Vajiravudha) ¹ แต่นามนี้ก็ไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก เพราะ ส่วนใหญ่มักจะหมายถึงอาวุธที่ศักดิ์มากกว่าจะหมายถึงท้าวสักกะ ส่วนวรรณคดีสันสกฤต นั้นแม้จะมีนามของพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับอาวุธที่สำคัญประจำองค์นั้นอยู่มาก แต่ก็ไม่ปรากฏว่าใช้ชื่ออาวุธมาเป็นชื่อของพระองค์โดยตรง ²

4.7.12 นอกจากนี้ยังมีนามที่แสดงความเป็นใหญ่ของท้าวสักกะ คือ มหินทะ (Mahinda) ³ สุรนาถ (Suranatha) ⁴ และ ทิดิวาธิภู (Tidivadhībhū) ⁵ แต่นามเหล่านี้ไม่ปรากฏแพร่หลายมากนัก และไม่พบในวรรณคดีสันสกฤต ส่วนนามแรกคือ มหินทะ นั้นตรงกับ มเหนทะระ (Mahendra) ของวรรณคดีสันสกฤต ซึ่งน่าจะเป็นการ ยืมกันมา

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์, พระคัมภีร์อภิธานปทัฏฐิกาว, หน้า 7.

² ดูเรื่อง 1) ข้อ 3.3.8,

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์, เรื่องเดิม, หน้า 6 ; พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 16, เรื่อง สุชาโภชนชาดก, หน้า 188.

⁴ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์, เรื่องเดิม, หน้า 7.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

4.7.13 ท้าวสักกะยังมีนามว่า โกสิยะ (Kosiya) ค้วย นามนี้ปรากฏว่า เคยใช้เรียกพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตตั้งแต่สมัยพระเวท เพื่อแสดงว่าพระองค์โปรด กระจกฤๅติเป็นพิเศษ แควววรรณคดีบาลีใช้นามนี้เรียกท้าวสักกะหลายครั้ง ทั้งในพระไตร- ปิฎกและชาดก¹ เข้าใจว่าวรรณคดีบาลีคงจะรับมาจากสันสกฤตซึ่งมีใช้มาก่อนเป็น เวลา นาน และความหมายโดยทั่วไปของนามนี้คือ "นกเคาแมว" ซึ่งเป็นเรื่องแปลกเพราะ วรรณคดีสันสกฤตว่า พระอินทร์มีสมญาว่า "อุลกะ" แปลว่า นกเคาแมว เหมือนกัน แต่ไม่ปรากฏที่มาของนามนี้

4.7.14 เรื่องวิรุทธชาดก มีคำเรียกท้าวสักกะว่า "คันธรรพราช"² (คณขพพราช - Gandhabbarāja) อันเป็นชื่อที่ไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเลย แสดงว่าเป็นชื่อท้องถิ่นในวรรณคดีบาลีโดยตรง

4.7.15 ชื่อของท้าวสักกะที่ปรากฏในวรรณคดีบาลีอีก 2 ชื่อ คือ วตฺรภู (Vatrabhu) และปากสาสนะ (Pakasasana) สำหรับวตฺรภูนั้น พระพุทธ- โฆสะอธิบายว่า ท้าวสักกะไค้ชื่อนี้เพราะ พระองค์บรรลความเป็นใหญ่ในชมพูทวีป ทรง ครอบงำผู้นวกวตฺร หรือหมายความว่าพระองค์สามารถสร้างวตฺร (Vatra)³ ทั้งที่เรื่องที่พระองค์ประหารอสูรตนนี้เป็นเรื่องที่ไม่แพร่หลายในวรรณคดีบาลีเลย จึงทำ ใ้เราเห็นได้ว่า ชื่อชนนวรรคบาลีน่าจะรับมาจากวรรณคดีสันสกฤตมากกว่า เพราะใน

¹ Malalasekera, *op.cit.*, I., p. 700.

² พระคัมภีร์ชาดกแปลฉบับ ส.อ.ส., เล่ม 19, หน้า 225.

³ Malalasekera, *op.cit.*, II., p. 825. อ้างจาก สารัตถ์ปภากาสินี

วรรณคดีสันสกฤตนั้น การที่พระอินทร์ประหารวฤทระ นับเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของพระองค์
จนทรงได้รับสมญาว่า ผู้ประหารวฤทระ (Vrtrahan) ฉะนั้น วฤทฏ ก็น่าจะเป็น
ชื่อที่วรรณคดีบาฬีรับความคิดมาจากวรรณคดีสันสกฤต

ส่วนชื่อปากสาสนะ (Pakasasana)¹ มีกล่าวไว้ว่าเป็นชื่อหนึ่งของท้าวสักกะ
แต่ก็ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับที่มาของชื่อนี้ อย่างไรก็ตามชื่อนี้ตรงกับชื่อหนึ่งในวรรณคดี
สันสกฤตซึ่งอธิบายว่า พระอินทร์ได้นำมาว่า ปากสาสนะ เพราะประหารอสูรชื่อปากะ จึง
เห็นได้ว่าเป็นนามที่วรรณคดีบาฬีรับมาจากวรรณคดีสันสกฤต แต่คงจะรับมาเฉพาะนาม
เท่านั้น เรื่องราวอันเป็นสาเหตุที่มาของนามนี้จึงไม่ปรากฏชัดแจ้ง

นามส่วนใหญ่ของท้าวสักกะมีที่มาจากวรรณคดีสันสกฤต เห็นได้ว่า เรื่องราว
ของท้าวสักกะนั้น วรรณคดีบาฬีรับมาจากความเชื่อในวรรณคดีสันสกฤตซึ่งมีมาก่อน และ
เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปนั่นเอง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราดริวิวัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า 7 ;

Malalasekera, *op.cit.*, II., p. 176. อ้างจาก จุฬาลงกรณ์ L xxii. 186.